

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Sveikatos mokslų fakultetas

Socialinio darbo katedra

Mindaugas Petrošius

**ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO
STRATEGIJOS ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO
VIETŲ, RESOCIALIZACIJOJE**

Socialinio darbo studijų programos
magistro baigiamasis darbas

Klaipėda, 2013

SANTRAUKA

M. Petrošius. Įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijos asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje. Socialinio darbo magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovas doc. dr. I. Dirgėlienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2013. – 111 p.

Egzistuoja barjeras tarp asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų ir visuomenės. Tokie asmenys dažnai palūžta, pradeda svaigintis ir vėl nusikalsta. Reikalingas socialinis, dvasinis palaikymas, suteikiantis tikėjimo savo jėgomis, pasitikėjimo aplinka. Resocializacijos procese įgalinimas, pasitelkiant bendruomenę, yra efektyvus ir sėkmingas būdas padėti šiems asmenims.

Tyrimo objektas – įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijos asmenų grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje.

Tyrimo tikslas – ištirti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti įgalinančios bendruomenės koncepciją.
2. Išanalizuoti resocializacijos sistemą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims.
3. Atskleisti asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, psichosocialinę charakteristiką.
4. Ištirti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje.

Tyrimo metodai:

1. Literatūros analizė.
2. Interviu.

Tyrimas atskleidė pagrindines įgalinančių bendruomenių organizavimo strategijų tendencijas. Tai - komandinis darbas, tinklaveika, socialinių paslaugų teikimas ir mokymasis. Teikdami socialines paslaugas komandiniu socialinio darbo principu, taip pat kartu mokydami juos ir leisdami bendruomenės nariams gyventi drauge, bei sąveikauti vieniems su kitais, bendruomenės efektyviau resocializuoja asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietų. Įgalinančios bendruomenės narių vidinius pokyčius taip pat lemia ir įgalinimo technologijos. Atlikto tyrimo rezultatų analizė atskleidė daug neigiamų pasekmių, kurios atsiranda atliekant bausmę laisvės atėmimo vietoje bei patvirtino iškeltą hipotezę, jog asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacija yra sėkmingesnė įgalinančioje bendruomenėje nei laisvės atėmimo vietoje. Vykstant resocializacijai įgalinančiose bendruomenėse, ten gyvenantys žmonės keičia savo vertybines nuostatas ir elgesio normas.

SUMMARY

M. Petrošius. Empowering Community Organization Strategies for the Resocialization of Imprisonment Returnees. Social Work Master Studies Program's Paper. Supervisor Assoc. Prof. I. Dirgėlienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2013. - 111 p.

There is a barrier between imprisonment returnees and society, therefore such persons often fall apart, start self intoxication and reoffends, therefore, on purpose to help imprisonment returnees, it is needed to support them spiritually, to stimulate self-confidence and belief in their inner power. During resocialization process, empowerment, invoking community, is an effective and successful way to help those people.

Research object - empowering community organization strategies for the resocialization of imprisonment returnees.

Research aim – to disclose empowering community organization strategies for the resocialization of imprisonment returnees.

Research tasks:

1. To introduce the concept of empowering community.
2. To introduce the system of resocialization for imprisonment returnees.
3. To disclose psychosocial characteristics of imprisonment returnees
4. To investigate empowering community organization strategies for the resocialization of imprisonment returnees.

Research methods:

1. Literature analysis.
2. Interview.

The research revealed main tendencies of empowering community strategies. It is team work, networking, provision of social services and learning. By providing social services by social work principle of teamwork, as well as teaching them together and allowing members of the community to come together and interact with each other, the community effectively resocializes imprisonment returnees. Empowering community members inner changes are also determined by the empowerment technologies. The research result analysis also revealed a number of negative consequences as a result of the imprisonment and confirmed the hypothesis that resocialization of imprisonment returnees is more successful in empowering community than in imprisonment places. During the resocialization in empowering communities, people living there, are changing their behavior and attitudes towards values.

IVADAS	4
I. ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO STRATEGIJOS ASMENŲ GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETOS RESOCIALIZACIJOJE TEORINIS DISKURSAS	7
1.1 Įgalinančios bendruomenės organizavimo konceptualiosios nuostatos	7
1.1.1 Bendruomeniškumo definicija postmodernioje visuomenėje.....	7
1.1.2 Įgalinančios bendruomenės modelių koncepcija.....	11
1.1.3 Įgalinančios bendruomenės teorinės interpretacijos tarpdisciplininiam kontekste	17
1.1.4 Etika kaip įgalinančios bendruomenės pagrindas.....	20
1.1.5 Bendruomenės organizavimas ir vadyba.....	22
1.1.5.1 Bendruomenės vadybos teoriniai aspektai.....	22
1.1.5.2 Bendruomenės organizavimo strategijos ir technologijos	25
1.1.5.2.1 Tinklaveikos modelis pozityvių bendruomeninio gyvenimo pokyčių kontekste	25
1.1.5.2.2 Komandinio darbo technologijos	27
1.2 Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacijos teorinis konceptas	31
1.2.1 Resocializacijos sistema teistumo kontekste	31
1.2.1.1 Resocializacijos konceptas ir modeliai asmens vidinės kaitos kontekste.....	31
1.2.1.2 Struktūriniai, teisiniai ir edukaciniai resocializacijos laisvės atėmimo vietoje aspektai.....	37
1.2.1.3 Probacijos modelis asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje.....	40
1.2.1.4 Socialinės integracijos dilema asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacijoje	42
1.2.2 Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, psichosocialinė charakteristika	46
1.2.2.1 Nusikalstamumą ir nusikaltimus aiškinančių teorijų analizė	46
1.2.2.2 Socializacijos fenomenas nusikalstamumo kontekste.....	50
1.2.2.3 Totalitarinės aplinkos įtaka asmens socializacijai	53
II. ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO STRATEGIJOS ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETOS, RESOCIALIZACIJOJE TYRIMO METODOLOGIJA	58
2.1 Tyrimo teoriniai – metodologiniai pagrindai	58
2.2 Tyrimo metodo pasirinkimo motyvai	66
2.3 Tyrimo instrumento pristatymas	68
2.4 Tyrimo imties pagrindimas ir respondentų pristatymas	69
III. ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO STRATEGIJOS ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETOS, RESOCIALIZACIJOJE TYRIMAS	71
3.1 Tyrimo rezultatai ir interpretacija	71
3.2 Tyrimo apibendrinimas	101
IŠVADOS	102
REKOMENDACIJOS	103
LITERATŪRA	104
PRIEDAI	111

IVADAS

Tyrimo praktinis aktualumas: Nuteisti ir grįžę iš laisvės atėmimo vietų asmenys priskiriami vienai pažeidžiamiausių socialinės atskirties grupių. Apie 13 proc. iš laisvės atėmimo vietų paleistų asmenų yra asmenys, kurie neturi būsto, o jų socialiniai ryšiai yra nutrūkę. Maždaug 8 proc. visų nuteistųjų, atlikdami bausmę, praranda socialinius ryšius. Vis aktualesne problema tampa nuteistųjų resocializacija, bendruomeninio įgalinimo galimybės laisvės atėmimo vietoje kaip prielaida sėkmingesniai gyvenimui laisvėje, įgalinančios bendruomenės vaidmuo grįžus iš laisvės atėmimo vietos. Tokie asmenys, neturėdami kur gyventi, dažnai grįžta atgal į laisvės atėmimo vietas. 2012 m. pabaigoje buvo 8550 teismų nuteisti asmenys, o asmenų esančių laisvės atėmimo vietose skaičius siekė 9729. Lyginant kelių metų kriminologinę statistiką pastebima tendencija, kad asmenų esančių laisvės atėmimo vietose skaičius vis didėja (žr. priedą nr. 1). Be to, nusikalstamų veikų, kurias įvykdė anksčiau padarę nusikalstamas veikas asmenys, skaičius vis dar išlieka labai didelis (Vidaus reikalų ministerijos duomenimis 2012 metais ištirtos 8592 nusikalstamos veikos, kurias padarė anksčiau nusikaltę asmenys (žr. priedą nr. 2). Lyginant 2011m. pakartotinių nusikaltimų skaičių. – 2012 m. pakartotiniai įvykdytų nusikaltimų skaičius padidėjo 25%. Šie skaičiai rodo, jog moksliniuose tyrimuose reikia skirti daugiau dėmesio alternatyvioms resocializacijos galimybėms, kurios padeda nusikaltusiam žmogui grįžti į visuomenę ir nebeusikalsti iš naujo. Šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas įgalinančioms bendruomenėms, kurios dirba su asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų ir daro didelę įtaką tų asmenų resocializacijai.

Tyrimo mokslinis aktualumas: Ši problema aktuali ne tik praktiniu, bet ir moksliniu požiūriu, nes bendruomeninės pagalbos galimybės asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietos resocializacijoje kol kas mažai tyrinėtos. Tuo labiau tikslinga tyrinėti bendruomeninės pagalbos tęstinumą aktualizuojant resocializacijos laisvės atėmimo vietoje ir gyvenimo laisvėje sąsajas. Bendruomeninės pagalbos, kuri skatina bendravimo įgūdžius, stiprina pasitikėjimą savimi, sprendžia vienišumo pojūčius, socialinės izoliacijos problemas, svarbą yra nagrinėję eilė užsienio ir Lietuvos mokslininkų. J. Vanier (1998) remiasi asmenine patirtimi ir akcentuoja bendruomenės kūrimo problemas, bendruomeninio gyvenimo sėkmes ir klaidas. C. Sutton (1999) nagrinėja, kokiais būdais psichologijos disciplina galėtų paveikti socialinio ir bendruomeninės darbo praktiką teikiant pagalbą krizės ištiktiems žmonėms. L. C. Johnson (2001) apibūdina bendruomenę, kaip socialinę sistemą, kuri gali skatinti socialinius pokyčius, kuri turi savo struktūrą, tikslus veikimo principus, istoriją. M. Spierts (2003) moko, kaip metodiškai organizuoti bendruomenę, skatinti jos

narių aktyvumą ir dalyvumą. Bendruomenės, kaip organizuotos sistemos asmens įgalinimo procese, reikšmę tyrė ir Lietuvos mokslininkai. V. Baršauskienė, I. Leliūgienė (2001), remdamosi užsienio šalių patirtimi, į bendruomenių sociokultūrinę veiklą žvelgia globalizacijos, migracijos, nuolatinius pokyčius patiriančios visuomenės aspektu. R. Dobranskienė (2002) analizuoja mokyklos bendruomenę. Bendruomeninį socialinio darbą, kaip metodą, nagrinėja D.V. Lifincevas (2007), L. Gvaldaitė ir B. Švedaitė (2005).

Bendruomenės vadybos aspektus galime išvelgti P. Jucevičienės (1996), kuri nagrinėja organizacijų elgsena, R. Dobranskienės (2004), kuri aprašo mokyklos bendruomenės vadybos aspektus ir L. Žalimienės (2006), kuri aprašo socialinių paslaugų vadyba, darbuose.

Nusikalstamumą ir nusikaltimų teorijas aprašo V. Justickis (2001), A. Acus, L. Kraniauskas (2007).

Grįžusių iš laisvės atėmimo vietų problemas nagrinėja nemažai užsienio ir Lietuvos autorių. Bausmės, kaip socialinės kontrolės priemonės, turinį atskleidžia prancūzų sociologas M. Foucault (1998); izoliuotos aplinkos poveikį asmeniui aprašo Norvegijos kriminologas N. Christie (1999); Totalitarinės aplinkos įtaką asmeniui aprašo L. Broom (1992), G. Babachinaitė (2008), M. Bliumenzonienė (2006), I. Kuginytė-Arlauskienė (2006), A. Pakalkaitė, (2004).

Įgalinančioje bendruomenėje labai svarbi yra resocializacija. Resocializaciją ir jos aspektus nagrinėja G. Kvieskienė (2005), G. Merkys (2002), L. Broom (1992), Prakapas, Katinaitė (2006). Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, sociokultūrinės aplinkos vaikystėje bei edukacinius aspektus bendruomeniname gyvenime tyrinėjo I. Dirgėlienė (2010), I. Dirgėlienė, I. Piekienė (2009).

Socialinę reintegraciją ir reabilitaciją laisvės atėmimo vietoje, kurios yra labai svarbios resocializacijos procese, tyrinėja J. Dermonas (2005), V. Vaičekauskienė (2002), G. Bužinskas (2005). Nuteistųjų resocializaciją laisvės atėmimo vietoje analizuoja J. Bluvšteinas (1994), G. Švedas (2003).

Šio darbo tema pasirinkta, todėl, jog įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijos asmenų grįžusių iš laisvės atėmimo vietų resocializacijoje, Lietuvoje mažai tyrinėtas, todėl aktualu šią problemą tyrinėti.

Problema. Daugėja asmenų, kurie, išėję iš laisvės atėmimo vietų ir neturėdami tinkamos kvalifikacijos bei galimybių įsitvirtinti ir rasti sau vietą visuomenėje, nusikalsta iš naujo. Taip pat jie neturi galimybių patenkinti savo svarbiausių fiziologinių poreikių: nėra maisto, stogo virš galvos, ką jau kalbėti apie dvasinius poreikius. Egzistuoja barjeras tarp asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, ir visuomenės. Tokie asmenys dažnai palūžta, pradeda svaigintis ir vėl nusikalsta. Reikalingas socialinis, dvasinis palaikymas, suteikiantis tikėjimo savo jėgomis, pasitikėjimo

aplinka. Resocializacijos procese įgalinimas, pasitelkiant bendruomenę, yra efektyvus ir sėkmingas būdas padėti šiems asmenims. Įgalinančioje bendruomenėje išmokstama tarpasmeninių, darbinių ir mokymosi įgūdžių, sudarant gyvenimo be narkotikų ir nusikaltimų pagrindą, keičiant gyvenimo būdą ir kuriant kitokias vertybes, kurios yra resocializacijos pagrindas. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijos procese, įgalinančios bendruomenės yra nepakankamai įprasminamos jų organizavimo strategijų aspektu.

Hipotezė – Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacija yra sėkmingesnė įgalinančioje bendruomenėje nei laisvės atėmimo vietoje.

Tyrimo objektas – įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijos asmenų grįžusių iš laisvės atėmimo vietų resocializacijoje.

Tyrimo tikslas – ištirti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas asmenų grįžusių iš laisvės atėmimo vietų resocializacijoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pristatyti įgalinančios bendruomenės koncepciją.
2. Pristatyti resocializacijos sistemą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims.
3. Atskleisti asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų psichosocialinę charakteristiką.
4. Ištirti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje.

Tyrimo metodai:

1. Literatūros analizė.
2. Interviu.

Darbo struktūra: Darbą sudaro trys skyriai. Pirmame skyriuje analizuojamos įgalinčios bendruomenės organizavimo strategijos asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje teorinės ir empirinės prielaidos. Antrame skyriuje pristatomos tyrimo metodologinės priegijos. Trečiame skyriuje pristatomas įgalinčios bendruomenės organizavimo strategijos asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje tyrimas bei pateikiama tyrimo rezultatų analizė. Darbas pradedamas įvadu ir baigiamas išvadomis, rekomendacijomis, literatūros sąrašu bei priedais. Darbo apimtis 111 puslapiai, jame yra 10 paveikslėlių. Bibliografinį aprašą sudaro 122 šaltiniai. Darbo pabaigoje pateikti 5 priedai, papildantys tyrimo duomenis.

I. ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO STRATEGIJOS ASMENŲ GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETOS RESOCIALIZACIJOJE TEORINIS DISKURSAS

1.1 Įgalinančios bendruomenės organizavimo konceptualiosios nuostatos

1.1.1 Bendruomeniškumo definicija postmodernioje visuomenėje

Bendruomeniškumas – tai tema, traukianti įvairių profesijų atstovų dėmesį: savo žiniomis ir išvalgomis šiuo klausimu dalijasi bendruomenės psichologijos, klinikinės srities, bendruomenės plėtros specialistai. Psichologinis bendruomeniškumo jausmas (*psychological sense of community*), paprasčiau tariant, *bendruomeniškumas* suteikia priklausymo, tapatumo (identiteto), emocinio ryšio ir gerovės pojūčius. Patirdami ir suvokdami bendruomeniškumo jausmą, žmonės geriau prisitaiko, palaiko ryšius su kitais, stipriau jaučia socialinę ir dvasinę aplinkinių paramą, siekia aukštesnių tikslų už asmeninius. Stiprus bendruomeniškumo jausmas veikia kaip apsauga nuo grėsmių, padeda įveikti gyvenimo pokyčius (Šinkūnienė, 2012, p. 32).

Anot R. Dobranskienės (2004, p. 19), bendruomeniškumas labai svarbus žmogaus gyvenimo vertės, prasmės išgyvenimui; draugiškumo, tarpusavio supratimo, pareigingumo ugdymui ir saviugdai; vaikų auklėjimui; asocialumo prevencijai; tradicijų ir nacionalinės kultūros išsaugojimui; asmens saugumo poreikio patenkinimui. Antra vertus, bendruomeniškumas sąlygoja uždaramą, moralinį, pasaulėžiūrinį diktatą, riboja socialinį mobilumą, apsunkina darbo pasidalijimą.

Burke'as rašė (remiantis N. Ashford, 2003, p. 12, 13): „Būti prisirišusiam prie padalinių, mylėti mažąjį būrelį, kuriam priklausome visuomenėje, yra pirmasis visuomeniškų jausmų principas (taip sakant pradžioje). Tai pirmoji grandis jausmų sekoje, kuria artėjame prie meilės savo šaliai ir žmonijai“. Burke'o teigimu, šios institucijos atliko svarbiausią vaidmenį žmogaus asmenybės formavimui, o įvykdydamos giliausią žmogaus norą – kam nors priklausyti – jos davė pradžią ištisam ryšių tinklui, kuris stiprino mus draugėn jungiančius saitus. Šiuose mažuose būreliuose, kuriuos konservatorių filosofas Michaelas Oakeshottas (ten pat) vėliau pavadino pilietinėmis bendrijomis, kaip tik glūdi tie instinktai ir dvasia, kurie formuoja žmonių bendruomenes, o tuos bendruomenės yra nelyginant plytos, iš kurių pastatytas visos visuomenės mūras. Šios pilietinės bendrijos, palengvindamos socialinio bendradarbiavimo eigą, leidžia mums pasinaudoti artimiausiu mums žmonių egzistavimu ir tuo pat metu tą egzistavimą puoselėti ir branginti. Lojalumą, kurį jaučiame šeimos nariams ir draugams, vietos bendruomenei ir tautai, palaiko mūsų poreikis bendrauti su kitais. Todėl pilietinės bendrijos yra tarsi klėjai, sulipdantys visuomenę į vieną visumą. Pilietinės bendrijos, priešingai nei tie pavieniai individai, apie kuriuos kalba laisvų visuomenių

kritikai, stiprina saitus, jungiančius mus su mūsų paveldu ir bendrais interesais ir tokiu būdu stiprina visuomenę. Pilietinė visuomenė yra žmoniška visuomenė, nes ji stiprina ir skatina žmogiškus bendrumo jausmus savo artimui (Ashford, 2003, p. 12,13)

Filosofų (Azenbacher, König, Plessner, 1998) teigimu bendruomenė šiandien dažniausiai laikoma tarp šeimos ir valstybės esanti sritis, kuri reiškiasi kaip pats savyje varantis ir „socialiniu procesu“ vadinamas fenomenas, kaip socialinio bendradarbiavimo erdvė, kuri formuojasi, remdamasi poreikių sistema. Priklausomai nuo žmogaus intelekto į poreikių sistemą patenka ir lavinimo interesas, kuris vystosi teorinio ir praktinio (žinojimo ir gebėjimo) pagrindu. Kol žmogaus dvasia orientuota į natūralius poreikius, tol ji nėra laisva. Laisva ji tampa tada, kai suvokia savo giliausią tobulėjimo poreikį: „poreikį kurti grožį (kūryba, menas), prisiliesti prie to, kas dieviška (religija), arba ieškoti galutinių kasdienio buvimo pasaulyje sąlygų (filosofija)“ (Azenbacher, 1998, p. 236).

Klausimas apie bendruomeniškumo, laisvo kūrybingumo ir asmens unikalumo santykį konceptualizuojant bendruomenės sampratą neretai keliamas fenomenologų teorijose. Būti su kitais tuo pačiu metu reiškia „suvokti savo laisvę ir jos ribas, nes asmuo turi nuolatos paisyti kitų žmonių“ (Stewart, Mickūnas, 1994).

„Bendruomeniškumo nuostata viešpatauja ne ten, kur drauge, tačiau be jokio bendrumo iš besipriešinančio pasaulio išplėsiama trokštama institucijų permaina, o ten, kur kovojamąją kovą kovoja dėl savosios bendruomeninės tikrovės besigrumianti bendruomenė“ (Buber, 2001, p.88).

Nūdienos konkurencijos pasaulis ir kintantys socialiniai santykiai sukūrė situacijas, kurių pagrindiniais bruožais tapo neapibrėžtumas ir nestabilumas. Apeliavimas vien į pliuralizmu grįstos visuomenės garantijas nedavė lauktų rezultatų. Pilietiškumo ir pilietinės savimonės stygius tapo itin ryškus integruojantis į Europos Sąjungą. Tezė, kad globalizacijos procese išsilavinimas ir sugebėjimai yra svarbiausia savirealizacijos bei sėkmės sąlyga ir pagrindinis socialinės gerovės garantas, sukėlė nemažai abejonių. Po dvidešimties nepriklausomybės metų „į šiandieninės socialinės dramos areną išėjo žmogus, orientuotas į vartojimą, į pavienę, individualią kovą už būvį. Individuali egzistencija ir individualūs siekiai jam yra tapę svarbesniais už bendruomeninius – pirmieji, prisitaikius galimybėms, realizuojami pastarųjų sąskaita“ (Grigas, 2007, p.42).

Anot M. Grigaliūno (2008, p. 20), XXI a. modernių technologijų pagrindu naujai susiklosčiusios komunikavimo formos sudarė sąlygas ir naujo tipo visuomeninėms sąjungoms / sambūriams kurtis. Sociologai suprato, kad bendruomenės neturi būti apibrėžiamos tik kaip tirštai kaimynystėje gyvenančios grupės, o gali būti sudarytos ir iš giminaičių, draugų ar bendradarbių, kurie net negyvena toje pačioje vietovėje. Ši konceptualioji revoliucija paskatino bendruomenes apibrėžti ne erdvės (kaimynystės), o socialinių tinklų sąvokomis. Tokios bendruomenės susideda iš

žmonių, veikiančių ypač intensyviai, nors dažniausiai ir labai laikinai, ir tuo pačiu metu negyvenančių vienas kito kaimynystėje, nesusitinkančių darbe, kartais net nė sykio vienas kito nemačiusių, tačiau būnančių įtrauktais į veiklą, dėl kurios ir vyksta aptariama kooperacija. M. Grigaliūnas (ten pat), remdamasis F. Geyeriu, teigia, jog virtualios bendruomenės dažnai būna trumpai gyvuojančios: kuomet jų tikslai būna pasiekti (ar net iki tol), jos tiesiog dezintegruojasi. Virtualių bendruomenių vidinė / išorinė komunikacija yra paremta daugiau simboliais nei betarpiškumu. Virtualūs judėjimai ir virtualiosios viešosios erdvės yra itin palanki terpė diskursyviai nepritampančioms, su primetama tvarka nesutinkančioms, radikaliosioms, kartais net homofobiškoms marginalinėms ideologijoms vystytis. Filosofiniu požiūriu socialinis individo pasipriešinimas, išsiskyrimas iš masės nurodo į subjekto transgresyvumą.

Postmodernybės bendruomenė vis dažniau traktuojama ne kaip etinė, o kaip estetinė kategorija. Skonis ir naudingumas, individui tapę vertinimo kriterijais, padaugino netikruosius žmogaus poreikius. Etinius principus išstumia vartotojiškos visuomenės estetišiai interesai. Etinių principų pabaiga reiškia ir bendruomenės „vieningumo“ išsekimą. Be jos daugelio filosofijos bei socialinės filosofijos atstovų manymu bendruomenė egzistuoti negali.

J. R. Šinkūnienė (2012, p. 14) teigia, jog bendruomeniškumas pats savaime nėra gėris – pasaulyje klestinti antisocialinės, nacionalistinės, teroristinės ar religinės bendruomenės, kuriuose puoselėjama rasinė, etinė, religinė diskriminacija, netolerancija ir kitos žmonijos „ligos“. Taigi bendruomenė gali būti ne tik humanistinių santykių ir tarpusavio supratimo vieta, bet ir blogio citadelė.

Bendruomenės poreikis didėja proporcingai jausmui, jog ją prarandame. Nūdienos mokslininkų – istorikų sociologų, antropologų, psichologų, ekonomistų, viešojo administravimo specialistų dėmesį bendruomenei galima paaiškinti kaip atsaką į visuomenės susvetimėjimą (ten pat).

Viena vertus, bendruomeniškumas labai svarbus visų žmonių gyvenimo vertei, prasmei, draugiškumui, tarpusavio supratimui, pareigingumui ugdyti, saugumui jausti. Priklausymas bendruomenei leidžia žmogui suvokti savo asmeninę svarbą ir reikalingumą, turi įtakos ugdymui, socializacijai ir įgalinimui. Bendruomenės narių susietumo laipsnis, bendrų aplinkybių pažinimas, bendros kultūrinės vertybės, normos ir vizijos užtikrina gyvenimo stabilumo jausmą.

Kita vertus, bendruomeniškumas savo stabilia socialine struktūra lemia uždarumą, moralinį pasaulėžiūrinį diktatą, riboja socialinį mobilumą. Todėl nereiktų idealizuoti bendruomenės, įsivaizduojant ją kaip savaime geresnį ir teisingesnį pasaulį. Kolektyvinės svajonės atspindi bendruomenės idealus ir dažnai atrodo kaip vyraujanti „politinė vaizduotė“. Bendruomenės idealai kuria erdves, bet kertasi su asmeninio identiteto, šeimos, viešosios sferos, pilietinės visuomenės ir

valstybės samprata. Tačiau bendruomeniniai idealai gali veiksmingiau kurti socialiniu pokyčius (Šinkūnienė, 2012, p. 14,15)

Požiūrio į bendruomenę kaita siejama su 1980-ųjų metų viduryje įvykusių vadinamuoju socialinių mokslų kultūriniu posūkiu. A. Kohenas (1985), knygoje „Bendruomenės simbolinė struktūra“ teigė, kad bendruomenė suvokiama jau ne tiek kaip socialinė praktika, kiek simbolinė struktūra (kultūriškai apibrėžtas reikšminis vienetas), pasak autoriaus, „bendruomenė yra tai, ką žmonės galiausiai apie ją galvoja“ (Šinkūnienė, 2012, p. 22).

Pastaroji autorė (2012, p. 23) teigia, jog antropologiniu požiūriu bendruomenėje slypi prieštaravimas: apibrėžti bendruomenę sunku, todėl, kad ji yra *nebūtinai tai, ką mes apie ją manome*. Šis požiūris asocijuojasi su bendruomenės kaip kolektyvinio identiteto, tiksliau, tarpusavio santykių, forma: asmeniniai socialiniai individų tinklai, jų patirtys prieštarauja kolektyvinėms kategorijoms, situacijoms ir institucijoms. Taigi bendruomenės gali pasirodyti betikslės arba ribojančios asmenį, t.y. bendruomenės gyvenimo tikrovė ir identitetas dažnai gali labai skirtis nuo ideologijos ir idealo.

Bendruomenės patiria nuostolių ne tik dėl globalizacijos, bet ir dėl racionalistinio šiuolaikinės globalizacijos požiūrio, daug dėmesio skirdamos individualizmui. Darbo pasidalijimas ir specializacijos paskatino kurti naujo tipo socialines organizacijas, todėl manoma, kad yra pavojus, jog šių procesų rezultatas gali būti destruktivus – jam būdingas socialinis irimas. Kadangi žmonės iš esmės yra priklausomos būtybės, perdėtas individualizmas kelia grėsmę tapti asmens „autonomija“. Visa tai skatina akivaizdų emocinių prieraišumo ryšių tarp individų susilpnėjimą, taip pat slopina bendrumo jausmą, veikia ir sustiprina susvetimėjimo procesus. Žmonės susikuria savo privačią erdvę, atskirdami save nuo visuomenės ir taip atsiskirdami nuo bendruomeniško gyvenimo ir, jų nuomone, išvengdami daugybės jų aplinkoje tykančių pavojų. Tačiau visa tai sukelia dar sunkesnes pasekmes, kurios yra tarsi nepertraukiama aštrių problemų grandinė (Kuzmickas, 2009).

S. Nefo, V. Smalskio ir kt. (2001, p. 126, 130) teigimu, šiuolaikinė daugiakultūre visuomenė apibūdinama sparčiai sudėtingėjančių socialinių ryšių sistema, orientuojančia žmones į tarpusavio santykių susvetimėjimą. Dėl to skaudžiai kyla individo ir visuomenės tapatumo, jų susitelkimo į veiksmingų saviraiškos priemonių paieškos problemas. Susitelkęs į individualų savo gyvenimą, žmogus nebeturi aukštesnio tikslo, nebesuvokia kažko, dėl ko galėtų gyventi ar numirti, prarado platesnį akiratį. Kitaip tariant, tamsioji individualizmo pusė yra smens susitelkimas į save, kuris mūsų gyvenimą padaro lėkštą, siaurą, beprasmį ir verčia vis mažiau domėtis kitų žmonių gyvenimais ir visuomene. A. Etzionis (1993) pasiūlė bendruomenės rekonstravimo planą, pagal kurį geriausias būdas mažinti individualizmo įtaką – tai teisių ir pareigų pusiausvyra, prisiimant

atsakomybę, kruopščiai apgalvojant veiksmus ir reaguojant į „teisėtą visuomenės nerimą dėl bendruomenės“

Šiandienos visuomenei ypač būdinga pragmatizmo filosofija. Ar bendruomenė – tai realūs socialiniai santykiai, ar tik socialinė vaizduotė, siekiant nusakyti tariamus ir sunkiai išvelgiamus žmonių bendrystės likučius? Kokie požymiai leidžia kalbėti apie bendruomenę? Ar tai, kad mokykla, socialinė institucija, verslo organizacija, parapijos bažnyčia vadina save bendruomene, atitinka tuos apibrėžimus, kuriuos pateikia socialinių mokslų teoretikai? (Šinkūnienė, 2012, p. 35).

Nagrinėjant įtampą, kylančią tarp bendruomenės ir šiuolaikinės vartotojiškos visuomenės kultūros, reikia atsakyti į tokį esminį klausimą: ar yra koks nors vertybių klodas, kuris galėtų vienyti šiuos skirtingus kultūros pavidalus? Bendruomenės ir šiuolaikinės visuomenės kultūrų pavidalus gali ir turi vienyti amžinosios vertybės: sąžinė, garbė, gerumas, padorumas, atjauta, ištikimybė, pareiga, meilė tėvams ir Tėvynei, dvasinis tyrumas, nesavanaudiškumas (Nefas, Smalskys ir kt., 2011, p. 132).

1.1.2 Įgalinančios bendruomenės modelių koncepcija

Bendruomenės samprata. Ką turime omenyje sakydami „bendruomenė“? - kelia klausimą C. Sutton (1999, p. 156). Vieni bendruomenę sieja su geografinė vietoje, kiti – su socialiniais tinklais, o dar kiti – su bendrais interesais. Egzistuoja daug ir įvairių bendruomenės apibrėžimų.

Lietuvių kalbos žodyne (1968, p. 752) yra pateiktos 2 žodžio bendruomenė reikšmės:

1. Bendruomenė - *istoriškai susiformavusi grupė žmonių, sujungtų tarp savęs gamybiniais santykiais*: Bendruomenė glaudžiau jungia savo narius negu visuomenė.

2. Bendruomenė - *kolektyvas, kurį sieja bendri interesai*: Turėjo gyventi didelėmis šeimomis arba mažomis bendruomenėmis.

Iš apibrėžimo paaiškėja, kad bendruomenė siejama su bendrais gamybiniais santykiais, bendrais interesais ir privalėjimo gyventi kartu tam, kad išgyventų, prasmės.

Bendruomenė, remiantis V. Baršauskiene, I. Leliūgiene (2001, p. 11), yra mikrosociumas, kuriame vyksta individo kasdieninis gyvenimas. Pagalba teikiama ne vakuume, bet gyvenamojoje aplinkoje, todėl be galo svarbu suprasti jos įtaką.

Paminėtus bendruomenės apibrėžimus galima apibūdinti pagal kelis požymius:

- Bendruomenė suprantama kaip gyvenamoji teritorija;
- Bendri žmonių interesai, poreikiai, vertybės, sąveikos bendriems tikslams pasiekti;

- Bendruomenė apibrėžiama kaip struktūra, kuri turi išspręsti tam tikras problemas, pasiekti tam tikrus tikslus ir atlikti tam tikras funkcijas;
- Į bendruomenę žiūrima kaip į socialinę sistemą, kuri vykdo socialinį užsakymą.

Bendruomenė – viena iš seniausių socialinių mokslo koncepcijų. Sociologijos teorijose pateikti ir nagrinėjami bendruomenės apibrėžimai pasižymi įvairove ir požiūrių skirtumais. Bendruomenė sociologams rūpėjo daugiau nei 200 metų, tačiau ir šiandien sociologiniu požiūriu aiškus apibrėžimas atrodo taip toli, kaip niekada. Dar 1966 metais R. Nisbetas bendruomenę apibūdino kaip „patį pagrindinį ir plataus masto socialinį neapibrėžtumą“. G. Hillery rašė: „Yra tik vienas elementas, kurį galime rasti visose koncepcijose [...], visi apibrėžimai yra susiję su žmonėmis. Be šio bendro pagrindo daugiau nėra jokio susitarimo (Šinkūnienė, 2012, p. 22).

Pagrindinis pateiktų apibrėžimų bendrumas yra tas, kad akcentuojamas bendro tikslo siekimas, turint bendrus interesus, esant tarpusavio sąveikoms. Svarbiausias elementas yra žmonės, kurie kartu veikdami išplėtoja savo sugebėjimus,- teigia C. Sutton (1999, p. 156).

Bendruomenę mokslininkai apibrėžia skirtingai, tačiau galime išvelgti bendrus bruožus: bendro tikslo siekimą, ryšius tarp žmonių. Bendruomenės klasifikuojamos į kaimynystės, solidarumo, socialinės klasės, socialinių tinklų, interesų tipus, kuriuos lemia narystės pagrindas. Krikščioniškas (solidarumo) bendruomenės sudaro žmonės, kuriuos jungia bendras religinis paveldas, ginantis bendras vertybes. Krikščioniškos bendruomenės tikslas yra meilė Dievui ir artimui. Bendruomenė yra visuomenės solidarumo rezultatas, darantis įtaką asmens gyvenimo kokybei. Postmoderniame pasaulyje globalizacijos procesas nulemia krizes, visuomenės nariai buriasi į bendruomenes, kad sukauptų galią ir lemtų pasikeitimus visuomenėje. Bendruomenė kaip socialinė sistema įgalina bendruomenės narius dirbti drauge, sprendžiant aktualias problemas.

Bendruomenės charakteristika. Kiekviena bendruomenė turi savitą dvasią, gyvenimo būdą, taisykles. Dabartinėje visuomenėje, kaip teigia R. Dobranskienė (2002), svarbiausiais bendruomenės bruožais laikomas bendravimas ir bendradarbiavimas, per juos įgyjamas socialumas. Traktuojant bendruomenę kaip socialinę sistemą, galima teigti, kad kiekviena sistema yra atsakinga už vienokią ar kitokią sritį, vykdo, atlieka vienokias ar kitokias funkcijas. R. Warren (Johnson, 2001) išskiria bendruomenės funkcijas:

- Gamyba– paskirstymas – vartojimas. Verslo bendruomenė užsiima produkto kūrimu.
- Socializacija. Ugdymo įstaigos atlieka socializacijos funkciją.
- Socialinė kontrolė. Valdžia rūpinasi socialine kontrole.
- Socialinis dalyvavimas. Įvairūs klubai ir organizacijos tenkina socialinio dalyvavimo poreikius.

- Tarpusavio parama. Socialinės gerovės organizacijos teikia tarpusavio pagalbą.

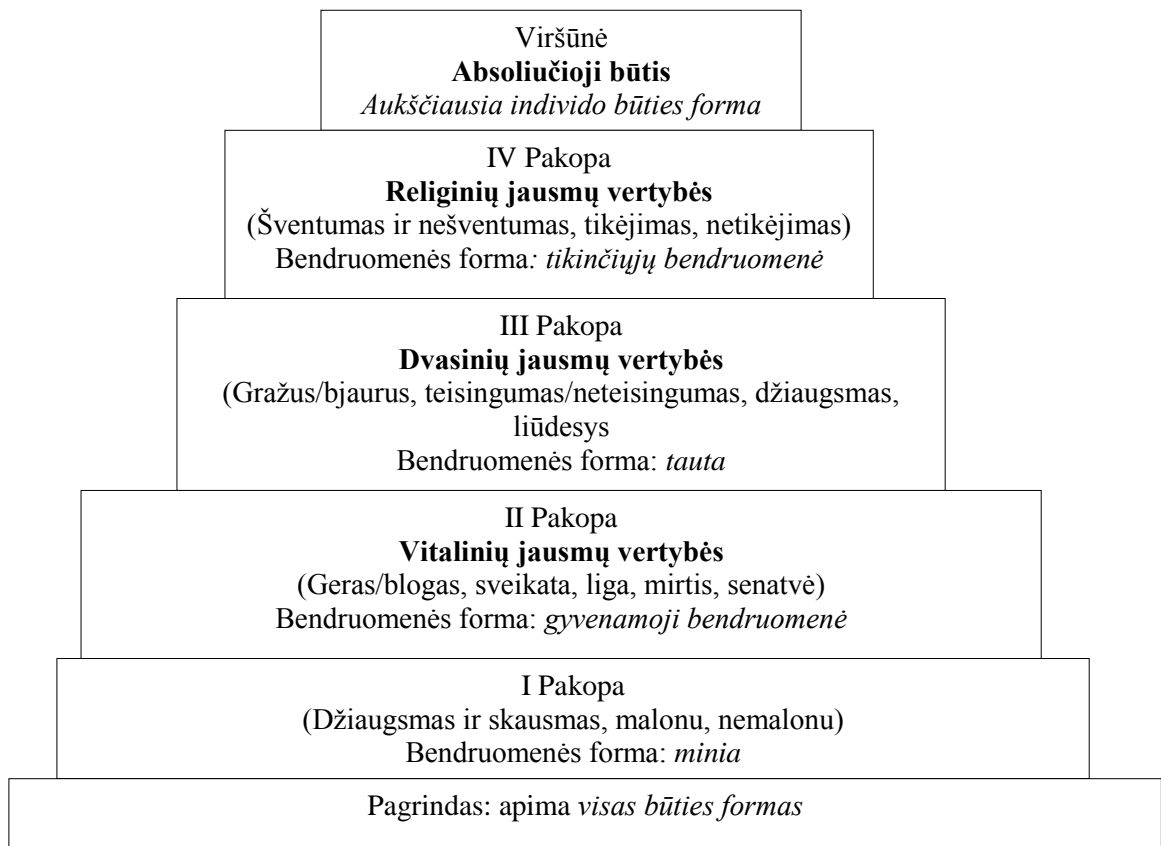
„Bendruomenės enciklopedijoje“ (Christensen, Levinson, 2003) pateikiama tokia bendruomenių klasifikacija: *istorinės* ir *šiuolaikinės* bendruomenės (pvz. vietovės, miesto kvartalo ar pan.), *giminingos* bendruomenės (narius jungia interesai); *instrumentinės* bendruomenės (narius vienija specifiniai politiniai ar ekonominiai tikslai), *pirmykštės* bendruomenės (narius sieja giminytė, etniniai rasiniai požymiai ar rikėjimas), *tiesioginės* bendruomenės (narius vienija vietos ypatumai) (Šinkūnienė, 2012, p. 22).

Atskiri bendruomenės nariai taip pat yra pašaukti vykdyti tam tikras funkcijas. Bendruomenė yra kūnas, kiekvienas šio kūno narys kaip socialinės sistemos dalis, turi panaudoti jam duotas dovanas. Naujajame Testamente (1992, p. 403) teigiama, kad kas turi pranašystės dovaną, tegul ja naudojasi, laikydamasis tikėjimo; kas turi dovaną tarnauti – tetarnauja; kas mokyti – tegul moko, kas skatinti – tegul skatina; kas dovaną šelpti – tegul šelpia dosniai; kas vadovauti – tegul vadovauja rūpestingai; kas dovaną gailėstingumo darbams – tegul pagelbsti kitiems su džiaugsmu.

Bendruomenės bruožai. „Kiekviena bendruomenė, - J. Vanier (1998, p. 29) teigimu, turi trigubą rūpestį: mylėti žmogų, būti kartu ir gyventi pasiuntinybėje“. Skiriasi tik gyvenimo būdas, vidaus tvarkos taisyklės ir struktūros, kasdieninio gyvenimo prioritetai. Dennis Poplin (Johnson, 2001, p. 203) išskyrė tris sritis, kurios atrodo svarbios, kalbant apie bendruomenių skirtumus:

Bendruomenė auga tik tada, kai kiekvienas jos viziją padaro sava ir priima tai į savo širdį ir protą (Vanier, 1998, p. 97). Bendruomenė nebūtų tikras kūnas, jei dauguma jos narių nedalyvautų tada, kai „bendruomenė man“ virsta „aš bendruomenei“ - tai perėjimas nuo egoizmo į meilę. Džiaugsmo atmosfera gimsta iš to, kad kiekvienas jaučiasi laisvas būti pats savimi, toks, koks yra (Danes, 1997, p. 18-21). Išnyksta būtinybė vaidinti vaidmenį, apsimetinėti geresniu už kitus, atlikinėti žygdarbius, kad būtum mylimas (Vanier, 1998, p. 65). Atsiranda jautrumas vienas kitam, nes mylimas ne intelektas ar sugebėjimai, bet pats žmogus.

Trokštantis priklausyti naujai bendruomenei, puoselėjančiai naujas vertybes, kviečiamas vadovautis kitomis normomis, kitomis vertybėmis nei pvz., tradicinės šeimos vertybės, turtas, nuosavybė, socialinis prestižas, maištavimas, narkotikai, nusikalstama veikla, ar kas kita (Vanier, 1998, p. 78). Reikalinga daryti išvadas iš tos pirminės patirties ir atsiplėšti nuo senųjų vertybių, kad laisva valia pasirinktume naujas. Z. Liubarskienė (2005, p. 53) pateikia Šelerio (filosofijos antropologo) sukurtą vertybių piramidę (žr. paveikslą nr. 1), pagal kurią, individas turi penkias vertybių rūšis. Vertybių pakopų prizmė nuo pirmos pakopos, kurios bendruomenės pagrindas yra minia, kyla iki absoliučios būties, kuri yra meilė dvasinėms vertybėms, kuriančioms nesavanaudišką gerį.



1 pav. Vertybių piramidė

Šaltinis: Z. Liubarskienė (2005, p. 53)

Nagrinėjant bendruomeninio įgalinimo aspektą, aktuali yra IV pakopos **religinių jausmų vertybės**, kurioje bendruomenės forma yra *tikinčiųjų bendruomenė* bei pabrėžiama individo tikėjimo vertybė. Jei bendruomenės gyvenimas grindžiamas krikščioniškomis vertybėmis: tikėjimu, viltimi, meile, veikiant asmens vidiniams veiksniams (individo elgesys ir nuostatos) tikėtina, kad bendruomenės narys perims iš bendruomenės „<...> objektyviai egzistuojančią vertybių karalystę“ (Liubarskienė, 2005, p. 52-53), nes A. Saulaičio, A. Karaliūtės (2003, p. 46) teigimu, gera žmogaus savijauta yra susijusi su jo asmeniu ir su bendruomene.

Bendruomenė, anot J. Vanier (1998, p. 34), sudaryta iš kasdieninių tarpusavio santykių subtilumo. Ji susideda iš beveik nematomų gestų, paslaugumo, patarnavimų ir pasiaukojimo – ženklų, visada reiškiančių: „aš tave myliu“ ir „esu laimingas būdamas su tavimi“. Vadinasi, turiu praleisti kitą į priekį, diskusijose niešskoti savo viršaus, paimti našta nuo kaimyno pečių.

Kaip matome bendruomenės pasižymi savita dvasia, gyvenimo būdu, taisyklėmis. Mokslininkai išskiria bendruomenės charakteristikas: ribas, atliekamas funkcijas, bruožus, kurie savo ruožtu skirstomi į bendruomenės dydį, jos vidaus prigimtį, socialinius – kultūrinius ypatumus. Svarbiausiais bendruomenės bruožais laikomas bendravimas ir bendradarbiavimas, per juos

įgyjamas socialumas. Bendruomenės narių elgesiui turi įtakos bendruomenėje priimtos taisyklės, normos, vertybės.

M. Spierts (2003, p. 157) pabrėžia, kad „<...> darbuotojai nebelaukia, kol interesų grupės ateis prašyti pagalbos, bet ir patys ieško trūkumų gyvenamojoje aplinkoje bei imasi priemonių ir kuria projektus tiems trūkumams įveikti. [...] žmonių visuomeninį veiklumą gali inspiruoti savo interesai, tačiau dažnai būna gilesnių impulsų, kuriuos sužadina bendruomeniškumo jausmas bei suvokimas, kas esi susijęs su kitais visuomenės nariais“. „Bendruomenės organizavimas yra dar studijuojamas reiškinys“, - mano L. C. Johnson (2001, p. 316). Visos minėtos bendruomenės darbo formos yra tinkamos socialiniame darbe. Jas pasirinkti reikia atsižvelgiant į konkrečią situaciją ir konkrečias žmonių problemas.

Grupė autorių L. C. Johnson (2001), V. Baršauskienė, I. Leliūgienė (2001) mano, kad dirbant bendruomenėje, egzistuoja ne tik formalus, bet ir neformalus socialinės pagalbos tinklas. Vienus klausimus sprendžia agentūros profesionalūs socialiniai darbuotojai, kitų sprendimui į pagalbą galima pasitelkti natūralios pagalbos sistemą.

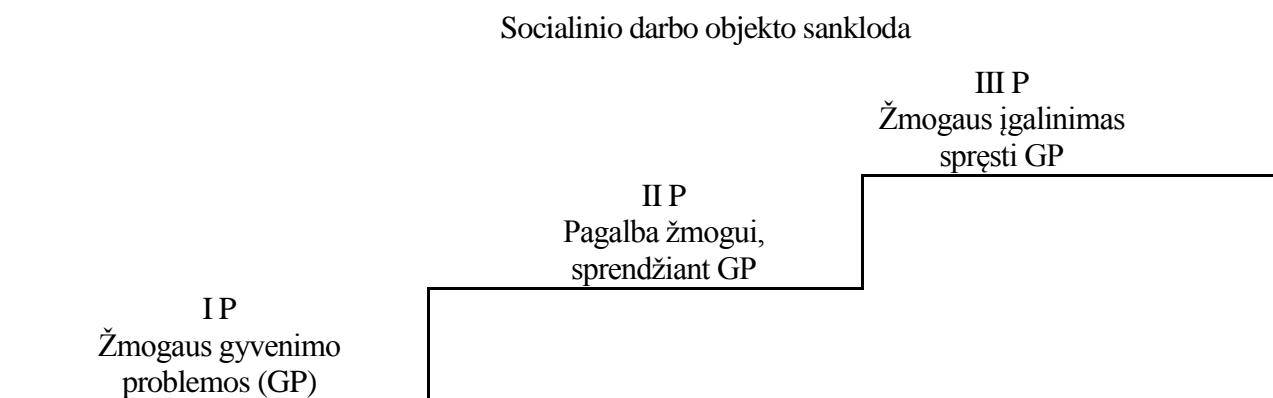
Kliento šeima, draugai, giminės, bendradarbiai. Tai žmonės, anot V. Baršauskienės, I. Leliūgienės (2001, p. 42), į kuriuos pagalbos kreipiamasi pirmiausiai. Kai klientas kreipiasi profesionalios pagalbos, dažniausiai jis jau buvo bandęs gauti paramą iš pačių artimiausių žmonių,

Natūralūs padėjėjai. Pagalbos teikimas jiems tapo kasdienybės dalimi, esmine vertybe (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001, p. 42). Jie turi pagalbos teikimo įgūdžių, nes dažnu atveju patys turėję tokių pačių problemų, optimistiškai žiūri į žmogaus galimybę pasikeisti dvasiškai.

Savanoriai. L. C. Johnson (2001, p. 307) teigimu dar „<...> prieš susiformuojant socialinio darbo profesijai, daugumą socialinių paslaugų teikė savanoriai“. [...] pirmieji socialiniai darbuotojai buvo savanoriai,- tęsia autorė. Remiantis J. Pivoriene (2004, p. 80), ankstyvasis socialinis darbas prasidėjo nuo labdaringose organizacijose draugiškų lankytojų atsiradimo, kurios, padėdamos neturtingiesiems, pirmiausiai rėmėsi maldomis ir krikščionišku požiūriu į pasaulį. Dalyvavimą savanoriškoje veikloje lemia įvairūs motyvai, kurie kyla iš vidinių paskatų (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001, p. 42).

Pagalbos sistema bendruomenėje įvairi. Pagal bendruomenės darbo formų klasifikaciją, išskiriamas bendruomenės organizavimas, plėtojimas, veiksmas. Akcentuojama natūralios pagalbos sistemos svarba atliepianti žmonių poreikius. Formalios ar neformalios bendruomeninės pagalbos tikslas yra padėti žmonėms padidinti kompetenciją ir gebėjimą spręsti problemas – tai atsakas į pagalbos šauksmą. Mokslininkai, pateikdami bendruomenės darbo formų klasifikaciją, teigia, kad visos darbo formos yra tinkamos, tik jas pasirinkti reikia, atsižvelgiant į konkrečią situaciją ir konkrečias žmonių problemas.

Bendruomenės vaidmuo socialiniame įgalinime. Didelį vaidmenį individų socialiniame įgalinime, įveikiant problemas, vaidina pasauliniu reiškiniu virtęs bendruomeninis judėjimas ir socialinių problemų sprendimas žmogaus gyvenamojoje aplinkoje. Socialinis darbas anot P. Jucevičienės (2001, p. 189-197), vyksta žmogaus problemos ir jos sprendimo reiškinio plotmėje. Šį reiškinį sudaro ne tik konkreti žmogaus problema, bet konkretus žmogus ir jo konkreti problema. Socialinis darbas ne tik siekia daryti šiam reiškiniui įtaką, t. y. spręsti konkrečią žmogaus problemą, bet ir šį reiškinį keisti – spręsti šią problemą, t. y. įgalinti žmogų efektyviai keisti savo veiklą. P. Jucevičienė (ten pat) šiuolaikinio socialinio darbo sudėtingumą atskleidžia šio darbo objekto sankloda, kurią pavaizduoja kaip trijų pakopų (P) laiptus (žr. paveikslą nr. 2).



2 pav. Socialinio darbo objekto sankloda

Šaltinis: P. Jucevičienė (2001, p. 190)

Anot V. Ivanauskienės (2004, p. 37), atsidūrus bejėgiškoje situacijoje, žmonės dažnai ne tik neturi žinių kaip bendrauti su sistema, bet ir nemano, kad gali tikėtis kokio nors pasikeitimo, jiems trūksta pasitikėjimo savimi, kurio reikia, norint įsitraukti į keitimąsi. Įgalinimas, kaip teigia L. C. Johnson (2001, p. 278), - tai strategija, kurios tikslas – „<...> sumažinti žmogaus bejėgiškumą, skatinti imtis atsakomybės už savo gyvenimą“. Tai ne tik žmogaus gebėjimų skatinimas, bet ir motyvavimas, mokymas, ir savo vertės kėlimas, kad žmonės patikėtų, jog yra kompetentingi, turi įgūdžių, reikalingų tartis su bendruomenės sistemomis, ir nusipelno išteklių, būtinų jo socialiniam funkcionavimui. Bendruomenei priskiriamas socialinis bendradarbiavimas tarp atskirų sistemų, kuris sukelia bendrumo dvasią ir bendruomeniškumo jausmus. M. Spierts manymu „<...> darbuotojas „yra „įgaliotojas“, nes organizuoja galimybes, kurios suteikia žmonėms progą laisvėti“ (2003, p. 25).

Bendruomeninis judėjimas vaidina svarbų vaidmenį asmenų socialiniame įgalinime, sprendžiant socialines problemas. Mokslininkai akcentuoja, kad socialinį įgalinimą sudaro ne tik konkreti žmogaus problema, bet konkretus žmogus ir konkreti jo problema. Įgalinimo strategijos esmė yra įtraukti žmogų į

keitimosi procesą, atsidūrus bejėgiškoje situacijoje. Proceso metu svarbu yra asmenį mokyti, skatinti jo gebėjimus ir kompetencijas, motyvuoti imtis atsakomybės už savo gyvenimą.

Apibendrinant galima teigti, jog nėra vieningo bendruomenės apibrėžimo. Sociologai skirsto bendruomenes į tipus, kurių kiekviena pasižymi tam tikromis charakteristikomis. Egzistuojančių darbo formų bendruomenėje bei natūralios pagalbos sistemos tikslas – įgalinti bendruomenės narius spręsti savo problemas. Asmuo gali spręsti savo problemas bei gyventi pilnavertį gyvenimą, pasinaudojęs bendruomenėje egzistuojančia pagalbos sistema. Mūsų dienomis bendruomenės dvasia yra sunaikinta. Modernioje visuomenėje, kai tiek daug neištikimybės, iširusių santuokų, nutrūkusių ryšių, - kyla vis didesnis poreikis bendruomenių, kurios mums būtų ištikimybės ženklas, įgalintų susidoroti su savo problemomis, padėtų patenkinti savo reikmes ir realizuoti save.

1.1.3 Įgalinančios bendruomenės teorinės interpretacijos tarpdisciplininiam kontekste

Įgalinimas – procesas, kurio metu žmonės ar bendruomenės padidina savo gyvenimo kontrolę ar jo kūrimą, dalyvavimą sprendimuose, liečiančiuose jų gyvenimą (Kreisberg, 1992, p.18).

Anot S. Kreisberg (1992), įgalinimas psichologine prasme reiškia, kad padidėja žmogaus savivertė, pasitikėjimas. Pagrindinis įgalinimo dalykas - padidėjusios žmogaus galimybės prieiti prie vertingų išteklių, taip pat juos kontroliuoti. Tai – dalyvavimo kompetencijos įgijimas. Šitaip žmogus pradeda „galėti užtikrinti“ savo teises ir atsakomybes. Įgalinimas vyksta per dvipusį dialogą.

S. Walker (2000) teigia, kad įgalinimas gali būti siejamas su asmens atvirumu, gebėjimu priimti tarpusavio skirtumus, judėti priekin bei mokytis vieniems iš kitų. Jos teigimu, įgalintas žmogus, dirbdamas su kitokiais žmonėmis nei jis pats, jaučiasi patogiai. Kuo patogiau jis jaučiasi, tuo labiau jis yra įgalintas. Kuo labiau jis yra įgalintas, tuo labiau atviresnis jis tampa mokymuisi iš skirtumų. Toks žmogus lengviau, bet atsakingiau rizikuoja, siekia kurti autentiškus tarpusavio santykius ir retsykiais darydamas klaidas leidžia tai daryti ir kitiems. Įgalinimas gilina gebėjimą pasitikėti savimi ir konstruktyvia kitų žmonių potencialą. Įgalinimo jausmas padeda žmogui priimti ir netgi pagreitinti pokyčius.

W. D. Forrest (1999) atkreipė dėmesį, kad maždaug 1990-ųjų laikotarpiu įvairiose pasaulio šalyse visais visuomenės lygmenimis, nacionalinėje ir vietinėje politikoje, organizacijų lygmeniu buvo akcentuojama įgalinimo koncepcija. Būtent *įgalinimas* tapo galingu pasipriešinimo skurdui, rasizmui, susvetimėjimui, engimui simboliu.

Kaip matyti, įgalinimo sąvoka labiau siejama su įgalinančiu vieno žmogaus poveikiu ar įgalinančių sąlygų sukūrimu, siekiant kitam žmogui padėti veikti, įgyti žinių, gebėjimų, pasiekti tam tikrą tikslą, tačiau kaip tai susieti su bendruomene?

Aptarinėdama teorinius bendruomenės ugdymo principus, I. Leliūgienė, (2001, p. 46) remiasi belgų mokslininkais *J.P. Pourtois, H. Desmet ir P. Nimal*, kurie savo studijoje „*Quelles competences professionnelles pour les contextes d'abandon?*“ (*Kokios profesinės kompetencijos reikia netekties atveju?*) teigia, jog šios veiklos tikslas yra įgalinti individą socialinėje erdvėje jaustis taip, kad jis galėtų pilnavertiškai dalyvauti bendruomenės gyvenime ir pasijustų turintis pilietines teises bei pareigas. Kalbant apie netektį, galvoje turima subjektai (asmenys), kurie pasitraukė iš visuomenės veiklos ir prarado savo naudingumo visuomenei jausmą. Jų nevilties ir pagalbos šauksmas dažniausiai nėra išgirstas, kadangi jie prarado pilietinio balso teisę. Jie prarado atsakingo piliečio statusą, ir tokia jų padėtis sukelia kančias bei pažeminimą. Jie jau netiki turį teisę į visuomeninį gyvenimą. Jiems jau svetima visa tai, kas vyksta aplink.

Autorė teigia (ten pat), jog bendruomenės ugdymo tikslas ir yra tokių individų resocializacija, kova už jų įsijungimą į visuomeninį gyvenimą. Šios veiklos uždavinys yra atkurti ryšį tarp individo ir visuomenės, kovojant su atskirtimi. Kyla klausimai, kaip atstatyti ta ryšį ir kaip organizuoti asmens integraciją į visuomenę. Kaip tuos žmones vėl įvesti į kitų tarpą? Kaip sukurti lygiavertį jų bendravimą? Manoma, kad šiuos klausimus galima išspręsti partnerystės principu: vertėtų nepamiršti, kad tie subjektai (asmenys) patys sugeba įvertinti aplinką ir turi pakankamai žinių, kad galėtų priimti sprendimą dėl dalyvavimo bendrame projekte. Toks principas atitiktų socioedukacinės veiklos bendruomenėje europines sampratas bei nuostatas: dėmesį individui (humanistinė filosofija) ir demokratiškumo principą.

Anot I. Leliūgienės (2001, p. 47), įgalinimą galima būtų aiškinti žmogaus autonomiškumo ar dalyvavimo valdyme siekimu. Įgalinimas siekia pusiausvyros tarp individo ir aplinkos. Autorė remiasi *Rapport* (1987), kuris įgalinimą apibrėžia, kaip procesą, kurio metu individas įgyja jausmą, jog kontroliuoja, arba pradeda kontroliuoti įvykius, kurie su juo susiję. Šiuo atveju, subjektas, atsidūręs netekties situacijoje, ima likimą į savo rankas ir pradeda aiškintis viso to priežastis. Šioje veikloje individas įgyja teigiamą jausmą, kad jis gali kontroliuoti savo gyvenimą. Tai jį nutolina nuo psichologinės negalios ir nelaimės, kur dažniausiai nuveda tokios gyvenimo sąlygos. Jei individai sugeba priimti sprendimus ir valdyti įvykius, jų asmeninis gyvenimas keičiasi, o tuo pačiu yra įtakojami pokyčiai ir visoje socialinėje sistemoje. Tai ne tik individualus, bet ir visuomeninis pokytis.

Heber-Suffrin (1998) (remiantis I. Leliūgiene, 2001) įgalinimą iliustruoja pasikeitimo žiniomis teorija, kurios pagrindas yra principas, kad kiekvienas turi kokių nors žinių ir tai, ką jis žino, gali

perduoti kitiems. Taigi, ir vietinės bendruomenės ugdymas turi būti taip organizuotas, kad kiekvienas galėtų pats perduoti savo žinias, o iš kitos pusės – mainais gauti žinių iš artimos aplinkos (Leliūgienė, 2001, p. 47).

Anot J. R. Šinkūnienės (2012, p. 15) bendruomenių paskirtis – ne tik ugdyti žmonėse jautrumą bendruomeniškumui, bet ir turėti įtakos visuomenės moraliniams sprendimams. Jos stiprina, socializuoja ir drausmina savo narius, atskiria tikruosius narius ir „pakeleivius“ kaupia išteklius ir ugdo įvairių sričių kompetencijas. Bendruomeninis jautrumas – tai būdas įvertinti naujas galimybes ir įtikinamai veikti kuriant strategijas, projektuojant, rekonstruojant (ar išformuojant) bendruomenes ar bendrijas. Bendruomenės vaidmuo atsiskleidžia priimant moralinius sprendimus, analizuojant konkrečius probleminius atvejus.

Socialinė veikla bendruomenėje apima ne tik konkrečių socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą. Bendruomenės darbuotojas, neturėdamas kitų darbo įrankių „tik pats save“, naudojami ne tik kitų mokslo sričių teorijomis, bet ir „skolinasi“ kultūros reiškinių sritis ir formas, adaptuoja ir integruoja įvairius sociokultūrinės veiklos metodus. Socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo uždaviniai – padėti spręsti asmens, jo šeimos, bendruomenės socialines problemas, užtikrinti socialinį saugumą, padėti palaikyti socialinius ryšius. Socialinė veikla bendruomenėje pagrįsta keturiais esminiais principais (pagal Pierson, 2008):

1) įsipareigojimu puoselėti ir stiprinti žmonių ir organizacijų gebėjimus, mokėjimus, įgūdžius ir motyvaciją spręsti bendruomenės problemas;

2) visapusiško bendruomenės žmonių gerovės siekiu;

3) įsipareigojimu vykdyti prevencinę praktiką, siekiant užkirsti kelią socialinių problemų kilimui;

4) žinių apie bendruomenės narių poreikius rinkimu ir jų panaudojimu (Šinkūnienė, 2012, p. 51, 52)

Dalyvavimas bendruomenės veikloje teigiamai įtakoja individo socializacijos procesą, kadangi bendruomenės veikla pasižymi:

- integralumu – visybišku (bendru) požiūriu į socialinius, kultūrinius, ekonomikos ir aplinkos veiksnius;
- įvairove – skirtingų interesų ir poreikių bendruomenėje pripažinimu ir vertinimu;
- įgalinimu – pastangomis plėtoti žmonių gebėjimą atvirai, savarankiškai ir iniciatyviai veikti savo bendruomenėje (Bendruomenės plėtra, 2004).

Įgalinančios bendruomenės kūrimas yra ilgalaikė ir nuolatinė veikla. Tam, kad susiformuotų stipri bendruomenė, turi būti remiamasi daugybe nuostatų ir vertybių, kurias galima įvardinti kaip:

kūrybiškumo skatinimas, rizikos ir nesėkmės tolerancija, komandiniu darbu ir bendradarbiavimu grindžiama veikla, gebėjimu spręsti sudėtingas situacijas ir pokyčių valdymu. Socialinis darbuotojas dirbdamas įgalinančioje bendruomenėje tampa įgalintoju, kuris padeda bendruomenės nariams išreikšti save, rasti nuomonių bendrumus, gerbti skirtumus bei įgauti naujų žinių.

1.1.4 Etika kaip įgalinančios bendruomenės pagrindas

Etika – ne tik moralės, doros mokslas, bet ir gyvenimo menas. Tai žmogaus būties raiška (Jekentaitė, 1993, p. 9). Etika (gr. – ethos – paprotys, įprotis) – tai mokslinė disciplina, kuri pagrindžia moralinius klausimus, kylančius tarp žmogaus ir aplinkos, tarp žmogaus su kitu žmogumi, tarp žmonių susijusių įvairiais ryšiais (Pruskus, 2003, p. 29).

Etika, kaip filosofinė disciplina, susiformavo politiniame kontekste, t. y. ten, kur keliamas klausimas, kas lemia bendruomenės laimę ir klestėjimą. Svarbiausi antikos filosofai etikos klausimus svarstė, akcentuodami bendruomeninį gėrį kaip visų diskusijų apie etiką tikslą. Kitaip tariant, etika apskritai, o ypač svarstymai apie teisingumą, senovės graikams buvo politinio ar pilietinio bendruomeniškumo esmė. Atsisakius laikyti teisingumą žmonių tarpusavio santykių pamatu, greitai nustoja egzistuoti bet koks socialinis darinys – nesvarbu, ar tai santuoka, ar draugystė, ar profesinė sąjunga, ar menininkų, mokslininkų sambūris (Marcinkevičiūtė, 2012, p. 14).

Organizacijos, ypač užsiimančios švietimu, rūpinasi ne tik techniniu ar praktiniu veiklos vykdymu, tačiau joms svarbiausia „etiškai korektiškai atlikti savo pareigas“. Šių dviejų aspektų suderinimas užtikrina kokybę ir kelia visuomenės pasitikėjimą konkrečia profesija ir jos atstovais. Todėl organizacijose turi būti plėtojamos „etinės kompetencijos“ (Palidauskaitė, 2010, p. 83), arba, kaip įvardija N. Vasiljevienė (2006) – „moralinė kompetencija“ (Vasiljevienė, 2006, p. 678). Moralinės kompetencijos ugdymu ir „etikos kodeksų plėtojimu organizacijoje modeliuojama bei praktikoje kuriama konstruktyvi aplinka“. Tapati galima pasakyti ir apie bendruomenes, kuriuose etika, siekiant padėti bendruomenės nariui, užima labai aukštą poziciją. „Svarbu, kad etinės žinios, teisingumo principai, moralinės normos būtų vidujai suvokiamos kaip visiems (daugumai) reikalingos, universalios, kartu teisingos“ (Vasiljevienė, 2000, p. 36). J. Ruževičius (2007) pateikia tokį modelį, kuriame matosi, jog vertybės, etiniai principai grindžia bet kokią organizaciją ir palaiko jos kokybę bei visos organizacijos rezultatyvią plėtrą. Pats modelio autorius teigia: „Kaip ir vešliai augantis medis, organizacija turi turėti stiprias šaknis (vertybes, kokybės kultūrą), būti tręšiama, maitinama (investicijos į infrastruktūrą, intelektinį kapitalą – darbuotojų kompetencijos ugdymą, naujas technologijas, veiklos procesus, įvaizdį, santykius su klientais ir kt.), turi turėti sveiką ir

stiprų šakas bei vaisius maitinantį kamieną bei šerdį (vadovavimas) ir vaisius brandinančias šakas (vadybos sistemą, kokybiškus procesus, infrastruktūrą ir kt.)“ (Ruževičius, 2007, p. 54–55). Kaip ir čia aptartoje organizacijoje, taip ir įgalinančioje bendruomenėje labai svarbu, jog būtų tinkamai joje elgiamasi, gyvenama, elgiamasi vieni su kitais. Svarbu, jog bendruomenė turėtų teigiama įvaizdį, intelektualinį kapitalą, santykius su kitomis bendruomenėmis bei organizacijomis.

Kaip vieną iš reikšmingų veiksnių bendruomenėje galima išskirti religiją, kuri, anot A. Maslow (1970), asocijuojasi su žmogui reikalinga apsauga: „žmogui reikalingas vertybių karkasas, gyvenimo filosofija, o religija yra dirbtinis pakaitalas, pagal kurį gyvenama ir suvokiamas pasaulis (Kvederavičius, Krančiukaitė, 2006, p. 82). Dažniausiai konfliktai, nuomonių nesuderinamumas, įtampa ir nesusišnekėjimas kelia pavojų bendruomenės sėkmei, kurios priežastis neretai būna religinių, etinių nuostatų disbalansas. Religija pati savaime deklaruoja tam tikras etines vertybes, kuriomis turi vadovautis asmuo, save laikantis tos religijos išpažinėju. McClay (2000) mano, jog religija labai svarbi, reikalinga jėga „puoselėjant žmogaus kilnumą ir moralinę tvarką pasaulyje, <...>“ (Kvederavičius, Krančiukaitė, 2006, p. 82). Bendruomenėje, labai svarbu yra lyderis ir jo savybės. Kaip teigia Kvederavičius J. ir Krančiukaitė E. (2006, p. 87), lyderis, išpažįstantis religiją, turėtų „meisteriškai taikyti religijos nuostatas savo veikloje. Be to, religijos nuostatos turi būti derinamos su politikos, mokslo, edukologijos, vadybos ir kitomis žmogaus veiklos sritimis. Tik tada lyderis gali tikėtis geriausių rezultatų“. Anot Wordeno (2005), religija daro įtaką lyderystės komponentams, kurie yra reikšmingi priimant sprendimus, paveikia organizacijos viziją, etiką ir lyderio patikimumą (Kvederavičius, Krančiukaitė, 2006, p. 88). Lyderio patikimumui religija svarbi, nes „religiniai įsipareigojimai yra stipriausi vertybių determinantai. Tai patvirtina, kad žmonių asmenybės tapatybė yra paveikta jų išpažįstamos religijos“ (ten pat). Dievo baimė taip pat turi įtakos vadovo-lyderio sąžiningam darbui organizacijoje (Kvederavičius, Krančiukaitė, 2006, p. 90).

Siekiant organizacijos etiškumo, dažniausiai šiandieninėje praktikoje pasitelkiamas etikos kodeksas. Organizacijoje etika paprastai pradedama institucionalizuoti kuriant elgesio ar etikos kodeksą, ir tam reikia visos jo rėmimo sistemos – etikos infrastruktūros (Vasiljevienė, 2008). Etikos kodeksas – tai dokumentas, atspindintis organizacijos moralės reikalavimus, profesines vertybes ir teisinius veiklos draudimus ir atliekantis tam tikro elgesio gido funkciją. Etikos kodeksas dažnai numato tam tikras normas bei taisykles pačioje organizacijoje, kurių turi laikytis kiekvienas organizacijos narys, kad skirtingos nuostatos, įsitikinimai netrukdytų siekti užsibrėžto tikslo ir kaip prevencija veiktų galimų konfliktų atvejais. Etinių problemų organizacijoje kyla dėl skirtingų priežasčių: dažniausiai dėl interesų konfliktų, sąžiningumo ir doros stokos ar dėl tam tikro bendravimo ir santykių organizacijoje (Vyšniauskienė, Kundrotas, 1999). Etikos kodeksai svarbūs:

„Visose veiklos srityse, kuriose paliečiami svarbūs žmonių interesai, sukuriama tam tikros dorovės, žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai“ (Butkus, 2008, p. 151).

1.1.5 Bendruomenės organizavimas ir vadyba

1.1.5.1 Bendruomenės vadybos teoriniai aspektai

Bendruomenės gyvenime ar kituose organizacijose labai svarbu yra tai, jog bendruomenė turėtų savo vadovą. Anot P. Jucevičienės (1996, p. 168) Organizacija be vadovavimo yra tik žmonių ir įrankių neaiškus rinkinys. Vadovavimas yra procesas, telkiantis žmones ir jiems padedantis ryžtingai siekti tikslų. Vadovavimas žmogiškąja prasme ypač svarbus yra todėl, kad padeda grupei išsilaikyti drauge ir susitelkti, siekiant realizuoti tikslus. Vadovavimas transformuoja žmonių ir jų grupių potencialią jėgą į realius veiksmus.

R. Dobranskienė (2004, p. 17) teigia, jog vadybos mokslo prasmę organizacija – du ar daugiau žmonių, kurie kartu dirbdami siekia bendrų tikslų. Taigi žmonės, siekdami bendrų tikslų, buriasi į bendruomenes, kurios organizacinės veiklos formomis numato kelius tiems bendriems tikslams siekti. Kodėl bendruomenėms reikalinga tam tikra organizacinė sistema? Pirmiausia, organizacijos veikia aplinką, valdžią, gali naudotis ekspertais, spausti valdžią, kad lėšos būtų naudojamos pagal paskirtį, steigti šeimos, sveikatos centrus, atstovauti žmonių interesams teismuose, organizuoti teismus. Bendruomenių organizacijos gali būti ilgalaikės (pvz., sprendžiamos problemos, su kuriomis susiduria visa tauta) ir trumpalaikės. Pagal problemų ir santykių su vyriausybe pobūdį skiriami tokie bendruomeninių organizacijų tipai:

- socialinės lygybės,
- savipagalbos,
- bendruomenės identiteto,
- socialinio teisingumo.

Bendruomenių organizacinę struktūrą sąlygoja pastoviosios bendruomenės tikslai ir vertybės, pastovaus elgesio organizacijoje modelis: vadovų parinkimas, naujų narių paieška ir suradimas, susirinkimų dažnumas, personalo parinkimo modelis, vadovaujančiųjų teisių, pareigų numatymas, įgaliojimų nustatymas, veiksmų koordinavimas organizacijoje ir su kitomis organizacijomis. Bendruomenės organizacijos veikla priklauso nuo pasirinktos struktūros, ir bendruomenės nariai lemia, ką jie veiks ir kokiais keliais sieks savo numatytų tikslų.

Bendruomenės nariai sprendžia, kokį organizacijos tipą pasirinks. Keičiantis tikslams, strategijai, keičiasi ir organizacijos struktūra.

Aktuali bendruomenių organizacijų veiklos problema – masinės ir kasdienės veiklos derinimas, lyderio egoizmas. Problemos nesubręs, jeigu bendruomenės nariai pasirinks tikslus, numatys veiklos perspektyvas ir būdus, priims kolektyvinius, demokratinius sprendimus (Dobranskienė, 2004, p. 18,19).

Vietinių, taip pat ir bendruomeninių, organizacijų veikla gali būti įvairi. Mokslinėje literatūroje siūlomos įvairios vietos organizacijų klasifikacijos, pavyzdžiui, pagal veiklos tikslus galima skirti – konkrečioms problemoms spręsti skirtos organizacijos; paslaugas teikiančios organizacijos; tikėjimu, vertybėmis grįstos organizacijos; socialines, laisvalaikio paslaugas teikiančios organizacijos; kasdienines paslaugas gyventojams teikiančios organizacijos. Bendruomeninės organizacijos, grįstos gyventojų naryste, gali būti išskirtas kaip atskiras vietos organizacijos tipas. Kita vertus, bendruomeninė organizacija gali būti faktiškai bet kurių kitų išvardintų paslaugų teikėjas (Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas, 2011, p. 32).

Anot L. Žalimienės (2006, p. 185) socialinių įstaigų vadybai daugeliu atvejų keliami tie patys pagrindiniai tikslai kaip bet kuriai kitai organizacijai. Šiuos tikslus galime taip pat pritaikyti ir bendruomenės vadyboje. Tai siekimas užtikrinti reikalingus resursus paslaugų teikimui, formuoti teigiamą išorinę ir vidinę aplinką, spręsti aplinkos spaudimo problemas, kurti naujas idėjas, stiprinti inovacinę veiklą, skirti dėmesį rinkodarai, ieškoti ir taikyti efektyvius darbuotojų motyvavimo būdus ir pan. Tačiau minėtų tikslų įgyvendinimas vyksta socialinio darbo tikslų ir klientų poreikių specifinėje aplinkoje, kas savo ruožtu reikalauja papildomų žinių ir papildomų perspektyvų vadybos veikloje. Kalbant apie socialinį darbą ir socialines paslaugas, jų vadybos specifika išryškėja pirmiausia analizuojant šių paslaugų vartotojus, jų poreikių charakteristikas.

Autorė tęsia (ten pat), jog socialinių paslaugų tikslas – klientų socialinė integracija, savarankiškumo atkūrimas ar palaikymas, o tai reiškia, kad patys klientai nėra visiškai pajėgūs atstovauti savo interesams šių paslaugų rinkoje. Socialinių paslaugų rinkos klientas dažnai neturi pakankamai pajamų sumokėti net tiek, kad padengtų paslaugos teikėjo išlaidas, bet šios paslaugos jam vis tiek turi būti teikiamos. Šiuo požiūriu socialinių paslaugų įstaigos tikslas – suteikti tokias paslaugas, kurios realiai padėtų klientui (pvz., išvengti socialinės atskirties, išbristi iš narkomanijos liūno ar susirasti darbą bei būti nepriklausomam nuo socialinės paramos).

Dauguma socialinių paslaugų institucijų programų įgyvendinama valstybinėse organizacijose (VO), arba pelno nesiekiančiose nevyriausybinėse organizacijose (NVO), kurios buvo įkurtos tam, kad patenkintų specifinius bendruomenės ir jos narių poreikius. Visos šios organizacijos turi atlikti panašias vadybines funkcijas. Socialinių paslaugų programų vadyba numato šiuos pagrindinius vadybos elementus arba procesus, kuriuos taip pat galima pritaikyti bendruomenės vadyboje:

Planavimą: artimųjų, vidutinių ir tolimųjų tikslų numatymas ir strategijos jiems pasiekti sukūrimas, atsižvelgiant į poreikius, koncepciją bei išteklius;

Organizavimą: nustatymas, tvarkymas ir koordinavimas veiklų, kurias reikės atlikti, kad būtų pasiekti tikslai ir išspręsti uždaviniai;

Žmogiškųjų išteklių organizavimą: personalo vadyba, numatanti kiek ir kokios kvalifikacijos bei kompetencijos specialistų reikia, kad veikla būtų atlikta, kad būtų įgyvendintas planai ir programos, kaip gali keistis personalo sudėtis, kaip bus organizuojamas organizacijos narių ar programos vykdytojų kvalifikacijos tobulinamas;

Biudžeto planavimą: finansinių išteklių šaltinių apskaita, efektyvaus jų panaudojimo planavimas, naujų šaltinių paieškos numatymas;

Supervizijos: vadybinių ir socialinio darbo veiklos krypčių įsivertinimo, asmeninio ir profesinio tobulėjimo galimybės užtikrinimas;

Įvertinimą/įsivertinimą: programos ar institucijos veiklos kokybės laidavimo sistemos kūrimas ir taikymas.

Vadyba, plačiąja prasme, yra sprendimų priėmimo procesas. Sprendimo priėmimas būtinas aptariant ir numatant alternatyvius problemų sprendimo kelius, nustatant ir įvertinant alternatyvias priemones, reikalingas tikslui pasiekti. Planuodami ir priimdami sprendimą profesionalai turėtų nuspręsti, kas yra tinkama naudoti, įvertinant poreikius, kaip įtraukti bendruomenės narius į šį procesą ir t.t. Tokios užduotys dažniausiai atliekamos ieškant efektyvaus paslaugų teikimo modelio, kuris turėtų atitikti specifinius tam tikros paslaugų srities tikslus. Biudžetas taip pat susijęs su sprendimo priėmimo procesu. Bet kuris vadovas ar socialinis darbuotojas pastoviai renkasi tarp alternatyvių intervencijos būdų, metodų, pokyčių inicijavimo krypčių ir tipų.

Anot L. Žalimienės (2006, p. 185) vadyba reikalinga tam, kad darbą padarytume geriau, tai yra vadyba duoda tam tikrą materialią ar nematerialią naudą, kitu atveju kam eikvoti resursus ir laiką vadybai, jeigu rezultatas bus toks pat. Dažnai sunku tiksliai įvertinti ir apskaičiuoti, kiek vienas ar kitas taikomas pagalbos modelis sukėlė teigiamų pokyčių kliento situacijoje. Socialinių paslaugų įstaigos ar bendruomenės vadybos nauda pirmiausia gali būti traktuojama kaip „pelnas“ visuomenei, kadangi suteikus kokybiškas, savalaikes, pakankamas paslaugas bus mažiau socialiai atskirtų, nesavarankiškų, pagalbos reikalingų žmonių. Tai gali pagerinti šeimų gyvenimo kokybę ar įsidarbinimo galimybes, bendruomenės, visuomenės saugumą ir pan., bet tai mes pajusime gal net ne po metų ar dvejų, o gerokai vėliau, ateityje. Taigi gera socialinių paslaugų vadyba duoda kitą pelną – socialinę naudą, kuri matuojama žmogaus teisių užtikrinimu, socialinės atskirties mažinimu, visuomenės stabilumo garantavimu, šeimos santykių jusiu nusikalstamumu ir t. t. Pagalba piktnaudžiaujantiems narkotikais tikrai nėra pelningas verslas, jeigu ją teiksime visiems, kam jos

reikia. Bet žiūrint iš visuomenės ir ilgesnio laikotarpio perspektyvos ši veikla duoda labai didelę naudą – didesnę visuomenės saugumą, stabilumą, daugiau darbingų žmonių, geresnius šeimos santykius ir gyvenimo kokybę.

Vadybos uždaviniai neturėtų būti skausmingi socialiniam darbuotojui, nes žmogiškieji įgūdžiai, kurie leidžia atlikti vadybines funkcijas yra artimai susieti su pagalbos ar įgalinimo įgūdžiais. Vadyba niekada nėra vien tik solo vaidinimas. Ji sutelkia daugybę žmonių į visumą, kuri gali būti apibūdinama harmonijos laipsniu. Bet kokioje bendruomenėje ar organizacijoje, vadovai ar socialiniai darbuotojai turi sugebėti efektyviai dirbti su individualiais ir grupėmis. Taip pat niekas negali sudaryti biudžeto nebendradarbiaudamas su finansuojančiais programą asmenimis ar fondais, vartotojais ir darbuotojais, nežinodamas jų poreikių.

1.1.5.2 Bendruomenės organizavimo strategijos ir technologijos

1.1.5.2.1 Tinklaveikos modelis pozityvių bendruomeninio gyvenimo pokyčių kontekste

Besiformuojanti tinklaveikos teorija remiasi prielaida, kad būtina pripažinti tinklų dalyvių veikseną (ang. Agency), t.y. gebėjimą savo tikslingais veiksmais kurti ir keisti tinklus. Būtina pripažinti, kad tinklų dalyvių nuostatos, įsitikinimai ir sociopsichologiniai veiksniai potencialiai įtakoja tinklų dalyvių, todėl ir visos sistemos, elgseną. Bei tai, kad socialiniai santykiai priklauso nuo dalyvių valios, įsitikinimų ir vertybių. Kilduff ir Tsai (2006) pasiūlė dinaminio stabilumo perspektyvą į tinklus, kuri gali sudaryti besiformuojančios tinklaveikos teorijos pagrindą. Pagal juos tinklai, kuriuos žmonės (kaip organizacijos nariai ar organizacijų atstovai) sudaro mazgus yra neįprasti tuo, kad kiekvienas jų yra sudėtinga adaptyvi sistema. Mazgai iš dalies paaiškinami per jų ryšius su kitais mazgais, tačiau jie taip pat atneša į kiekvieną tinklą individualius, todėl išskirtinius lūkesčius ir savo suvokimą. Tinklų struktūros stabilumas bei kaita nusakoma ir sąveikos modeliais tinkle, ir tinklų dalyvių suvokimu bei lūkesčiais, susijusiais su tinklu. Taigi socialiniai tinklai yra kompleksiškos ir adaptyvios sistemos, kurias sudaro kompleksiški mazgai. Tinklai iš dalies lemia mazgų, sudarančių sistemą, kompleksškumą ir atvirkščiai. Šis tarpusavio ryšys tarp kompleksišku mazgų, susijusių kompleksiškoje sistemoje, ir sudaro autorių pasiūlyto dinaminio stabilumo pagrindą (Vilkas, Bučaitė-Vilkė, 2009, p. 1103).

Socialinių darbuotojų veiklos tikslas – užtikrinti, kad būtų patenkinti gyvybiniai asmens poreikiai, įtraukti individą į visuomenę bei atkurti jo ir visuomenės santykius. Vadovaudamasis šiais principais socialinis darbuotojas siekia sudaryti sąlygas pozityviai individų raiškai, jų socialinėms garantijoms ginti, asmeniniams poreikiams tenkinti; veikia plėsdamas visų klientų galimybes rinktis reikiamą pagalbą ir inicijuoja bendruomeninių socialinių paslaugų bei pagalbos tarnybas (Lietuvos socialinių

darbuotojų etikos kodeksas, 1998). Visa tai jis gali atlikti tik tikslingai užmezgęs ryšius, palaikydamas juos ir pagal jų specifiką veikdamas organizacijų visuomenėje (Staniulienė, 2012, p. 90). Šiuo atveju socialinį darbuotoją galima prilyginti įgalinančios bendruomenės vadovui, kuris veikia kaip socialinis darbuotojas, t.y. organizuoja veiklas, bendradarbiauja su kitomis institucijomis, bei užmezga pakankamai glaudų ir artimą ryšį su savo įgalinančios bendruomenės nariais, kurie tarpusavyje sąveikauja dėl to paties tikslo – grįžti į pilnavertį gyvenimą.

Pasak S. Staniulienės (2012), socialinis darbuotojas ar jo atstovaujama socialinių paslaugų organizacija turi veikti adaptyviai, organiškai, būti atviri aplinkai, siekti kooperacijos ir sinergijos. Hierarchinės struktūros, kaip rodo praktika, sąlygoja didesnę specializaciją bei funkcinį konfliktą ir per santykį su kooperacija sukuria disbalansą. Išeitį galima rasti naudojant tinklaveiką tiek socialinių paslaugų organizacijos vidinėje struktūroje, tiek už jos ribų (ten pat).

Pastaruoju metu mokslinėje literatūroje atsiranda raginimu socialinio darbo praktikams įsijungti į tinklaveiką (Gotea, 2010; La Rua, 2008; Raeymaeckers, 2010). Įvairių mokslo sričių tyrimai parode, kad įvairiuose lygmenyse, nuo šeimos iki visuomenės, veikia socialiniai tinklai; jie vaidina svarbu vaidmenį ieškant įvairių problemų sprendimo būdų. Socialinis tinklas – tai tarpusavio santykiu tarp individų sistema, siejanti juos tarpusavyje skirtingo intensyvumo ir artimumo ryšiais (Morris, 2012). Tai socialine struktūra, susidariusi iš asmenų (ar organizacijų), vadinamu dalyviais, nariais, ar „mazgais“ (*nods*), kuriuos sieja vienas ar daugiau specifiniu tarpusavio priklausomybes tipu. Konkretu socialini tinklą galima pavaizduoti žemėlapiu, kuriame tinkle dalyviai susieti ryšiu linijomis (Staniulienė, 2012, p. 91).

Viena svarbiausių socialinio tinklo funkcijų – paremiamoji. Iš socialinio tinklo gaunama parama priklauso nuo tinklo dydžio, santykiu kokybes, dažnumo ir t. t. Juo platesnis tinklas ir juo artimesni santykiai, juo didesne paramos tikimybe, juo įvairesnes kompetencijos ir statuso asmenys priklauso tinklui, tuo daugiau paramos rūšių galima tikėtis. Iš vienu santykiu žmogus gali gauti labai įvairią, iš kitu – tik labai specializuota, vienos rūšies parama. (ten pat).

Norint bendruomenėje siekti pozityvių pokyčių, būtina, jog bendruomenė ir jos nariai turėtų bendrą tikslą, kurio siektu. Bendruomenę, galima prilyginti tinklui. Anot P. Jucevičienės (2007, p. 180), tinklo bendro tikslo veiksnumas priklausys nuo to, ar sutampa asmeniniai tinklo narių tikslai. Tinklas efektyvus, jeigu formalus tikslas sutampa su daugumos tinklo narių neformaliais, asmeniniais tikslais. Tinklo veikla ir/ar tinklo narių dalyvavimas gali būti grindžiamas šiais asmeniniais tikslais: noriu bendrauti; daryti įtaką; gauti informacijos; gauti žinių, jas subendrinti, mokytis; subendrinti išteklius ir jais dalintis; užsiimti bendra dalykine veikla, spręsti problemas.

Tinklaveikoje svarbu yra tai, jog, siekdami bendrų tikslų, bendruomenės nariai veikdami vienas su kitu mokosi ir taip lavina savo savimone. Mokymąsi bendruomenėje galima paaiškinti socialinio

mokymosi teorija. P. Jucevičienės (2007, p. 186) teigimu, mokymasis – tai daugiau nei bendravimas su tam tikrais žmonėmis konkrečiais atvejais. Tai reiškia dalyvavimą socialinių bendruomenių praktikoje ir tapatumo (identiškumo) konstravimą, vertinant santykį su šiomis bendruomenėmis. Tai ir tam tikra veikimo rūšis, ir bendravimo (*priklausymo*, angl. *belonging*) forma. Toks dalyvavimas ne tik veikia tai, ką žmogus daro, bet taip pat, kas jis yra ir kaip interpretuoja tai, ką daro.

Remiantis Wenger (2001), tikslinga išryškinti pagrindinius mokymosi elementus. Mokymasis vyksta įgyjant patirties, t.y. kuriant *prasmes*. *Prasmė* – tai būdas, kaip žmonės suvokia besikeičiantį savo gebėjimą individualiai ir kolektyviai kurti savo gyvenimą. Mokymasis vyksta *praktikoje*, t.y. būdas, kai žmonės kalbėdami suvokia bendrus istorinius ir socialinius išteklius, veiklos metodus ir perspektyvas, įgalinančius juos bendrai įsijungti į veiklą. Mokymasis vyksta *bendruomenėje*, t.y. tokiu būdu, kai žmonės suvokia socialines formas, jų iniciatyvą apibrėžiančias kaip siekiančią vertingumo, o dalyvavimą pripažįstančias kaip kompetentingą. Mokymasis vyksta *įgyjant tapatumą*, taigi tokiu būdu, kai žmonės suvokia, kaip mokymasis pakeičia jų supratimą apie tai, kas jie yra, ir formuoja asmenines istorijas apie tapimą bendruomenės nariu (Jucevičienė, 2007, p. 187).

Taigi, galime teigti, jog tinklaveikos modelis bendruomenėje yra labai svarbus. Būtina pažymėti tai, jog bendruomenė privalo turėti vieningą tikslą, kuris padėtų sujungti bendruomenės narius, kurie tarpusavyje sąveikaudami mokytųsi vieni iš kitų, siekdami pozityvių pokyčių savo gyvenimuose. Bendruomenių lyderių (vadovų, socialinių darbuotojų) vieta ir veikla bendruomenėje yra išskirtinai svarbi. Jie privalo veikti tiek vidiniame bendruomenės tinkle, kurdami harmoniją tarp jos narių, tiek išoriniame, ieškodami naujų ryšių su kitais mazgais, t.y. organizacijomis, bendruomenėmis, siekdami savo bendruomenės tobulėjimo bei naudos bendruomenės nariams.

1.3.5.2.2 Komandinio darbo technologijos

Komandinis darbas – koordinuota veikla, kuria bendrai, vienu metu ir nuosekliai atlieka du ar daugiau individų. Veiklos metu nustatomi bendri tikslai, gerai suprantamas ir gerbiamas kiekvieno asmens vaidmuo ir funkcijos. Kiekvienas komandos narys atsakingas už tam tikrus žmonių ir fizinius išteklius, teikia paramą, bendradarbiauja ir abipusiai pasitiki, užtikrina efektyvų vadovavimą, atvirą sąžiningą ir nuovokų bendravimą bei sudaro sąlygas savo darbo įvertinimui (Johnson, 2001, p. 186).

Kodėl komandos tokios svarbios? Atsakymas visai paprastas: todėl, kad komandų darbo rezultatai pralenkia tiek pavieniui dirbančių individų, tiek didelių organizacijos grupių darbo rezultatus. Santykinai nedidelė komanda yra lanksti, todėl gali reaguoti į kintančius poreikius ir įvykius. Yra pripažinta, jog žmonės jaučia poreikį priklausyti darbo grupei, didžiuojasi savo indėliu

į bendrus rezultatus ir nori, kad visa grupė pasiektų aukštų rezultatų (Lipinskienė, Stokaitė, 2005, p. 208).

Komanda vadinama žmonių grupė, kurioje visi asmenys tarpusavyje susiję ir jų visų bendradarbiavimas būtinas bendram tikslui pasiekti. Komanda pasižymi tuo, kad aiškios komandos ribos – kas priklauso komandai, o kas – ne, visi komandos nariai turi skirtingus, bet naudingus vaidmenis komandoje, komanda turi tam tikrą autonomiją organizacijoje, komandoje visi sprendimai priimami bendrai, todėl yra bendra atsakomybė, komanda priklauso nuo išorinių išteklių, tad turi palaikyti ryšius su kitomis organizacijomis ar kitomis darbuotojų grupėmis (Raižienė, Mažeikienė, 2012, p. 182).

Jewell R. Bruce (2002) teigia, kad komandiniai santykiai pasižymi šiais bruožais:

1. Bendradarbiavimas ir tarpusavio pagarba;
2. Abipusis priėmimas, pagarba, pasitikėjimas;
3. Pozityvių ginčų, prieštaravimų ir konfliktų kaip narių aktyvumo, komandos darbingumo, gerų ir originalių sprendimų priėmimo būdų vertinimas;
4. Narių sutelktumas ir stiprus vidinės priklausomybės komandai jausmas;
5. Didelė kiekvieno nario motyvacija, įgyvendinant komandos tikslus;
6. Individualūs įsipareigojimai bei komandinė atsakomybė;
7. Lyderio funkcijų pasiskirstymas;
8. Sugebėjimas įvertinti sėkmingą ir nesėkmingą savo veiklą darant atitinkamas išvadas, koreguojančias tolesnę darbą kartu (Lipinskienė, Stokaitė, 2005, p. 209).

Dirbant komandinį darbą bendruomenėje, dažnai įvyksta pokyčiai: keičiasi klientai, darbuotojai ir tuo pačiu kinta pati komanda. D. Lipinskienė, I. Stokaitė (2005, p. 210) išskiria šiuos komandinio darbo, veikiančio pokyčių sąlygomis, ypatumus:

- Efektyvus informacijos valdymas – teisingas gausios informacijos paskirstymas.
- Mokymasis vieniems iš kitų – tai komandos narių mokymasis iš savo ir kitų patirties.
- Gebėjimas valdyti stresą ir konfliktus – tai komandos narių sugebėjimas spręsti iškilusius konfliktus ir išvengti streso.
- Nusiteikimas nuolatiniam mokymuisi – tai komandos narių noras tobulėti, nuolat mokytis, nes nuo įgytų žinių priklauso visos komandos darbo rezultatai.
- Nuolatinis išorinės (vidinės) aplinkos tyrinėjimas – tai komandos narių nuolatinis aplinkos stebėjimas besikeičiančios organizacijos viduje ir už jos ribų.
- Sąlygų nuolatiniam mokymuisi sudarymas – vadovas privalo sudaryti sąlygas komandos nariams nuolat tobulinti savo žinias bei įgūdžius.

- Tarpasmeninių santykių palaikymas – tai komandos lyderio gebėjimas palaikyti glaudžius ir draugiškus santykius tarp komandos narių.
- Informacijos priėmėjas, skleidėjas, atstovas – tai komandos lyderio sugebėjimas teisingai priimti, skleisti ir paskirstyti vis didėjančią informacijos srautą.
- Lankstumas – tai sugebėjimas reaguoti į pokyčius, atsirandančius besikeičiančios organizacijos viduje.

S. Robbins (2003, p. 141) teigimu, komandos nariai privalo sutarti dėl to, kas ką turi daryti, taip pat pasirūpinti, kad visi vienodai pasidalytų darbo krūvį. Be to, komanda privalo nuspręsti, kaip bus sudaryti darbo grafikai, kokius reikia išsiugdyti įgūdžius, kaip grupė spręs konfliktus ir kaip priims bei keis sprendimus. Kad būtų galima sutarti dėl konkrečių darbo aspektų ir kaip šie aspektai derėtų su individualiais įgūdžiais, reikia komandos vadovo ir struktūros.

Efektyvus vadovavimas komandai priklauso nuo įgimtos vadovo nuojautos ir improvizacijos tiek pat, kiek nuo jo žinių ir gebėjimo planuoti. Norėdamas būti efektyvus, lyderis turi išmanyti komandinį darbą ir jo metu vykstančius procesus, turi žinoti, kada „įsikišti“, o kada būti šalia komandos, kada apdovanoti komandos narius asmeniškai, o kada visus bendrai, kada komandą susieti su išorėje esančiais ištekliais ir kitomis grupėmis, o kada apsaugoti nuo išorinės įtakos. Taigi komandos vadovams tiek pat svarbu žinoti, ko nedaryti, kaip ir ką ir kada daryti.

Komandinės lyderystės supratimas yra sudėtingas procesas, nes lyderystė kaip vieno žmogaus įtaka kitiems yra tarsi prieštaraujanti pačiai komandos idėjai. L. L. Thompson (2005) tai vadina „komandos paradoksu“: be lyderio komanda negali dirbti efektyviai, tačiau vadovo įtaka komandos nariams kelia grėsmę komandinio darbo principų laikymuisi. Taigi komandinis darbas turi būti tinkamai valdomas, nes tai yra vienas svarbiausių veiksmų efektyviam komandiniam darbui (Raižienė, Mažeikienė, 2012, p. 183, 184).

Komandų tipai, skirtingų autorių, gali būti skirstomi skirtingai. S. Robbins (2003, p. 134) komandas skirsto į šiuos tipus:

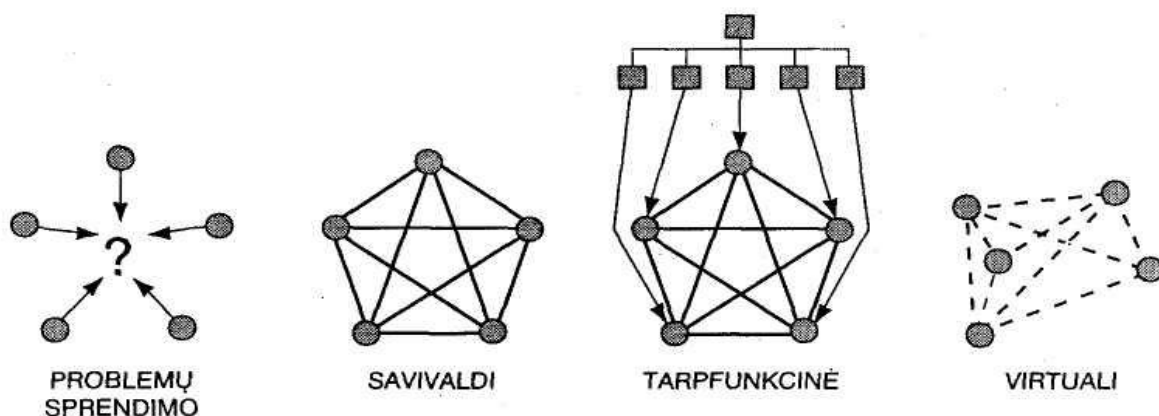
Problemų sprendimo komandos. Komandos nariai keičiasi idėjomis, teikia siūlymus, kaip gerinti darbo procesus ir modelius, tačiau dažniausiai neturi įgaliojimų įgyvendinti savo siūlymams.

Savivaldžios darbo komandos. Komandos nariai atlieka tiesioginių vadovų pareigas, kurios apima darbo užduočių formulavimą, darbo tempo kontrolę, kolektyvinę patikros procedūrą atranką. Autorės teigimu, dėl to netgi sumažėja tiesioginių vadovų pareigų svarba.

Tarpfunkcinės komandos. Tokias komandas sudaro to paties hierarchijos lygio, bet skirtingose srityse dirbantys darbuotojai, kurie suburiami atlikti konkrečiai užduočiai. Šios komandos nariai turi

galimybę keistis informacija, spręsti problemas, kurti naujas idėjas, koordinuoti sudėtingus projektus.

Virtualios komandos. Tokios komandos naudoja kompiuterių techniką, kuri leidžia asmenims bendradarbiauti, nepaisant to, ar juos skiria tik kabinetai ar žemynai. Virtualios komandos, kaip ir bet kurios kitos, priima sprendimus, keičiasi informacija, vykdo užduotis. Tačiau joms dažnai trūksta komandos narių socialinio bendravimo ir tiesioginės sąveikos. Virtualios komandos sudaro sąlygas žmonėms, kuriuos skiria tūstančiai kilometrai, dirbti kartu, kas kitose komandose būtų neįmanoma.



3 pav. Keturi komandų tipai

Šaltinis: S. Robbins (2003, p. 134)

Nėra bendros autorių nuomonės dėl komandos narių skaičiaus, lemiančio darbo efektyvumą. J. Kasiulis, V. Barvydienė (2005, p. 200), tyrinėja įvairių autorių nuomonę šiuo klausimu ir teigia, kad efektyvios komandos narių skaičius gali būti nuo 5 iki 25 asmenų.

S. Robbins (2003, p. 142) į klausimą ar vadovybė gali ką nors padaryti, kad padidintų komandų efektyvumą atsako, jog du dalykai padeda komandai pasiekti mažas pergalės ir išsiugdyti įgūdžius. Mažos pergalės stiprina komandos pasitikėjimą. Jei komanda pasiekia vis geresnių rezultatų, sustiprėja kolektyvinis įsitikinimas, kad ir ateityje jos pastangos bus sėkmingos. Be to, vadovai turėtų numatyti mokymus, kurie patobulintų komandos narių techninius ir bendravimo su žmonėmis įgūdžius. Juo geresni komandos narių gebėjimai, juo didesnė sėkmės tikimybė, jog komanda išsiugdys pasitikėjimą savimi ir šiuo pasitikėjimu pagrįstą gebėjimą įvykdyti tai, ką pažadėjo.

Komandoje sprendžiamos problemos, kurioms pašalinti reikia ne vieno, o įvairių specialistų bendradarbiavimo. Priimant sprendimus, dalyvauja visi komandos nariai, jie diskutuoja, tobulina ir plėtoja naujas idėjas, komandoje įvertinami visų norai ir pageidavimai. Žinoma, tai gali sukelti konfliktų, tačiau komandoje jie nevengiami, o sprendžiami visų komandos narių. Komandinis

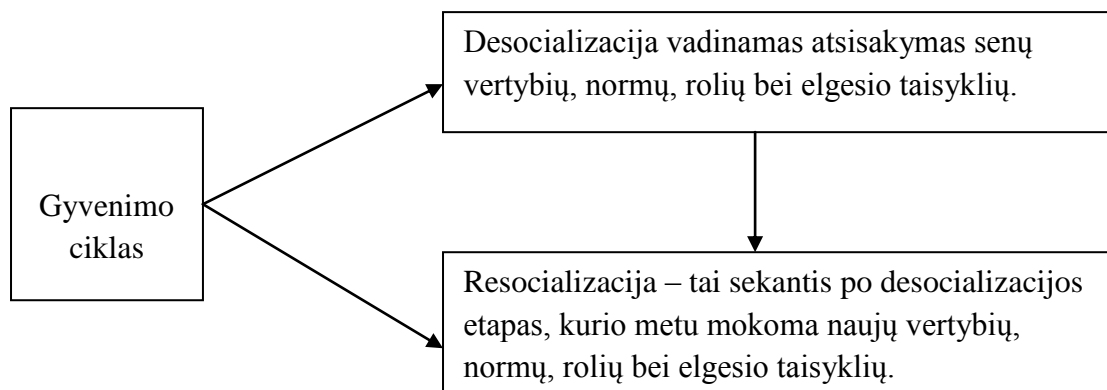
darbas – būtina sąlyga siekiant geresnės klientų įgalinimo kokybės įgalinančioje bendruomenėje, tai besiformuojanti sistema ir tradicija, tad reikalauja nuolatinio profesionalų mokymosi ir atvirumo pokyčių situacijoje.

1.2 Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacijos teorinis konceptas

1.2.1 Resocializacijos sistema teistumo kontekste

1.2.1.1 Resocializacijos konceptas ir modeliai asmens vidinės kaitos kontekste

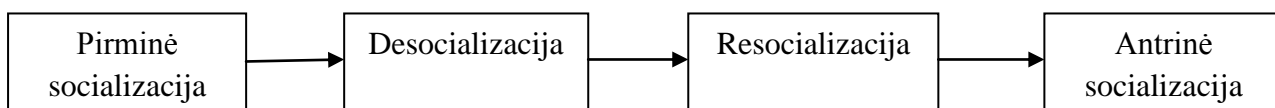
Resocializacijos samprata. *Socializacija* (lot. socialis – visuomenė) – tai „individo tapimas 4 pav. Gyvenimo visuomeniniu žmogumi, asmenybe“ (Leliūgienė, 1997, p. 17); tai „visapusiškas ir nuoseklus individo ištraukimas į objektyvų visuomenės pasaulį ar į kurią nors jo sritį“ (Luobikienė, 2000, p. 180). Socializacija praeina etapus, kurie sutampa su taip vadinamais gyvenimo ciklais. Šie ciklai susiję su socialinių vaidmenų pasikeitimu, naujų statusų įgijimu, ankstesnių įpročių atsisakymu ir t. t. Tai procesas, kurį sudaro du etapai, vadinami desocializacija ir resocializacija. Tai yra lyg dvi normalios socializacijos pusės (Guščinskienė, 2001, p. 60).



4 pav. Gyvenimo ciklo proceso schema

Šaltinis: J. Guščinskienė (2001, p. 63).

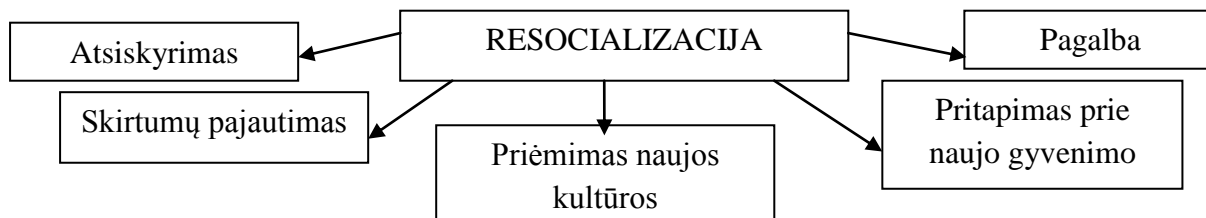
R. Prakapo ir kt. (2008, p. 83) teigimu, resocializacijos procesą bei jo etapus schematiškai galima pavaizduoti taip (žr. 5 pav.):



5 pav. Resocializacijos procesas

Šaltinis: R. Prakapas ir kt. (2008, p. 83)

Panašiai resocializacijos procesą apibūdina G. Kvieskienė (2005), išskirdama tokias jo kategorijas (žr. 6 pav.):



6 pav. Resocializacijos procesas

Šaltinis: G. Kvieskienė (2005, p. 78)

Resocializacija – tai pakartotinė socializacija. Tai socialinio statuso ir vertingumo grąžinimas įvairiomis priemonėmis individui, kuris buvo praradęs aplinkos socialinį pasitikėjimą (Jovaiša, 1996). Kai kurių autorių teigimu, resocializacijos procesas vyksta intensyviau ir sėkmingiau, jeigu jis „visiškai įtraukia savo subjektus į totalinę instituciją, visiškai skirtingą aplinką, kuri yra izoliuota nuo platesnės visuomenės“ (Broom ir kt., 1992, p. 95).

Resocializacija – tai asmens socialinio statuso ir vertybinių orientacijų grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ir kitomis priemonėmis, siekiant integruoti asmenį į visuomenę. Tai keitimosi procesas, apimantis tiek elgesio, tiek pasaulėžiūros, tiek dorovinių nuostatų lygmenis, kuriame yra pasiekiamas aukščiausias socialinio darbo objekto sanklodos (žr. paveikslą nr. 3) lygmuo - žmogaus įgalinimas spręsti savo gyvenimo problemas.

Desocializacija apibūdinama, kaip „procesas, kai ankstesnė socializacija yra neįvykusi. Šis procesas labiausiai asocijuojasi su minčių perorganizavimu (kalėjimai) ir „smegenų plovimo“ (brainwashing) technika. Erving'o Gofman'o darbuose apie tai kalbama, kaip apie skausmo, nusivylimo numalšinimo procesą (mortification), kuomet asmuo yra įtraukiamas į totalinę instituciją ar organizaciją, ir kai yra suardomas jo ankstesnis „aš“ ir sukuriamas naujas“ (Marshall, 1998, p. 155).

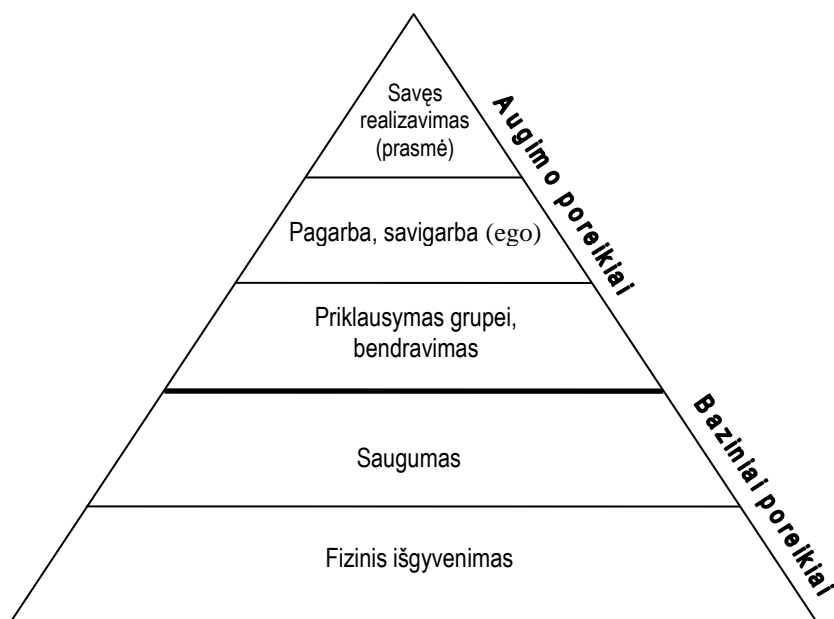
Resocializacija, kaip pakartotinės socializacijos bandymo sąlygos, yra labiau komplikotos nei pirminės socializacijos. Sėkmingo rezultato tikimybė yra daugelį kartų sumažinta. Struktūrinių mechanizmų požiūriu resocializacija reiškia, jog : a) turi sugriūti ir pasikeisti (arba būti sugriautos ir pakeistos) ydingos asocialaus asmens vertybės, išmokti asocialaus elgesio pavyzdžiai ir modeliai; b) turi būti rekonstruoti arba patirti virsmą įsisavinti socialiniai vaidmenys; c) turi būti įgyta integracijos ir adaptacijos visuomenėje patirtis (Merkys, 2002, p. 39).

Resocializacijos tikslas iš esmės aiškus – pakeisti individą arba padėti jam keistis.

Resocializacijos procese svarbu asmens poreikiai, kurie formuoja asmens mąstymą ir elgesį.

Maslow piramidė. Anot I. Marshall (2006, p. 32) A. Maslow piramidė (žr. paveikslą nr. 7) apibendrina žmogaus būvį, atiduodama pirmenybę išgyvenimo poreikiui, fiziniam išgyvenimui bet kokia kaina. Antroje vietoje – saugumo poreikis, asmens ir nuosavybės saugumo poreikis.

A. Maslow piramidėje lieka vietos ir aukštesniesiems poreikiams: socialinių ryšių (priklausymo grupei, bendravimo), pagarbos (savigarbos) ir savęs realizavimo poreikiui (saviraiškai, asmeninės prasmės, dvasinei ir psichologinei raidai). Tačiau A. Maslow modelyje prie aukštesnių poreikių pereinama tik tuomet, kai patenkinami pagrindiniai fiziniai išgyvenimo ir saugumo poreikiai.

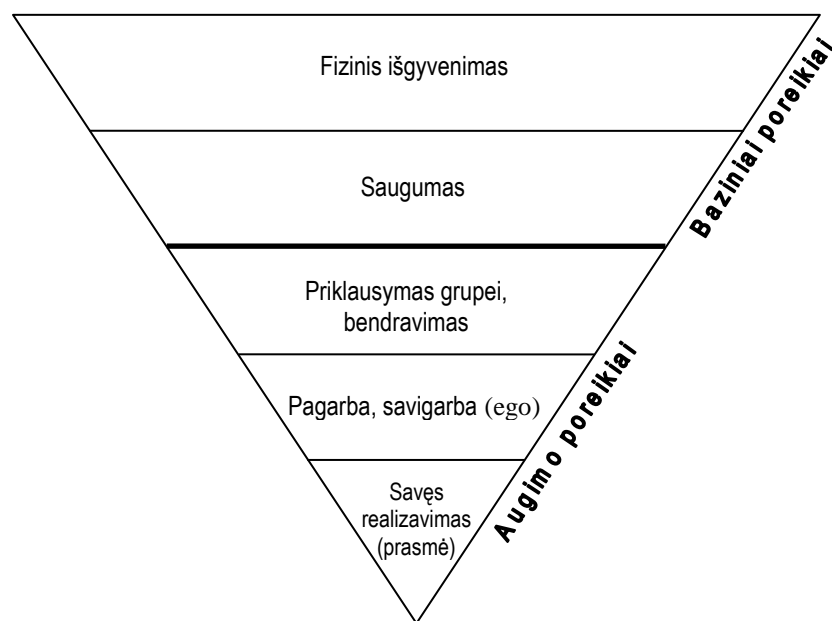


7 pav. A. Maslow poreikių hierarchija

Šaltinis: I. Marshall (2006, p. 33).

Norint, kad žmogus pajustų pasitenkinimą ir didėtų jo motyvacija, kur kas svarbesni tokie veiksniai kaip profesinis tobulėjimas, karjeros galimybė, atsakomybė, pripažinimas ir laimėjimo džiaugsmas. Maslow šiuos aspektus laikė „aukštesniaisiais poreikiais“ (Marshall, 2006, p.34).

Apversta A. Maslow piramidė. Kaip teigia I. Marshall (ten pat) mūsų vakarietiškoje visuomenėje Maslow poreikių piramidė tinka apversta (žr. paveikslą nr. 8). Daugumos mūsų pagrindinių maisto ir saugumo poreikių patenkinimas yra tarsi prigimtinė teisė. Tie kurie realizavo žemesnius ir aukštesnius poreikius, pastaruosius laiko svarbesniais, nes jie suteikia daugiau laimės ir pasitenkinimo.



8 pav. Apversta Maslow poreikių hierarchija

Šaltinis: I. Marshall (2006, p. 34).

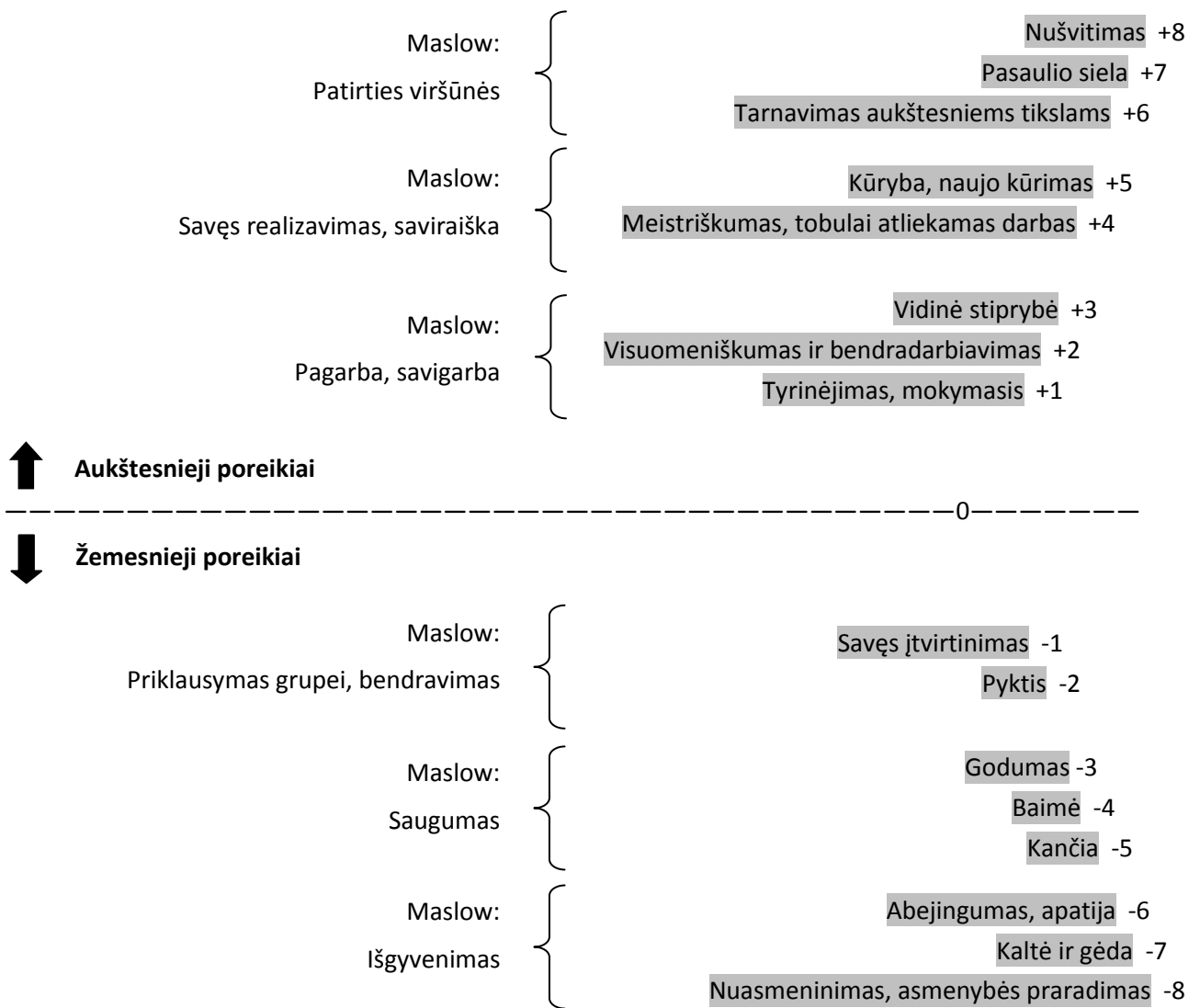
Siauros vertybės sukelia neigiamas pasekmes, o veikla, paskatinta aukštesniųjų motyvų, suteikia mums laimės, padidina mūsų asmeninę stiprybę ir mažina stresą.

Motyvai yra tai, kuo remiamės bandydami paaiškinti savo ir kitų elgesį.

Abrahamas Maslow pirmasis sukūrė struktūrizuotą motyvacijų skalę. Pirminiu elgesio motyvu jis laikė fizinį išgyvenimą, toliau – saugumo poreikį, po jo – poreikį priklausyti grupei, bendrauti. Tai vadinamieji „trūkumo nulemti poreikiai“. „Aukštesniaisiais poreikiais“ jis vadino savigarbą, savirealizaciją ir aukščiausią patirtį (Marshall, 2006, p. 61).

Resocializacijos procese svarbu teigiamų motyvų skatinimas, kuris susijęs elgsenos pokyčiu, nes elgsena priklauso nuo to, kokie yra jo motyvai.

Motyvacijų skalė. I. Marshall (2006) skalė (žr. paveikslą nr. 9) padeda suprasti kaip vyksta motyvacijos pokytis. Marshall skalės pagrindas – A. Maslow poreikių piramidė, bet šešis Maslow motyvus jis papildė iki šešiolikos: aštuonių pozityvių ir aštuonių negatyvių. Jie sudėlioti į skalę nuo -8 iki +8 tam tikra tvarka – pozityvūs ir negatyvūs taškai skalėje atspindi vienas kitą kaip veidrodyje. Taigi +3, *vidinė stiprybė*, yra suporuota su -3, *godumu* ir t.t. Tai suteikia šiai skalei itin daug prasmės ir potekstės.



9 pav. I. Marshall motyvacijų skalė

Šaltinis: I. Marshall (2006, p. 63).

Anot I. Marshall (2006, p. 62), potencialas didėja, o poelgiai tobulėja, kai jų motyvai kyla skale aukšty. Motyvas skatina tam tikrus mąstysenos modelius. Žmogus motyvuojamas pykčio (-2), rinksis visiškai kitokius sprendimus negu žmogus, motyvuojamas visuomeniškumo ir bendradarbiavimo (+2).

Motyvacijos keitimas – vienintelis patikimas būdas pakeisti elgseną. Motyvai yra priežastis, poelgiai yra pasekmės. Anot I. Marshall (2006, p. 64), jei asmuo nori pereiti nuo savęs žlugdančios asmenybės prie tvarios, jis privalo rasti būdus pakeisti dabartinius motyvus, o norint rasti savo motyvų vietą motyvacijos skalėje reikia nuoširdžiai, gerai pažinti save.

Bendruomenės pagalba resocializacijos procese. Didelę įtaką žmogaus resocializacijai daro bendruomenė. Bendruomeninio judėjimo reikšmė ir kai kurie veiklos aspektai yra skiriami padėti

nusikaltimus ir kitus teisės pažeidimus padariusiems asmenims grįžti ir integruotis į aktyvų, prasmingą ir pilnavertį visuomenės gyvenimą.

Bendruomenės centrų objektas yra sėkminga individo socializacija ir socioedukacinio darbo vaidmuo sprendžiant klientų, turinčių gyvenimiškų problemų klausimus.

Vakarų šalyse bendruomeninė veikla ir sociokultūrinis neformalus ugdymas paprastai yra vykdomas pačių žmonių iniciatyva, skatinamas jų vidinio poreikio saviugdai bei saviraiškai, savęs socialiniam įgalinimui bendruomenės centrų pagalba.

Teritorinė bendruomenė, kurioje sąveikauja asmenybė ir visuomenė, vaidina didelį vaidmenį žmogaus resocializacijos procese. Bendruomeninio ugdymo tikslai yra įgalinti individą socialinėje erdvėje jaustis taip, kad jis galėtų visavertiškai dalyvauti bendruomenės gyvenime ir pasijustų turįs lygias pilietines teises ir pareigas (Baršauskienė, 2001, p. 307).

Bendruomenės centrų darbuotojai stengiasi padėti žmogui, patenkinant jo poreikius, užtikrinant saugumą. Taikomos įvairios sociokultūrinio ugdymo programos asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Šios programos padeda jų reabilitacijai, resocializacijai bei adaptacijai visuomenėje, grįžus iš įkalinimo vietų. Bendruomenės centruose asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, yra sudarytos palankios sąlygos dalyvauti sociokultūriniame gyvenime.

Didėjant nedarbui, sunku susirasti darbą asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, todėl bendruomenės centruose yra organizuojami įvairūs profesinio mokymo kursai, kuriuose jie gali įsigyti vieną ar kitą specialybę, išmoksta užsienio kalbų, lanko kompiuterių kursus, dalyvauja kultūrinėse, pažintinėse ekskursijose, organizuojamose šventėse, kuriose susitinka su įvairių sluoksnių bendruomenės nariais.

Galima teigti, jog resocializacijos procesas yra laikomas tikslingu holistiniu procesu, kuris apima individą, jo socialinę erdvę ir visuomenės reiškinius. Taip pat jį galima apibūdinti kaip pozityvų mėginimą reintegruojantis į visuomeninį gyvenimą per kompleksinės pagalbos teikimo procesą.

Svarbus vaidmuo resocializacijos sistemoje skiriamas ne vien tik laisvės atėmimo vietoms, bet ir nevyriausybinėms organizacijoms – bendruomenės centrams. Šie yra pajėgūs padėti asmenims, esantiems laisvės atėmimo vietose, ir grįžusiems iš ten, spręsti jų socialines problemas ir resocializuotis visuomenėje (Baršauskienė, 2001, p. 129 – 130)

Apibendrinant, galima teigti, jog į resocializacijos sistemą žiūrima ne tiek kaip į moralų atpildą, „teisingą visuomenės kerštą“ nusikaltėliui, teisingumo jėgą bei pergalę, bet kaip į socialinį instrumentą, įgalinantį pabandyti sugrąžinti puolusį žmogų į įstatymui paklusnių ir socialiai adaptuotų žmonių bendriją. Poveikio nusikaltusiam asmeniui svorio centras čia perkeliamas iš baismės ir izoliacijos plotmės į resocializaciją ir socialinę integraciją, kurių procese individas keičia savo motyvaciją, skatinančią elgsenos pokytį.

1.2.1.2 Struktūriniai, teisiniai ir edukaciniai resocializacijos laisvės atėmimo vietoje aspektai

Nuteistųjų subkultūra. Dauguma nuteistųjų yra menkai ragavę mokslo, neturi gyvenimo patirties, tai jie ypač lengvai pažeidžiami, neturi prie ko glaustis: nėra namų, laisvėje jų niekas nelaukia, todėl lieka vienintelis kelias – šlietis prie kolonijos lyderių ir perimti jų „subkultūrą“. Pagrindinis jos principas – niekinti laisvę, nepriklausomą žmogų, kuris stengiasi dorai ir sąžiningai dirbti (Bluvšteinas, 1994, p. 231).

Nuteistas laisvės atėmimu asmuo jis pasmerkiamas ilgą laiką būti nusikalstamoje aplinkoje, kurioje netgi dorai besielgiantys žmonės galėtų tapti nusikaltėliais. Elgesio normos, prie kurių nuteistieji pripranta bausmės atlikimo laikotarpiu, dažnai tampa skaudžių konfliktų laisvėje šaltiniu. Taip yra dėl to, kad socialinės normos, kurios laisvės atėmimo vietoje laikomos normaliomis arba net privalomomis, už jos ribų vertinamos kaip neleistinos (ten pat).

Psichologinės tarnybos 2003 m. veiklos ataskaitose atkreipiamas dėmesys į nuteistųjų nusiskundimus dėl depresijos, nemigos, padidinto dirglumo, įkyrių suicidinių minčių, savikontrolės praradimo, baimės, problemų šeimoje (pablogėjusių ar nutrūkusių ryšių), blogų tarpusavio santykių, adaptavimosi būryje problemų (Nuteistųjų ir kalinamųjų socialinė rehabilitacija 2003 metais).

Esantis per didelis nuteistųjų skaičius, neišvengiamai sąlygoja stresą, agresiją, smurtą, konfliktines situacijas. Opi problema – prižiūrėtojų ir nuteistųjų tarpusavio santykiai, dažnai sukeltys psichologinę įtampą.

Nesugebėjimas patenkinti gyvybiškai svarbių poreikių, negalėjimas išspręsti asmeninių problemų sukelia nuteistiesiems neigiamas emocines būsenas, nepasitenkinimą, agresyvumą, kuris tampa asocialaus, kriminalinio ir recidyvaus elgesio priežastimi (Dermontas, 2004, p. 267). Žmogaus izoliavimas verčia jį ieškoti kompanijos tokio paties likimo žmonių grupės, kuri tampa priemone ir pabėgimui, ir užuovėja. Tokiu būdu susiformuoja *subkultūrinė grupė*. Ypač geros sąlygos jai formotis yra kalėjimuose ir kitose uždaro tipo įstaigose. Jose formuojasi sava hierarchija, kastos, nerašytos tradicijos, kurių laikomasi griežčiau nei oficialiai deklaruojamų. Užuoat asmenis resocializavusi, įkalinimo įstaiga asmenybės socialinės patologijos bruožus iš pirmo žvilgsnio tarsi prislopina, tačiau ilgainiui juos tik įtvirtina ir netgi sustiprina. Išėjus į „laisvę“, griežtos socialinės kontrolės gniaužtai atsiskleidžia ir neigiami asocialios asmenybės bruožai dar labiau suveši su nauja jėga. Asociali ar netgi kriminalinio asmens biografija tęsiasi ir įgaudama naujas blogio kokybes rutuliojasi socialiai rizikinga linkme toliau. Formuojasi ir klostosi recidyvisto arba tiesiog asocialaus, nepritampančio asmens biografija (Merkys, 2002, p. 38).

Nesugebėję pritaipyti visuomenėje, nusivylę jie priversti išgyvenimo klausimą spręsti jiems priimtinais būdais: vogdami, susirasdami pagalbą kriminalinėje draugijoje.

Nuteistųjų resocializacija ir rehabilitacija. Nuteistasis jau laisvės atėmimo vietoje turi būti rengiamas išeiti į laisvę ir įsitraukti į bendruomenės gyvenimą (Vaičekauskienė, 2002, p. 98).

Lietuvos Respublikos Seimas yra išleidęs ne vieną įstatymą, kurie reglamentuoja nuteistųjų ir asmenų grįžusiųjų iš laisvės atėmimo vietų resocializacija ir reintegracija (žr. priedą nr. 1).

J. Dermontas (2005, p. 224) teigia, kad nuteistųjų socialinė rehabilitacija – tai visuomenės kultūros, pataisos įstaigų darbuotojų, valstybės ir savivaldybių institucijų, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių ir bendrijų be kitų juridinių bei fizinių asmenų ir nuteistųjų konstruktyvi sąveika, apimanti nuteistųjų gero vardo atitaisymą, humaniškų santykių su auka atkūrimą, moralinės ir materialinės žalos atlyginimą, teisių grąžinimą, teistumo panaikinimą, fizinį, psichologinį ir pedagoginį, ekonominį, medicininį, dorovinį, teisinį parengimą integruojantis į visuomenę, socialinio statuso atkūrimą, visateisio piliečio ugdymą, kad nuteistasis galėtų pakankamai gerai funkcionuoti visuomenėje ir taptu naudinga bei vertinga asmenybe tiek pačiam sau, tiek šeimai ir visuomenei.

Resocializacija ir rehabilitacija Lietuvos uždaroje pataisos įstaigose skiriasi nuo socializacijos, ugdymo laisvės sąlygomis. Ugdymą L. Jovaiša apibrėžia kaip tikslingą ugdytojo ir ugdytinio sąveiką, gėrybėmis brandinančią žmogaus biofizinę sandarą, psichiką, santykius, kultūrą, dvasią. Pataisos įstaigų žmonės yra ne civiliai žmonės, o kalėjimų statutiniai pareigūnai, besivadovaujantys sukarintu statusu, dėvintys karinę uniformą. Atvirkščiai, nuteisti jaučia bendruomenės, šeimos, visuomeninių organizacijų paramą.

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 111 straipsnyje nustatyta, kad viena iš pataisos priemonių nuteistiesiems, kuriems paskirtas laisvės atėmimas, yra socialinė rehabilitacija. Šio kodekso 136-146 straipsniuose apibrėžtas socialinės rehabilitacijos organizavimas, pagrindiniai socialinės rehabilitacijos tikslai ir formos.

Socialinė rehabilitacija taip pat taikoma nuteistiesiems, kuriems paskirtas laisvės apribojimas arba areštas (deja, arešto bausmės įvedimas prieštarauja tarptautiniams standartams: Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliucijoje (73) 17 dėl trumpam terminui nuteistų suaugusių nusikaltėlių rekomenduojama „apriboti trumpalaikių įkalinimo bausmių skyrimą“, nes jų efektyvumas (...) yra vis labiau abejotinas“ ir vietoj arešto bausmės taikyti probaciją, skirtą „labiau socialiniam nei baudžiamajam veiksmui“, apimančią „mažiau izoliavimo ir neužtraukiančio asmeniui socialinės dėmės“ bei nedidinančią „finansinių išlaidų (...) dėl penitencinių įstaigų statybos ir išlaikymo“). Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 47 straipsnyje „Laisvės apribojimo bausmės atlikimo sąlygos“ numatyta, kad būtina „teikti socialinę paramą sprendžiant asmenines ir socialines nuteistųjų problemas“. Taigi socialinė rehabilitacija taikoma ir tiems asmenims, kurie yra pataisos inspekcijų įskaitoje, nuteisti alternatyvia laisvės atėmimo bausme (Dermontas, 2005, p. 225).

Kaip teigia J. Dermontas (2005, p. 225), tyrimai parodė, kad rehabilitacija pataisos inspekcijose vyksta lėtai, nesukurta išsamių pataisos programų.

Socialinės rehabilitacijos procesas – prioritetinga bausmių vykdymo sistemos veiklos sritis. Kiekvienoje pataisos įstaigoje sudaromos ir vykdomos socialinės rehabilitacijos programos:

1. Naujai atvykusių į įkalinimo įstaigas nuteistųjų adaptacijos programa.
2. Nuteistųjų pataisos programos.
3. Nuteistųjų integracijos į visuomenę programa.

Bazinių programų pagrindu sudaromas individualus kiekvieno nuteistojo pataisos planas, kuriame numatomas jo dalyvavimas atskirose pataisos programose, atsižvelgiant į nuteistojo asmenybės ypatybes, socialumo laipsnį, išsilavinimą, profesinį pasirengimą, padaryto nusikaltimo pobūdį, laisvės atėmimo bausmės laiką ir kitas aplinkybes.

Asmenys, nuteisti laisvės atėmimo bausmėmis ir atliekantys jas pataisos įstaigose, paskiriami į paprastąją, o po to, priklausomai nuo elgesio, lengvąją ir drausminę grupes. Planuojant ir vykdant jų pataisos procesą, atsižvelgiama į šių asmenų specialius poreikius ir galimus rizikos faktorius, susijusius su ilgalaikė izoliacija, - socialinių ryšių ir įgūdžių praradimą, kriminalinio elgesio tendencijas, psichikos pokyčius ir pan.

Nuteistojo asmens teisinė padėtis nėra statiška ir gali kisti bausmės atlikimo metu. Jeigu nuteistasis pavyzdingai elgiasi, laikosi jam nustatytų draudimų ir vykdo pareigas, stropiai dirba arba mokosi, reaguoja į socialines rehabilitacijos priemones, tai jo teisinė padėtis turi būti švelninama suteikiant papildomas teises arba lengvatas, atsisakant tam tikrų apribojimų arba specialių pareigų (Švedas, 2003, p. 154).

Laisvės atėmimo įstaigose vykdomos 3 standartizuotos ir apie 60 individualių socialinės rehabilitacijos programų, nekalbant apie formalųjį švietimą, t. y. apie bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo programas. Programose dalyvauja 3560 nuteistųjų (59 proc.). Nuteistųjų pataisos programų turinį sudaro nuteistųjų dorovinis auklėjimas, kuriuo siekiama, kad nuteistieji elgtųsi pagal visuomenei priimtinas elgesio taisykles; teisinis švietimas – kad nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis; kultūrinis auklėjimas, fizinis lavinimas, saviuokla ir kitos priemonės (Bužinskas, 2005, p. 3).

Žymią dalį socialinės rehabilitacijos programų sudaro programos, skirtos nuteistųjų integracijai į darbo rinką po laisvės atėmimo bausmės atlikimo. Šios programos vykdomos kartu su darbo biržomis ir darbo rinkos mokymo tarnybomis.

Tradiciskai nuteistųjų laisvalaikis įvairinamas sporto varžybomis: futbolo, tinklinio, krepšinio, stalo teniso, šachmatų. Organizuojamos nuteistųjų meno kūrybinių parodos. Įstaigose veikia įvairios nuteistųjų organizacijos, kūrybiniai ir kiti būreliai.

Atlikdami ilgą laisvės atėmimo bausmę, nuteistieji praranda normalius visuomeninio bendravimo bei elementarius buitinius įgūdžius, o greitai kintančioje visuomenėje jiems labai sunku adaptuotis.

Nuteistų laisvės atėmimu asmenų pataisos priemonės – darbas, bendrasis lavinimas, profesinis mokymas, socialinė ir psichologinė rehabilitacija – tik iš dalies kompensuoja neigiamą ilgalaikės izoliacijos nuo visuomenės poveikį nuteistojo asmenybei, todėl vis dažniau pataisos įstaigose savo švietėjišką darbą vykdo religinių bendruomenių atstovai. Jų veikla tampa vis reikšmingesnė, nuteistieji savo problemas sprendžia dvasininkų ir užsiėmimuose dalyvaujančių bendraminčių pagalba.

1.2.1.3 Probacijos modelis asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje

Tarptautiniame žodžių žodyne (1983, p. 342) nurodomas toks probacijos apibrėžimas:

1. Probacija [lot. *probatio* - bandymas], kai kuriose užsienio valstybėse - lygtinis atleidimas nuo bausmės.

2007 m. LR nutarime nr. 220 “Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo” (Žin., 2007, Nr. 27-989) probacija apibrėžiama taip:

Probacija – baudžiamosios atsakomybės realizavimo (bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų) forma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei ir vykdoma taikant nuteistojo priežiūrą ir teikiant jam socialinę paramą.

Taip pat šiame nutarime nurodomi probacijos sistemos pagrindiniais principais:

1. Nuteistojo resocializacijos ir visuomenės saugumo interesų pusiausvyros užtikrinimo principu;
2. Probacijos priemonių individualizavimo principu, reikalaujančiu, kad probacijos priemonės būtų taikomos atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę (asmenines, šeimos, sveikatos, dalykines, kitas savybes ir gebėjimus), padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį, nuteistojo elgesį iki ir po nusikalstamos veikos padarymo, kitas svarbias aplinkybes;
3. Probacijos priemonių visapusiškumo principu, reikalaujančiu, kad probacija pasireikštų ne tik nuteistųjų priežiūra, bet ir veiksmingos socialinės paramos jiems teikimu;
4. Nukentėjusiojo teisių apsaugos skiriant probaciją principu, reikalaujančiu sudaryti palankiausias sąlygas atlyginti padarytą turtinę ir neturtinę žalą;

5. Visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principu, reikalaujančiu skatinti asociacijas ir savanorius dalyvauti vykdant probaciją, plėtoti visuomenės teisinį švietimą ir kelti visuomenės teisinę sąmonę.

Konceptijos priėmimas atvėrė naują požiūrį į nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Pradėta orientuotis ne tik į bausmės skyrimo svarbą, bet į asmens pokyčius. Probacijos pagalba siekiama šalinti nusikalstamą elgesį įtakojusias socialines, ekonomines ir kitas aplinkybes.

Probacijos sistemos tikslas - užtikrinti visuomenės saugumą, sudaryti sąlygas įgyvendinti nusikalstamų veikų prevenciją, mažinti nusikalstamų veikų recidyvą ir laisvės atėmimo vietose esančių asmenų (ten pat).

Pagrindinis probacijos bruožas yra, tai, kad nuteistasis asmuo bausmę atlieka neizoliuotas nuo savo įprastos gyvenamos aplinkos. Nuo kitų bausmių, taikomų neizoliuojant asmens, tokių kaip bauda, pareigų atėmimas, probacija skiriasi tuo, kad jos vykdymo metu atliekama nuteistojo asmens priežiūra - socialinių - pedagoginių priemonių taikymas. Probacija susideda iš dviejų dalių: pirma tai yra baudžiamosios atsakomybės priemonė, kurios turinį sudaro įpareigojimai ir draudimai, suvaržantys nuteistojo asmens teises, - antra, probacija siekiama padėti nuteistam asmeniui, - pagalbos turinį sudaro socialinės, psichologinės paslaugos, kurių metu siekiama išsiaiškinti pagrindines nuteistojo problemas ir padėti jam jas išspręsti. Taigi, probacijos formas apima, ne tik baudžiamosios atsakomybės priemonės. Ją sudaro socialinė pagalba nuteistiesiems ir iš įkalinimo vietų paleistiems asmenims, taip pat nuteistųjų priežiūra paleidus juos iš įkalinimo vietų. Probacija yra labai tarpiai susijusi su tos šalies, kurioje ji taikoma kultūrinėmis ir socialinėmis aplinkybėmis. (http://www.liapo.lt/reikia_zinoti1.htm)

Probacijos veiklos esmė – paleisti asmenį iš laisvės atėmimo vietos anksčiau laiko, leisti bausmę atlikti bendruomenėje, nuteistąjį įpareigojant laikytis tam tikrų sąlygų, prižiūrint ir padedant už tai atsakingam darbuotojui. Probacijos sistema padeda nuteistajam atitrūkti nuo artimos aplinkos ir sėkmingai grįžti į visuomenę, išsaugoti gyvenimo bei socialinius įgūdžius ir nebedaryti nusikaltimų (Vaičekauskienė, 2002, p. 100).

Kadangi probacijos vienas iš esminių elementų yra socialinių – pedagoginių priemonių taikymas, kai kuriose valstybėse probacijos vykdymas pavedamas ne tiek bausmių vykdymo institucijoms, o institucijoms, kurių veiklos pobūdis yra tik socialinis darbas. Čia probacijos pareigūnų išsilavinimas pirmiausia orientuojamas į socialinį darbą. Įgyvendinant probaciją, šių institucijų veikloje yra daugiau akcentuojamas pagalbos nuteistajam teikimas nei nuteistojo asmens kontrolė.

Savanoriškas darbas probacijos srityje tebelieka svarbus ir reikšmingas. Tai sąlygoja, kad, visų pirma, savanoriškas darbas nereikalauja daug materialinių išteklių, antra – žmonės, atliekantys šį darbą savanoriškumo pagrindu, dažniausiai yra entuziastingi, aktyvūs ir atsineša daug naujų,

vertingų idėjų, taip tobulindami probacijoje taikomus socialinius bei pedagoginius metodus. Savanoriai nėra bausmės vykdytojai ir jų bendravimas yra mažiau formalizuotas, todėl jų teikiama psichosocialinė pagalba yra gilesnė ir efektyvesnė (http://www.liapo.lt/reikia_zinoti2.htm).

Nuteistųjų ir grįžusiųjų į laisvę asmenų socialinė integracija būtų efektyvesnė, jeigu Lietuvoje plačiau būtų taikoma probacijos sistema. Nors šios sistemos sukūrimas yra numatytas teisės aktuose, tačiau ji nėra išplėtotą dėl to, kad trūksta teisės aktų detalizuojančių jos įgyvendinimą. Dėl šių trūkumų, Lietuvoje alternatyvios bausmės yra taikomos palyginus labai mažai daliai nuteistųjų asmenų. Galimybė atlikti alternatyvią bausmę nesukurtų tokios didelės nuteistųjų socialinės atskirties ir nelemtų nuteistųjų socialinių ir profesinių įgūdžių praradimo, dėl kurio apsunksta jų socialinės integracijos procesas (Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007-2013 m. ES struktūrinę paramą, 2011, p. 105)

Probacija yra humaniškesnė už daugumą egzistuojančių bausmių Lietuvoje. Ji, priklausomai nuo baudžiamosios atsakomybės priemonių taikymo būtinumo, suteikia galimybę kuo mažiau riboti nuteistojo teisių ar laisvių ir yra efektyvesnė, ir naudingesnė bausmė nei laisvės atėmimas. Probacijos sistemos tikslas yra teikti paramą ir priežiūrą – tai leidžia palaipsniui suteikti reikalingus įgūdžius šiems asmenims, moko prisitaikyti prie gyvenimo laisvoje visuomenėje.

1.2.1.4. Socialinės integracijos dilema asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacijoje

Nusikaltusio asmens, dėl vienokių ar kitokių priežasčių pašalinto iš visuomenės ir visuomeninės veiklos, fizinis ir psichologinis grįžimas į *normalią* socialinę aplinką reikalauja bendrų kardomojo įkalinimo vietų, pataisos įstaigų, socialinės bei psichologinės rehabilitacijos tarnybų ir paties individo pastangų (Kuginytė-Arlauskienė, Stalioraitis ir kt., 2010, p. 355).

P. V. Stalioraičio (2006) teigimu, resocializacijos ir reintegracijos tikslas – taikant testinį (nuolatinį) nuteistųjų mokymą, darbą ir kitas psichologines socioedukacinės priemones, įvertinant jų poreikius bei galimybes, ugdyti žinias ir visuomenėje priimtus elgesio standartus, vertybes, normas ir reikalavimus, tačiau patirtis rodo, kad ne visi laisvės atėmimo bausmės teisti asmenys yra motyvuoti teigiamiems pokyčiams. Daug nuteistų asmenų turi didelę psichologinių problemų įvairovę, kliudančią objektyviai įvertinti susiklosčiusią situaciją ir imtis atitinkančių priemonių jai įveikti. Be to, laisvės atėmimo bausmės atlieka asmenys, priklausomi nuo narkotinių medžiagų ir alkoholio, patyrę seksualinį smurtą, linkę smurtauti, praradę socialinius ryšius su artimaisiais (Augutienė, Bartkevičienė ir kt., 2010, p. 362).

Toliau apžvelgsime, ką apie asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų integraciją teigia ir dabartinę situaciją apibūdina 2011 metų „Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007-2013 m. ES struktūrinę paramą“ vertinimo ataskaita, kurios tyrimo tikslas - „įvertinti socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situaciją, poreikius bei rezultatyvumą, siekiant efektyvesnio ir kryptingesnio ES struktūrinės paramos planavimo bei įgyvendinimo.“

Yra pripažįstama, kad paleisti į laisvę asmenys yra pačioje pažeidžiamiausioje padėtyje. Esant įkalinimo įstaigoje asmeniui nakvynės, maisto ir kitų materialių būtinųjų išteklių problema gali nebūti tokia aktuali kaip paleistajam į laisvę, kuris neturi artimųjų, pas kuriuos galėtų sugrįžti ir neturi kur pernaktoti. Kita vertus, nors ką tik išėjęs į laisvę nuteistasis yra labai pažeidžiamoje situacijoje, tačiau jis turi didesnes galimybes integruotis į visuomenę ir darbo rinką. Nuteistiesiems pagrindinis trukdis yra laisvės atėmimas, tuo tarpu kalėjusiems asmenims viena svarbiausių sąlygų, siekiant integruotis į visuomenę, yra išsilaikymas laisvėje.

Didelė dalis teistųjų asmenų turi priklausomybę nuo psichotropinių medžiagų. Tikslių duomenų apie tai, kiek asmenų yra priklausomi, nėra, kaip kad nėra ir koordinuoto būdo priklausomybei nustatyti bei priskirti jiems detoksikacijos bei reabilitacijos kursus. Specialistų, dirbančių su kalėjusiais asmenimis, yra pripažįstama, kad, kol asmuo turi priklausomybę, tol sunku tikėtis, kad jis išdirbs ar išlaikys darbo vietą. Taip pat trūksta ir kompetencijos bei žmogiškųjų išteklių socialiniams darbuotojams padėti spręsti šią teistųjų problemą. Jeigu asmuo pats savo noru neprašo medicininės reabilitacijos, tuomet tokiems asmenims padėti būna sunku. Savivaldybių socialinės paramos darbuotojai taip pat pažymi priklausomybės problemą kaip vieną didžiausių, su kuriomis susiduria teistieji. Taigi į priklausomybę reikėtų žvelgti kaip svarbią sudedamąją problemą, kurią būtina išspręsti prieš asmeniui integruojantis į darbo rinką

Svarbiausius teistųjų poreikius galima suskirstyti į keturias kategorijas – išteklių, užimtumo, socialinių įgūdžių ir socializacijos bei motyvacijos poreikius.

Išteklių poreikis

Išskirtinis palyginti su kitomis pažeidžiamomis grupėmis teistųjų poreikis yra būsto trūkumas. Neturėdami kur apsistoti teistieji gali kreiptis į nakvynės namus, tačiau juose ne visuomet būna laisvų vietų, todėl būna atvejų, kuomet nakvynės namai nepriima kalėjusių asmenų, taip pat nepriimami yra asmenys, piktnaudžiaujantys psichotropinėmis medžiagomis. Jeigu asmuo būna nutraukęs ryšius su savo šeima ir artimaisiais ir jeigu jam nėra vietos nakvynės namuose, tuomet jis gali likti be užtikrintos gyvenamosios vietos.

Kalėję asmenys neturi finansinių išteklių apsirūpinti pačiais būtiniaisiais dalykais, tokiais kaip maistas, drabužiai, higienos priemonės, kurie jiems yra būtini prieš ieškantis darbo. Toks bazinių poreikių neužtikrinimas sukuria kliūtis integruotis į darbo rinką. Šiuo metu valstybinę paramą, prieinamą visiems kaliniams, sudaro vienkartinį išmokų ir socialinių išmokų sistema. Tokia sistema nesuteikia jokio pasiruošimo kaliniams ieškantis darbo, neaprupina jų būtiniaisiais dalykais – maistu, rūbais, higienos priemonėmis, būstu – be kurių sunku eiti į darbą. Dėl to kalėję asmenys atsiduria nesaugioje padėtyje, kurioje padidėja ir pakartotinio nusikalstamumo tikimybė.

Užimtumo poreikis

Teistieji darbą ir specialybės įgijimą mini kaip vieną iš svarbiausių savo poreikių išėjus iš kalėjimo šalia būsto. Darbo svarba pabrėžiama akademinėse diskusijose apie teistųjų integraciją į visuomenę. Darbas suteikia pajamas, kasdieninės veiklos struktūrą ir rutiną, galimybę išplėsti savo socialinius tinklus, pakelti savivertę ir pagerinti psichinę sveikatą. Svarbus yra ryšys tarp teistųjų įsidarbinimo ir pakartotinio nusikalstamumo. Ekspertų pabrėžiama programų, skatinančių kalinių įsidarbinimą, teigiama įtaka pakartotinio nusikalstamumo prevencijai. Įsidarbinimas suteikia atsakomybės, pakelia savivertę, skatina savarankiškai ir oriai gyventi ir būti visuomenės dalimi.

Įsidarbinimui trukdantys barjerai. Egzistuoja svarbūs barjerai, kuriuos reikia pašalinti siekiant, kad teistieji integruotųsi į darbo rinką. Pagrindinės kliūtys yra darbo patirties trūkumas, žemas išsilavinimas, ieškiniai ir teisinės kliūtys, motyvacijos stoka.

I. Darbo patirties trūkumas. Išėję iš įkalinimo įstaigų asmenys dažniausiai neturi darbo patirties ir kvalifikacijos. Specialistų teigimu, didžioji dalis nuteistųjų, išėjusiųjų į laisvę, būna praradę darbinis įgūdžius ir neturi aktualių ir lengvai rinkoje pritaikomų profesinių sugebėjimų.

II. Išsilavinimo stoka. Žemas išsilavinimas yra svarbus veiksnys, apsunkinantis integraciją į darbo rinką ir lemiantis didesnę atskirtį nuo visuomenės. Taip pat profesinio išsilavinimo nebuvimas gali būti nuoroda ir į *a priori* egzistavusią socialinę atskirtį, kai nusikalstamumas buvo jos pasekmė.

III. Ieškiniai ir teisinės kliūtys. Teistiesiems įsidarbinti netiesiogiai kliudo ir jiems iškelti ieškiniai. Kas trečias iš kalėjime esančių asmenų turi didelių skolų; didelė dalis jų grįžta į laisvę turėdami baudų bei su jomis susijusių problemų su antstoliais. Teistųjų įsiskolinimas yra aktuali problema dar ir dėl to, kad turinčiam skolų asmeniui oficialiai įsidarbinus, antstoliai informuoja darbdavį apie turimas skolas bei jų priežastį. Tai neigiamai veikia darbdavių motyvaciją išlaikyti kalėjusių asmenį įdarbintą.

IV. Visuomenės požiūris. Sunkumus kalėjusiems asmenims sukelia ir neigiamas darbdavių požiūris į juos. Neigiamą visuomenės ir darbdavių požiūrį kaip trukdį teistiesiems integruotis į

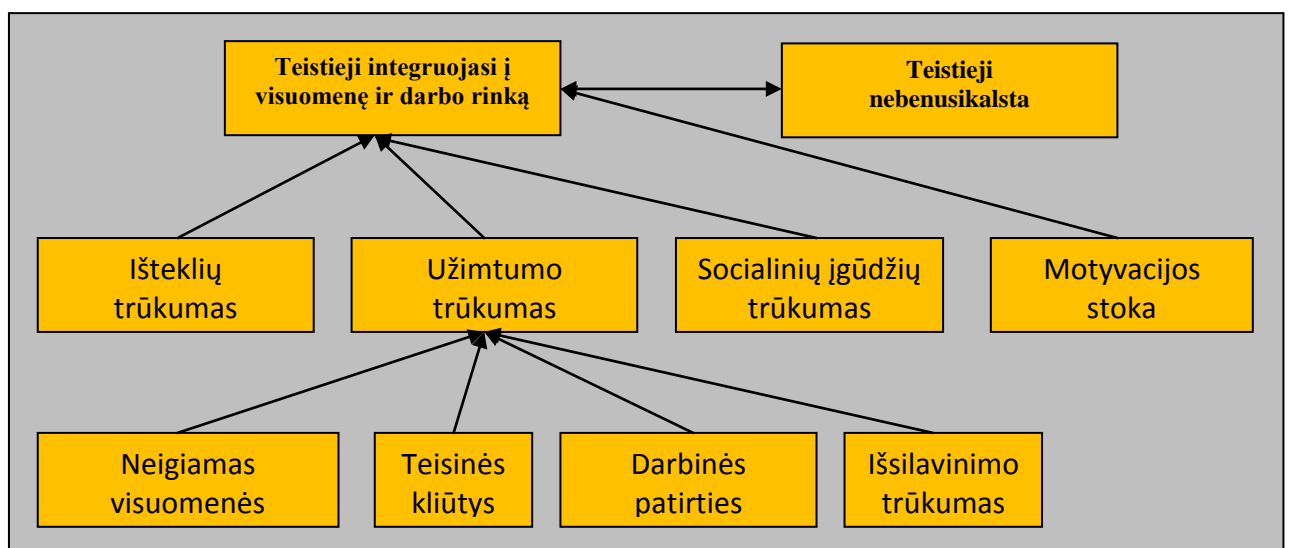
darbo rinką įvardija ir projektų vadovai, savivaldybių socialinės paramos skyrių vadovai ir patys teistieji.

Socialinių įgūdžių poreikis

Teistiesiems yra itin svarbu atkurti socialinius įgūdžius. Mokslininkų surasta, kad pajamų planavimo ir finansiniai įgūdžiai yra labai reikalingi. Tarp kitų socialinių įgūdžių trūkumo paminėtina gebėjimai elgtis socialinėje aplinkoje - nemokėjimas suvaldyti agresijos, konfliktiškumas, pasyvumas. Socialiniai įgūdžiai įgyjami neutralioje aplinkoje. Svarbu, kad teistieji galėtų atsiriboti nuo kalėjime vyravusios bendravimo kultūros. Tais atvejais, kada teistieji išėję į laisvę gyvendavo kartu glaudžioje bendruomenėje, elgesys imdavo atkartoti kalėjime įprastą bendravimo būdą. Teistiesiems, siekiantiems integruotis į visuomenę, yra reikalingas naujas socialinis tinklas ir aplinka su neutraliais žmonėmis, nes apsipratimas laisvėje yra neišvengiamai susijęs su savo rato praplėtimu ir mokėjimu elgtis socialinėse situacijose. Taigi socialinių įgūdžių poreikis yra glaudžiai susijęs su socializacijos poreikiu.

Motyvacija. Motyvacijos trūkumas apsunkina teistųjų įsidarbinimo galimybes. Pirma, motyvacijos trūkumas gali kilti dėl per mažos socializacijos patirties laisvėje. Pataisos namuose įsigyventa kastų sistema gali daryti įtaką teistųjų elgesiui ir pažiūroms jau esant laisvėje. Svarbu, kad darbas taptų siekiama ne tik dėl pajamų šaltinio, bet ir dėl kitų funkcijų – stabilumo užsitikrinimo, dėl naudingumo visuomenei. Teistieji iš įkalinimo įstaigų išeina labai kompleksuoti ir nenorintys dirbti už minimalią algą, o specialybės, kurių teistieji yra apmokomi kalėjimuose arba paleisti į laisvę projektų metu, dažniausiai yra mažai apmokamos ir gali vėliau garantuoti tik minimalias pajamas.

Teistiesiems kylančias problemas apibendrina vertinimo ataskaitos autorių sudarytas „problemų medis“ (žr. paveikslą nr. 9).



10 pav. Teistiesiems kylančios problemos

Šaltinis: Socialinės integracijos paslaugų vertinimas (2011, p. 83).

Taigi apibendrinant galima pasinaudoti I. Kuginytė-Arlauskienės, P. V. Stalioraitčio ir kt. (2010, p. 370, 375) teigimu, jog integracija į visuomenę – tai asmens, dėl vienokių ar kitokių priežasčių pašalinto iš visuomenės ir visuomeninės veiklos, socialinis ir psichologinis grįžimas į socialinę aplinką. Ilgiau ar trumpiau užtrukusi izoliacija laisvės atėmimo vietose turi nevienodą poveikį asmenybei ir gebėjimui socialiai bendrauti išėjus į laisvę. Įsiliejimas į visuomenę gali būti sėkmingas arba nesėkmingas. Tačiau, kaip ir bet koks socialinis reiškinys, adaptacijos rezultatas nėra galutinis ir nekintantis faktas: individas gali išgyventi skirtingus prisitaikymo tipus. Kiekvienu atveju pageidautina, kad nebūtų perėjimo iš integracijos į dezintegraciją, tačiau, deja, taip pasitaiko.

1.2.2 Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, psichosocialinė charakteristika

1.2.2.1 Nusikalstamumą ir nusikaltimus aiškinančių teorijų analizė

Anot V. Justickio (2001, p. 303), žodis „nusikalstamumas“ reiškia labai skirtingus veiksmus. Nusikaltimas – tai ir smulki vagystė miesto transporte, ir banko apiplėšimas, ir nužudymas, ir vengimas atlikti privalomąją tarnybą kariuomenėje, ir lėktuvo pagrobimas, ir nepranešimas apie rastą lobį.

Nuo seniausių laikų žmonės buvo linkę manyti, kad nusikaltimo priežastis – nusikaltėlio asmenybė. Buvo sakoma, kad žmogus padarė nusikaltimą dėl to, kad jis turi tam tikrų bruožų, kurie paskatino jį tai daryti.

Toks požiūris paprastai rėmėsi gyvenimiška patirtimi, kad ne visi žmonės daro nusikaltimus (ne visi alkani vagia, ne visi labai supykę žudo ir pan.), todėl skirtingos visuomenės nusikaltimus sieja su tam tikrais individo bruožais.

Tie bruožai buvo traktuojami gana įvairiai – priklausė nuo visuomenės bei vyraujančios ideologijos. Viduramžiais tai buvo antireliginės nuostatos – žmogus pamiršo Dievą, jo siela priklauso velniui, dėl to ir daro nusikaltimus. Vėliau buvo manoma, kad žmogus padaro nusikaltimą dėl to, kad jis „blogas“ žmogus, jame keroja blogis. Jeigu jis būtų „geras“, jis nusikaltimo nedarytų. Tas asmeninis blogis buvo ir nusikaltimų darymo, ir įvairiausių kitų neigiamų poelgių šaltinis. Tai buvo visų žmogaus blogybių, padaryti visų blogų poelgių priežastis. Nusikaltimo padarymas buvo paskutinis ir blogiausias (Justickis, 2001, p. 145).

Kaip teigia V. Kučinskas ir kt. (2000, p. 159), „nusikaltimai yra negatyvių veiksnių komplekso padariniai. Juos lemia ištisa virtinė ankstesnių negatyvių įvykių, visuomeninių ir asmeninių veiksnių santykis. Iš negatyvių veiksnių paminėtini: skurdas, būsto stoka, konfliktai su aplinka,

psichiniai ir emociniai sutrikimai“. Tad asmuo dėl įvairių aplinkybių, privertusių atlikti kokį nors nusikaltimą, patenka į laisvės atėmimo įstaigą.

Pamėginkime į nusikalstamumą ir nusikaltimus pažvelgti teoriškai. Nusikalstamumo teorijas būtų galima suskirstyti į tris rūšis:

- Biologines, kai nusikaltėlis- žmogus turintis biologinių anomalijų.
- Psichologines, kai nusikalstamumą lemia asmenybės raidos sutrikimai.
- Sociologines, kai nusikalstamumo priežastys glūdi socialinėje aplinkoje.

Biologinėse teorijose bandoma nustatyti ryšį tarp individo kūno sandaros, akių, plaukų spalvos ir jo elgesio. Taip pat mėginama išsiaiškinti lytinių hormonų anomalijų poveikį individo deviantiškai elgsenai (Pruškus, 2004). Jų ištakos siejamos su XIX a. italų kriminologine tradicija ir Cesare Lombrosu, kuris pirmasis siūlė analizuoti nusikaltimus moksliniais metodais (Acus, Kraniauskas, 2007). Pagal biologinę teoriją polinkis į agresiją, smurtą, žmogui yra įgimtas, tai jo instinktyvi prigimtis. Šios teorijos pagrindinis šalininkas yra S. Freudas. Jis teigė, kad polinkis į agresiją yra normali reakcija, nulemta pirminio mirties instinkto, taip pat tai polinkis kilęs iš savisaugos instinkto. Taigi polinkis į smurtą, agresiją yra laikomas instinktyvių, įgimtų veiksmų padariniu. Esminis smurtauti linkusios asmenybės bruožas yra neadekvati super ego kontrolė, kai vaikas patiria per didelį tėvų rūpestį - hiperglobą, arba atvirkščiai- perdėtą griežtumą (Žukauskienė, 2006, p. 112-113).

Psichodinaminės teorijos. Psichoanalitinės teorijos pradininku laikomas Z. Freudas. Jis daug dėmesio skyrė žmogaus elgesį lemiančių potraukių analizei, vaikystėje patirtų psichologinių įtakos individo raidai analizei (Žukauskienė, 2006). Psichodinaminis nusikaltimų ir nusikalstamo elgesio aiškinimo modelis remiasi įtakingais Sigmundo Freud (1856 – 1939) darbais. Jo sukurta *analitinė asmenybės* teorija apima dinaminį asmenybės raidos aspektą ir asmenybės sandarą bei funkcijas. Lemiami raidos procesai vyksta pirmaisiais žmogaus gyvenimo metais. Pre-genetaliniame laikotarpyje, kuris suskirstytas į analinę, oralinę ir falinę stadijas, formuojasi pagrindiniai asmenybės bruožai. Šiuo metu patirta seksualinė prievarta, nesvarbu – reali ar įsivaizduojama, sudaro visų vėlesnių neurozių pagrindą. Tai esminis psichoanalizės principas.

S.Freudas asmenybės socializacijos procese ypatingą dėmesį skyrė vaiko identifikacijai. Identifikacija vyksta nesąmoningai ir jos metu labai svarbų vaidmenį vaidina pirmasis emocinis vaiko ryšys su kitu žmogumi. O identifikacija su tėvais yra asmenybės raidos pagrindas. Sėkmingos identifikacijos su tėvais rezultatas yra *superego*, padedantis atlikti ankstesnės tėvų kontrolės funkciją, atsiradimas. Susiformavus *superego*, išoriniai apribojimai, tėvų griežtumas, jų draudimai ir bausmės yra įtraukiamos į vaiko asmenybės struktūrą, t.y. suformuojamas moralumo jausmas,

kuriam S. Freudas skyrė ypatingą dėmesį, nes moralumas, būdamas labai artimas kalės jausmui, neleidžia asmenybei padaryti nusikaltimo. S. Freudas teigė, kad nusikaltėliais tampa tie žmonės, kurie turi psichikos sutrikimo ar ligos požymių, arba tie, kurie „neturi sąžinės“ (Acus, Kraniauskas, 2007, p. 29, 30). Nepakankamas superego išsivystymas laikomas viena iš nusikalstamumo priežasčių. Vis dėlto psichoanalizė nepateikia galutinės nusikalstamumo teorijos, tačiau jos hipotezės pasitvirtina kai kalbama apie neįsisąmonintus konfliktus, slypinčius sąmonėje ir veikiančius individo elgesį (Žukauskienė, 2006).

Socialinio mokymosi teorijos. Pagrindinius šių mokslų teiginius suformulavo rusas Ivanas Pavlovas (1849-1936) ir amerikietis Burrhus Fredericas Skinneris (1904-1990).

Formuojant elgesį labai dažnai taikomi pastiprinimai, kurie padeda išmokyti pageidautinų elgesio formų. Operantinio sąlygojimo požiūriu pastiprinimas yra pagrindinė mokymosi priemonė. Išsamiausiai operantinio sąlygojimo principus, remdamasis eksperimentiniais gyvūnų tyrimais, aprašė B. F. Skinneris. Jo manymu, keisdami aplinkos sąlygas, mes galime keisti ir kontroliuoti žmogaus elgesį.

S. B. G. Eysencko *asmenybės teorijoje*, polinkis į smurtą aiškinamas kaip genetiškai nulemtas. Jis teigė, kad įgimti smegenų ir centrinės nervų sistemos ypatumai sąveikauja su tam tikrais aplinkos veiksniais ir didina tikimybę, jog tas žmogus tam tikroje situacijoje pasielgs asocialiai. R. Žukauskienė (2006, p. 129). H. Eysencko socializacijos sąlygojimo teorija dalinai paaiškina, kodėl žmonių elgesys panašiose situacijose skiriasi. Tokioje aplinkoje, kur tėvai, mokytojai ir kiti suaugusieji rimtai nesirūpina vaiko „sąžinės“ formavimu, kur vyrauja leistinumą atmosfera, daug vaikų su silpnu ar vidutiniu sąlygotumo laipsniu įgis pernelyg silpną „sąžinę“, kad ji galėtų nuslopinti asocialaus elgesio pasireiškimą. Tačiau jeišie vaikai patirtų griežtesnį auklėjimą, jie galėtų perimti egzistuojančias elgesio normas ir tapti prosocialiais piliečiais (Acus, Kraniauskas, 2007, p. 31, 32).

Socialinė kognityvinė teorija. Pirmasis idėjos, kad nusikaltimas yra normalus išmokstamas elgesys, šalininkas buvo Gabrielis Tarde (1843-1904). Jis teigė, kad nusikaltėliai yra tokei patys žmonės, tik atsitiktinai gimę šeimose, kuriose nusikaltimų darymas yra tapęs gyvenimo būdu. Jo *dėsnių imitacijos* teorija iš esmės yra kognityvinė teorija, nes, pasak jos, individas perima idėjas, kurias vėliau realizuoja savo elgesiu, bendraudamas su kitais žmonėmis.

G. Tarde teorija aiškiai matoma E. Sutherlando sukurtoje *diferencinio ryšio* teorijoje. Pastarosios teorijos esmę sudaro tokie teiginiai: nusikalstamas elgesys yra išmokstamas; mokymasis vyksta tarpasmeninės sąveikos procese; nusikalstamo elgesio daugiausia mokomasi gerai pažyztamų žmonių aplinkoje; mokantis nusikalstamo elgesio, išmokstama ne tik techninių nusikalstamų veiksmų atlikimo būdų, bet ir specifinių motyvų bei paskatų nusikalsti; žmogus tampa nusikaltėliu

tuomet, kai argumentai, skatinantys nusikalsti, nustelbia argumentus, skatinančius laikytis įstatymų; nusikalstamo elgesio mokymosi procesas neapsiriboja tik kito žmogaus elgesio imitacija, bet yra grindžiamas visais tai mechanizmais, kurie yra panaudojami bet kuriame mokymosi procese (Acus, Kraniauskas, 2007, p. 33, 34).

Keturių troškimų teorija. Ši teorija teigia, kad socialinė aplinka, kurioje gyvena žmogus, turi sugebėti patenkinti bent keturis svarbiausius jo norus – naujų įspūdžių, saugumo, simpatijos bei pripažinimo. Jeigu šie norai patenkinami, atsiranda prielaidos, kad ta aplinka vykdytų ir socialinę kontrolę. Intuityviai aišku, kad kontroliuoti mus gali tik tie žmonės, nuo kurių mes priklausome, tai yra nuo kurių priklauso mūsų galimybė patenkinti visus tuos poreikius (Justickis, 2001, p. 155)

A. Bandūros socialinio išmokimo teorijoje aiškinama, jog agresyvus, smurtinis elgesys yra išmokstamas iš asmenį supančios aplinkos. Agresyvaus elgesio išmokstama asmenybei vystantis. Šeima, visuomenė daugiau ar mažiau turi įtakos subjekto agresyvumui, nusako, kurios agresyvumo formos leistinos, kurios ne. Agresyvumas yra įvairiai sankcionuojamas ar pastiprinamas. Priešiško elgesio vaikai semiasi iš šeimos. Vaikų agresiją gali skatinti padidėjęs fiziologinis sužadėjimas, aplinkos stresai (Žukauskienė, 2006, p. 164-166).

Nusikaltėlių gaujų teorijos. Jaunimo gaujos tikrai atsiranda ten, kur aplinka: šeima, mokykla, vietinė bendruomenė nieko neduoda jaunimui, netenkina šių svarbiausių poreikių. Nieko nuostabaus, kad jaunimas stengiasi nepriklausyti nuo „padorios visuomenės“ ir nepaklusti jos socialinei kontrolei. Tyrinėtojai parodė, kad gangai atsiranda ten, kur silpna šeima, kaimyniniai ryšiai, kur jaunimo energija nenukreipiama į kokią nors visuomenei naudingą veiklą. Trūkstant socialinės kontrolės, individo poreikiai tampa nevaldomi ir tada daromi nusikaltimai. Gaujose jaunas žmogus, vargingo rajono gyventojas, gauna tai, ko jam negali duoti šeima ir visuomenė – pripažinimą. Todėl nusikalstamos grupės pasidaro svarbios jam, o jis priklausomas nuo jų, pasiduodantis jų kontrolei (Justickis, 2001, p. 155).

Anomijos teorija. Šios teorijos šalininkas E. Diurkheimas. Pagal ją, radikalių pakitimų metu įprastos socialinės normos netinka naujoje situacijoje, žmonės pasimeta ir ima elgtis taip kaip paprastai nesielgtų. Anomijos teoriją papildė amerikiečių sociologas R. Mertonas. Jo teigimu, deviacijos atsiradimo priežastis – atotrūkis tarp kultūrinių visuomenės tikslų ir socialiai priimtinių priemonių jiems pasiekti (Pruškus, 2003).

Visos aptartos teorijos yra gana skirtingos, tačiau vienu požiūriu jos panašios: jos remiasi prielaida, kad visuomenės požiūris į nusikaltimus vienodas – visuomenė juos smerkia. Taigi, jeigu individas vis dėlto padaro nusikaltimą, tai paaiškinama arba jo asmeninėmis savybėmis, arba visuomeninių vertybių susilpnėjimu, arba mechanizmu, kuris užtikrina, kad bus paisoma šių vertybių, susilpnėjimu (Justickis, 2004, p. 166).

Taigi nors nusikalstamumo priežasčių aiškinimų esama įvairių, tačiau nėra vieningos nusikalstamumo priežasciu teorijos, minėtos teorijos viena kitai prieštarauja, todėl trūksta bendrų sąsajų, kurios leistų vienareikšmiškai įvardinti nusikalstamo elgesio priežastis. Galima teigti, kad norint suvokti nusikalstamumo priežastis, reikia kompleksiskai ir visapusiškai tyrinėti visas nusikalstamumo priežasčių teorijas, atsižvelgiant į biologinius, psichologinius ir socialinius aspektus.

1.2.2.2 Socializacijos fenomenas nusikalstamumo kontekste

I. Dirgėlienė, I. Piekienė (2009, p. 75) teigia, jog socializacija yra procesas, kurio metu žmogus perima vertybes, normas, elgesio vaidmenis ir modelius, būdingus tai visuomenei, kurioje jis gyvena. Tai nuolatinis, tik skirtingu intensyvumu vykstantis procesas. Išskiriami sociologiniai ir psichologiniai socializacijos aspektai.

Pastarieji autoriai prideda, jog socializacija yra itin sudėtingas procesas, kurio metu žmogus, veikiamas aplinkos ir pats aktyviai dalyvaudamas įvairiarūšėje veikloje, perima tai visuomenei, kuriai pats priklauso, būdingas idėjines bei kultūrinės vertybes, socialinio elgesio normas, materialinį pasaulį, veiklos ir bendravimo su kitais būdus. Kuo labiau pažengusi civilizacija, kuo turtingesnė kultūra, tuo jos perėmimas sudėtingesnis, prieštaringesnis - vis labiau čia pasireiškia atrankinė individo pozicija. Jeigu yra pasirinkimo sąlygos, formuojasi unikalesnė, individualesnė asmenybė.

Toliau pateikiamos G. Valicko (1997) asmenybės socializacijos ypatumus lemiančių veiksnių grupės:

- psichobiologiniai (konstituciniai – somatiniai asmenybės ypatumai, fiziniai defektai);
- socialiniai ir psichologiniai (auklėjimo ypatumai, asmenybės padėtis asmeninių santykių sistemoje; žiniasklaidos poveikis);
- individualūs ir asmenybiniai (vertybių sistemos ypatumai, savęs vertinimo lygis, savireguliacijos sugebėjimai);
- socialiniai ir ekonominiai (nestabili ekonominė padėtis) (Valickas, 1997, p. 15).

Pasak M. Urmonienės (2002, p. 136), dėl šių veiksnių keičiasi žmogaus asmeninės savybės, poreikiai, vertybės ir nuostatos. Socializacijos eigai bei jos sutrikimams įtakos turintys veiksniai lemia ir marginalinio statuso formavimąsi, šiuo atveju - nusikaltėlio.

Kaip teigia V. Mudrik (1994) žmogų reikia aptarti ne tik kaip socializacijos objektą ar subjektą, bet ir kaip auką. Tai susiję su tuo, kad socializacijos procesas ir jo rezultatas turi vidinių

prieštaravimų. Šiame procese glūdintis konfliktas tarp žmogaus identifikacijos su visuomene ir jo izoliavimu, priveda prie to, kad asmuo nesugeba adaptuotis visuomenėje ir tampa socializacijos auka (Leliūgienė, 1997, p. 102-103). Priežastys, galinčios lemti tapimą auka, buvo paminėtos anksčiau. Tai visi kompleksiniai veiksniai – socialiniai, ekonominiai bei asmeniniai.

Kriminologas V. Justickis (2001, p. 192) teigia, jog kiekvienas nusikaltimas yra ilgos veiksmų grandinės padarinys. Priežasčių, kodėl žmogus padarė tam tikrą nusikaltimą, galime ieškoti ir įvykiuose, kurie vyko prieš pat nusikaltimą, ir tuose, kurie įvyko daug seniau, netgi ankstyvojoje vaikystėje.

Autorius tęsia, jog žmogus dažnai nusikalsta susijaudinęs, dar iki nusikaltimo padarymo, tačiau ne mažiau svarbu, kad kažkada vaikystėje ar jaunystėje šeima neišmokė šio žmogaus valdytis panašiose situacijose. Tačiau ir tai dar nėra šio nusikaltimo priežasčių grandinės galas. Norėdami sužinoti, kodėl vaikystėje individas neišmoko valdyti savo emocijų, turėtume gilintis į šeimos istoriją, santykius, tėvų asmenybės ypatybes. Galime toliau aiškintis, kodėl jo šeima būtent tokia. Tada turėtume grįžti dar labiau į praeitį, suprasti šeimas, kuriose išaugo individo tėvai. Norėdami suprasti, kodėl visa tai buvo taip, o ne kitaip, turėtume panagrinėti visuomenės ekonomines, socialines ir kt. sąlygas, kuriomis gyveno būsimojo nusikaltėlio tėvai. Visa ta begalinė įvykių grandinė eina vis toliau į praeitį, vis plačiau į visuomenės gyvenimą, vis labiau susipainioja su naujais veiksniais, įvykiais, aplinkybėmis (ten pat).

V. Justickis (2001, p. 197) cituodamas B. Spinozos žodžius pabrėžia, jog žmonės suvokia savo ketinimus, o „juos sukeliančių priežasčių žmonės net ir sapne neregį, nes nežino jų“. Autorius bando pasakyti, jog dauguma asmenų, kurie yra linkę į nusikaltimus, nė nesusimąsto, jog šį polinkį jie galėjo jau vaikystėje, kai vyko jų pradinė socializacija.

Vyraujant humanistinei nuostatai į žmogų pripažįstama, jog neretai žmogus tampa nepalankios socialinės aplinkos auka. Ypatingą reikšmę šiame procese vaidina artimiausia sociokultūrinė aplinka: šeima, bendraamžių grupės, kurių įtakoje vyksta stichinis socializacijos procesas, paliekantis neišdildomus pėdsakus asmenybės brandai, kartais net nulemiantis žmogaus vertybes, gyvenimo būdą, sutrikdantis pozityvios socializacijos procesą (Dirgėlienė, Piekienė, 2009, p. 75).

Neretai nepalankios socializacijos vaikai tampa gatvės vaikais, kurie gyvenimą šeimoje iškeičia į gyvenimą gatvėje, kur pradeda vykdyti nusikalstamas veikas. Pasak G. Kviškienės (2005, p. 90), socializacijos procesas yra nenutrūkstamas, vaikas socializuojasi ne tik šeimoje, mokykloje, bet ir kieme ar gatvėje. Žinoma, kad vaikai žaidžia gatvėse, tačiau egzistuoja ir kita realybės pusė – vaikai gyvena gatvėse, čia jie patiria smurtą, įsitraukia į deviantines grupes. Pasak autorės, tyrimais nustatyta, kad vaiko gyvenimą gatvėje skatina ne šeimos sudėtis (tėvo, motinos neturėjimas, patėvio ar pamotės būvimas ir pan.) bet šeimos narių tarpusavio santykiai. Platesnė materialinė padėtis,

nedarnūs tarpusavio santykiai, vieno iš tėvų nebuvimas, patėvio ar pamotės būvimas dažnai susiję su nedarna, nesutarimais, pykčiu ir barniais tose šeimose, kuriuose dažnai girtaujama, o vaikams skiriama mažai dėmesio arba jie tampa tokio gyvenimo būdo trukdžiai. Pasak G. Chomentausko (1998), tėvai, kurie priešiški vaikams, juos atstumia, nuolat kritikuoja ir žeidinėja, paprastai užaugina priešiškus kitiems, problemiškus, turinčius nepasitenkinimo savimi jausmą bei blogus įpročius, mažiau supratingus vaikus. Jų atžalos yra praradę viltį, kad kada nors bus mylimos ir reikalingos.

L. Broom ir kt., (1992, p. 93) teigia, jog nukrypęs nuo įprastų socialinių normų elgesys, viena vertus, gali reikšti nepilną ar neatitinkamą socializaciją. Jis gal rodyti, jog asmuo dar neišsprendė konflikto, vykstančio tarp besivaržančių socializacijos jėgų. Antra vertus, nukrypęs elgesys gali būti rezultatas sėkmingos socializacijos pagal nukrypėlių grupės normas ir vertybes. Nors toks elgesys yra blogas dominuojančios visuomenės požiūriu, jis gali visiškai atitikti tam tikros grupės normas.

Daugelis buvusių nuteistųjų sunkiai išgyvena nemalonumus (frustraciją). Neretai nepasisekimai išsiveržia pykčio protrūkiais, kyla konfliktai su aplinkiniais. Taip pat laisvėje agresyvumas įgauna specifinius bruožus ir dažnai jis yra nukreipiamas tų asmenų atžvilgiu, su kuriais kasdien susitinkama (Bliumenzonienė, 2006, p. 22–23). Taigi vieni jų labai išgyvena dėl savo likimo, krenta į gilią depresiją, kiti būna perdėtai optimistiški ar priešingai – pesimistiški. Taip pat yra manoma, kad „ilgalaikis laisvės netekimas yra tiesiogiai susietas su ateities ir gyvenimo prasmės praradimu, o tai keičia asmenybę. Tokiu atveju kalbama apie identiteto praradimą“ (ten pat, p. 21).

Kitas svarbus aspektas - stigmatizavimo problema. „Visuomenė primeta savo stereotipinę nuostatą, ekspektaciją tam tikrai grupei. Sudaromos tokios sąlygos, dėl kurių stigmatizuotieji negali pasielgti kitaip, nei iš jų buvo tikėtasi, todėl visuomenės kelta hipotezė apie jų elgesį pasitvirtina, o vėliau individai patys ima elgtis taip, kaip iš jų buvo laukta. Asmenims, turintiems stigmą, priskiriamas dažniausiai blogas, negatyvus elgesys, asmenybės bruožai ir kt.“ (Suslavičius, 2006, p. 109). Taigi, kaip toliau teigia J. Sadauskas (2008, p. 129), stigmatizuoti „socialinių grupių nariai, siekdami reintegracijos į visuomenę, dažniausiai turi įveikti aplinkinių panieką ir atsiribojimą“.

Pradiniais asmenybės raidos etapais, pasak A. Suslavičiaus (1999), R. Žukauskienės (1999), kai asmenybė nuolat susiduria su nesėkmėmis, neigiamais aplinkinių vertinimais bei atstūmimu, savęs vertinimo lygis ima pamažu kristi. Prasideda kova už teisingą savęs vertinimą. Vaikas arba paauglys pradeda ieškoti tokių veiklos sferų, kuriose jis galėtų patirti sėkmę, susilaukti pritarimo ar bent jau dėmesio. Reikšmingomis tampa bendraamžių grupės. Anot A. V. Mudrik (2000), šios „pamokos“ gali palikti neišdildomus pėdsakus ir laikas nuo laiko prasiveržti gynybiška, agresyvia pozicija kai pasvojo „Aš“ išraiška. Asocialioje aplinkoje jis perima negatyvias elgesio normas ir standartus, pagal kuriuos jam pagaliau pavyksta pakelti savęs vertinimo lygį ir pajauti savąją vertę.

Pasak G. Valicko (1997), esant tokiems faktoriams atskiranda desocializacijos grėsmė, kur skirtingai nei socializacijos metu asmuo perima socialiai nepriimtina informaciją – asocialias elgesio normas bei vertybes (Valickas, 1997 p. 14). V. Vaitekoniene (2002) teigia, kad tiesioginius desocializacijos poveikius asmenybė patiria aplinkoje, kur yra demonstruojamas asocialus elgesys, vyrauja asocialios elgesio normos ir vertybės, kur asocialūs poelgiai patiprinami, o prosocialūs ignoruojami arba smerkiami.

Pasak A. V. Mudrik (2000), tarpasmenybinis socializacijos mechanizmas veikia žmogui sąveikaujant su jam reikšmingomis asmenybėmis. Svarbią reikšmę šiame procese vaidina identifikacija. Svarbūs asmenys gali būti tėvai, bendraamžiai, pažįstami. Jie gali priklausyti subkultūrai, su kuria nuolat sąveikaujama. Pasak L. Jovaišos (2004), šioje aplinkoje poelgiai, už kuriuos vaikas ar paauglys anksčiau būdavo smerkiamas ir baudžiamas, vertinami visiškai kitaip: draugai juos „gerbdavo“, jeigu jie neidavo į mokyklą, neklausydavo mokytojų arba tėvų, ką nors primušdavo, apvogdavo ar pan.

Apibendrinant poskyrį galima pasinaudoti I. Dirgelenės, I. Piekienės (2009, p. 76, 77) teigimu, jog vaikystėje šie žmonės dažniausiai būdavo atstumiami, tai suaugę jie yra linkę pervertinti savo asmenybę, užima tokias gynybines pozicijas, kuriuose jie galėtų pasijausti pilnaverčiais žmonėmis, o dažniausiai ir aukštesniais už kitus; tarsi taip kompensuotų savosios asmenybės dar vaikystėje patirtą menkavertiškumo jausmą, pažeminimus.

1.2.2.3 Totalitarinės aplinkos įtaka asmens socializacijai

Pasak L. Broom ir kt., (1992, p. 95) resocializacijos procesas vyksta intensyviau ir sėkmingiau, jei jis visiškai įtraukia į totalinę instituciją, visiškai skirtingą aplinką, kuri yra izoliuota nuo platesnės visuomenės. Asmuo, kuris pasirenka vienuolyną, ryžtingai nutraukia ryšius su praeitimi ir su pasaulietine visuomenė. Kiti totalinių institucijų pavyzdžiai yra psichiatrinės ligoninės, kalėjimai ir kai kurie kariniai daliniai. Atplėsdama žmogų nuo kasdienio pasaulio ir nuo įprastų žmogiškų santykių, totalinė institucija tampa vieninteliu reikšmės ir tvarkos šaltiniu. Jos gyventojai ar dalyviai yra labai priklausomi nuo institucijos ir pastebi, kad sunku laikytis ankstesniojo gyvenimo įsitikinimų, vertybių ir elgesio. Totalinė institucija ne tik atskiria individus nuo išorinio gyvenimo, bet ir reikalauja laikytis kraštutinės socializacijos dalykų: griežto režimo, vieno autoriteto dalyvavimo ir elgesio visiems gyvenimo aspektams vienoje vietoje.

G. Babachinaitė (2008, p. 168) išskiria neigiamas psichologinės moralinės įtakos užuomazgas patekus į penitencinę įstaigą:

- Asmuo atskiriamas nuo visuomenės, priverstinai ribojami jo socialiniai ryšiai;

- Asmuo laikomas griežtos reglamentacijos aplinkoje, skatinančioje socialinį pasyvumą;
- Asmuo izoliuojamas su ilgalaikę nusikalstamą patirtį turinčiais asmenimis.

Taigi šios išvardintos aplinkybės leidžia daryti išvadą jog tokia situacija trukdo asmens socializacijai, saviraiškai, motyvacijai, aktyvumui. Nuteistojo asmenybė formuojasi bei vystosi socialiai nepalankioje, izoliuotoje, turinčioje savitas elgesio reglamentavimo nuostatas aplinkoje, todėl dėl šios įtakos visuomenėje vyraujančią vertybių sistemą bei socialinius įgūdžius pakeičia neformalios elgesio taisyklės (Babachinaitė, 2008, p. 167).

M. Bliumenzonienė (2006) išskiria tam tikras asmenybės deformacijas, įvykstančias laisvės atėmimo vietose:

- nutrūksta svarbūs socialiniai ryšiai, asmuo susiformuoja požiūrį, kad jis yra atkirstas, izoliuotas, stigmatizuotas, antrarūšis žmogus, nieko bendro neturintis su buvusiais artimaisiais;
- sunyksta laisvėje įgyti naudingi įgūdžiai;
- atsiranda žalingi įpročiai ir įtvirtinamas kriminalinis patyrimas;
- susiformuoja antisocialinė orientacija (vertybės, stereotipai, priešiškumas);
- pradeda iškreiptai suprasti pasaulį ir save, įsisavinamos neigiamos vertybės;
- asmuo save identifikuoja su kriminaliniu pasauliu (ten pat, p. 21).

Taigi šie veiksniai lemia psichologines problemas, tokias kaip pasitikėjimo, savivertės, reikalingumo ir kt. Grįžusiam reikia kito žmogaus pagalbos, paramos, palaikymo. Kaip teigia I. Kuginytė-Arlauskienė (2006), asmuo būdamas laisvės atėmimo vietoje patiria izoliaciją, kuri sukelia stresą, o šis ypač pagilina psichologines problemas. G. Babachinaitė (2008, p. 169-171) išskiria pagrindinius veiksnius darančius didžiausią poveikį asmenybei esančiai laisvės atėmimo vietoje:

- Dėl izoliacijos imama save žemai vertinti, kyla poreikis įtvirtinti save, o tai tampa įmanoma tik išnaudojant aplinkinius, tokioje pačioje situacijoje esančius asmenis.
- Nuteistieji tampa psichologiškai priklausomi nuo neformalios struktūros, nes laisvės atėmimo vietoje yra ribojami gyvybiškai svarbūs ir būtini poreikiai, o neformalios struktūros funkcionuoja taip, kad tuos poreikius patenkinti tampa įmanoma.
- Buvimo laisvės atėmimo vietoje pasekmės pasireiškia tokiomis formomis:
 1. aktyviai veikiant neformaliose grupėse pasireiškia gyvenimiška pozicija paremta prieštaravimu visuotinai priimtinioms vertybėms- norminėms orientacijoms;
 2. siekiant išlaikyti penitencinės įstaigos administracijos ir neformalios grupės neutralitetą, asmuo užima pasyvią poziciją, kuri užkerta kelią asmeninei iniciatyvai stengiantis išgyventi;

3. adaptacijos mechanizmas tampa sugriautas arba susilpnėjęs, asmenybė patiria patologinius pokyčius, kurie reikalauja profesionalios psichologinės pagalbos.

E. Goffman (1922-1982) aprašė asmenybės likimą organizacijose, kurios stengiasi visiškai valdyti žmones procesu, kuris juos žemina ir nuvertina. Naujokai atplėšiami nuo paramos, kurią teikė įprasti socialiniai santykiai ir užsiėmimai. Dažnai institucijos apriboja jų teises ir pirmiausia uždraudžia lankymą, taigi ryšių nutraukimas su praeitimi yra staigus ir visiškas. Priėmimo procedūros yra žeminančios: valdininkai gali atimti asmeninį turtą, paimti pirštų antspaudus, nurengti ir apieškoti, net apkirpti ar nuskusti plaukus bei apvilkti tos institucijos uniformomis. Būna, kad jie turi pamiršti savo vardus ir privalo atsiliiepti šaukiami naujai institucijos parinktais vardais.

Neatžvelgiant į jų turėtą nepriklausomybės pojūtį, čia pakliuvę privalo būti paklusnūs ir dažnai jiems pateikiami „paklusnumo testai“, kad išbandytų jų pasidavimą. Pavyzdžiui, naujokai dažnai turi atlikti labiausiai varginančius ir nemaloniausius darbus, tokius kaip tualetų valymas ir grindų šveitimas. Tokios beprasmiškos užduotys kaip duobių kasimas ir jų užkasimas demonstruoja naujoko nereikšmingumą ir bejėgiškumą. Bausmė taikoma bet kuriam nepaklusniajam, siekiant palaužti jo valią. Nuolatinės patyčios ir įžeidinėjimai rodo jiems, kad jie tapo žemesni už žemesnius. Kai kuriose institucijose, kaip pavyzdžiui, kalėjimuose pareigūnai arba kiti kaliniai grasina naujokų saugumui, dar labiau griaudami jų savigarbos jausmą bei vidinę pusiausvyrą. Netekęs intymumo, jis privalo nusivilkti ankstesnįjį „save“, kad būtų pasiruošęs resocializacijai pagal naujo gyvenimo normas (Broom ir kt., 1992, p. 95).

L. Broom ir kt., (1992, p. 95) teigia, jog socializacija yra būtina ir visuomenei, ir jos nariams, tačiau ji taip pat gali virsti valdymo, eksploatavimo priemone prieš tuos, kurie, kaip manoma, kelia pavojų visuomenei.

Kaip teigia M. Bliumenzonienė (2006, p. 21-22), asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, turi šviesių ateities planų, jiems atrodo, kad visi reikalai ateityje sėkmingai klostysis. Taip pat asmenims, ilgą laiką praleidusiems įkalinimo įstaigose, padidėja pykčio ir agresyvumo lygis, kuris sukelia nemažai problemų. Izoliacijoje sukauptas neigiamas patyrimas, neišreikštos emocijos, netinkami elgesio įpročiai ir stereotipai apsunkina, trukdo normaliai bendrauti ir tvarkytis praktinius reikalus, provokuoja neigiamas aplinkinių reakcijas. Šiems asmenims yra sunkiau reguliuoti pyktį, agresiją, jie sunkiai susitaiko su nesėkmėmis. Dėl to laisvėje patirtos kokios nors naujos nesėkmės tik dar labiau stiprina neigiamas emocijas ir didina agresyvaus elgesio neutraliose situacijose tikimybę. Šio ydingo rato pasekmė – naujų nusikaltimų rizika.

Į laisvės atėmimo vietas patekę asmenys jaučia socialinės izoliacijos bei stigmatizacijos reiškinius, kurie užima itin skaudžią vietą jų gyvenime. Daugelyje mokslinių straipsnių labiausiai

yra akcentuojamas socialinės izoliacijos aspektas. Teigiama, kad izoliacija yra „socialinių santykių atskirtis, t.y. negalėjimas dalyvauti įprastoje socialinėje veikloje, <...> , priklausymo didesnei bendruomenei jausmo praradimas (Bradshaw , 2000; Burchard, 1999)“ (Kanopienė ir kt., 2004, p. 67). Tad M. Urmonienės (2002, p. 136–137) teigimu, „žmogus šiuo atveju jaučiasi bejėgis, negalintis patenkinti savo poreikių bei įvykdyti visuomenės keliamų reikalavimų“.

Asmuo būdamas laisvės atėmimo vietoje dažnai praranda ryšius su šeima, t. y. praranda tarpusavio priklausomybę, atsakomybę ir globos saitus su savo artimaisiais (Žemaitytė, Čiurinskienė, 2004). Tai patvirtina A. Pakalkaitės (2004) tyrimas kuris atskleidė, kad būdami laisvės atėmimo vietose 13,5 proc. asmenų išsaugojo ryšius su ankstesniais draugais. 28,2 proc. respondentų teigė, kad juos, išėjusius iš įstaigos, pasitiko artimieji. Beveik pusės grįžtančiųjų niekas nepasitiko. Apklausiant asmenis, kurie yra laisvės atėmimo vietoje, net 41 proc. jų labiausiai nori dažniau pasimatyti su artimaisiais ir draugais laisvėje. G. Babachinaitės (2008) tyrimas papildoma A. Pakalkaitės (2004) išvada. Autorė atskleidė, kad asmenų, ypač tų kurie buvo teisti kelis kartus, šeimos yra iširusios, o bendravimas su artimaisiais nutrūkęs, o tai leidžia daryti išvadą, kad nutrūkęs pozityvūs socialiniai ryšiai skatina rinktis socialinę aplinką, kurioje neformalių elgesio taisyklių sistema, prieštarauja visuomenei priimtinių socialinių normų nuostatoms.

Kaip matyti, asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, susiduria su naujais išbandymais. Jiems sunku integruotis į visuomenę, pradėti bendrauti, gebant valdyti emocijas, sunkiau susitaikyti su sunkumais ir įsitvirtinti gyvenime, todėl jiems yra reikalinga kompleksinė pagalba. Kaip vienas iš pozityvių pavyzdžių galėtų būti bendruomenės pagalba. Remiantis atlikto I. Dirgėlienės (2010) tyrimo „Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis“ duomenimis galime teigti, jog asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, gyvenantiems įgalinančioje bendruomenėje vyksta vidinių pokyčių procesas, padedantis sėkmingai resocializuotis.

Atimant iš žmogaus laisvę, jam suteikiami tokie išgyvenimai ir netektys, kurie teisiškai nieko neturi bendro su bausme, laisvės atėmimas žmogui suteikia tokias kančias, kurių nenumato teisinis teismas, o resocializacija ne tik, kad neįmanoma, bet atvirkščiai - galutinai pašlyja (Kuklianskis ir kt. , 2005, p. 56).

Taigi, asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, pasižymi tam tikrais asmenybės funkcionavimo sutrikimais, kurie apsunkina sėkmingesnę individo reintegraciją į visuomenę. Tad laiku nesuteikiant specializuotos pagalbos, kaip moksliniais tyrimais yra įrodyta, asmuo gali pakartotinai atlikti nusikaltimą arba patekti į institucijas, teikiančias socialines paslaugas. Norint išvengti neigiamų pasekmių, atsiradusių dėl buvimo totalitarinėje, laisvę varžančioje aplinkoje arba sumažinti jų daromą žalą bei siekiant atkurti ar sustiprinti asmens socialinio bendravimo gebėjimus, jo ir visuomenės santykius, padėti asmeniui atkurti dorovines estetines vertybes, socialinio elgesio,

bendravimo ir veiklos normas bei būdus, padėti apsigyventi, įsidarbinti, įsijungti į įvairiarūšę veiklą ir pasijusti visaverčiu visuomenės nariu, reikia imtis visų socialinių, ekonominių, teisinių ir organizacinių priemonių. Resocializacijos procesas, kompetentingų specialistų darbas yra būtini komponentai, siekiant sumažinti izoliuotos aplinkos neigiamą poveikį.

II. ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO STRATEGIJOS ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS TĖMIMO VIETOS, RESOCIALIZACIJOJE TYRIMO METODOLOGIJA

2.1 Tyrimo teoriniai – metodologiniai pagrindai

Analizuojant asmenų resocializaciją, susiduriame su vieningos sąvokos nebuvimu, proceso kompleksiskumu ir sudėtingumu, tačiau aišku tai, kad resocializaciją galime vadinti pakartotine socializacija. Taigi norint suprasti resocializacijos dėsningumus, būtina išanalizuoti socializacijos fenomeno teorines kryptis. Socializacija yra tarpdisciplininė teorija, ji nėra apibendrinta, o socializacijos teorijos tarpdisciplininį pagrindą sudaro sociologijos teorijos. Sociologinė perspektyva padeda geriau suvokti žmogaus socialinę egzistenciją, vaidmenis, elgesio normas, vertybes ir įtaką. Įvairių krypčių sociologijos teorijos socializaciją laiko svarbiu socialiniu procesu. Sociologiniu požiūriu- socializacija tai nuolatinis, skirtingu intensyvumu vykstantis procesas, kai žmogus, veikiamas betarpiškos aplinkos ir įsijungdamas į įvairiarūšę veiklą, perima tautai, visuomenei būdingą kultūrą, atsisakant senųjų. Tai dorovinės estetiškos vertybės; socialinio elgesio bendravimo ir veiklos normos bei būdai; profesinės veiklos būdai, materialinio jos pagrindo supratimas (Didžiulienė, 2004 p. 43).

Socialiniam darbuotojui dirbant vienoje bendruomenės komandoje atsiranda tam tikri socialiniai santykiai. J. S. Coleman (2005) socialinio kapitalo teorija skatina pažvelgti į santykius kaip į komandinio darbo išteklių, o į komandą kaip į socialinį kapitalą, kuris papildo žmoniškąjį kapitalą ir padeda lengviau ir efektyviau veikti. J. S. Coleman (2005) teigia, kad socialinis kapitalas yra sukuriamas tada, kai santykiai tarp žmonių pasikeičia taip, kad palengvėja veikti.

Pagal socialinio konstravimo teoriją (Berger, Luckman, 1999) skirtingų sričių specialistai naudoja skirtingas žinias ir informaciją. Kai šie specialistai keičiasi informaciniais ištekliais, kuriamas socialinis kapitalas, o jų kompetencija yra žmogiškojo ir socialinio kapitalo pagrindas. Taigi komanda kuria socialinį kapitalą, su skirtingų specialistų bendradarbiavimas sąlygoja veiklos efektyvumą ir pokyčius. Dar daugiau, kai socialiniai darbuotojai, bendruomenės vadovai ir nariai dirba kartu - vystoma socialinė partnerystė.

Pagal J. S. Coleman (2005), informacijos potencialas, būdingas socialiniams santykiams yra svarbi socialinio kapitalo forma. Informacija suteikia pagrindo veiksmui. Todėl santykiai šiuo atveju yra vertingi dėl jų sąlygojamos informacijos. Bendruomenės nariai, jos vadovai, psichologai ir kiti specialistai naudoja skirtingas žinias ir informaciją. Šių specialistų kompetencija gali būti

vertinama kaip žmogiškojo kapitalo prielaida. Dalykinės komunikacijos procese kai komandos nariai keičiasi individualiais informacijos ištekliais kuriamas socialinis kapitalas. Kiekvieno komandos nario žinios ir naudojama informacija papildytą bendrą „žinojimo bagažą“ ir taip palengvintų tikslų siekimą, darbą darytų efektyvesnį (Berger, Luckman, 1999).

Šiame darbe yra svarbi socialinio išmokimo teorija, nes įgalinančioje bendruomenėje gyvendami žmonės mokosi įvairių naujų dalykų siekdami teigiamų pokyčių savo gyvenime. Bendruomenių nariai gyvendami kartu sąveikauja tarpusavyje, mokosi vieni iš kitų. Ši mokymosi teorija leido biheivistams padaryti išvadą, jog, norint pakeisti elgesį, būtina išanalizuoti artimiausią žmogaus socialinį tinklą, nes elgesį dažnai lemia ne viena aplinkybė ar atskiras elgesio modelis, o jų visų tarpusavio sąveika (Ormrod, 2003).

Socialinio išmokimo teorija pabrėžia, kad aplinka, su kuria susiduriame, nėra visiškai atsitiktinė, tad asmenybei daro įtaką ne tik ji, bet ir elgsena, asmens psichologinės savybės, t.y., vyksta nuolatinė individo ir aplinkos veiksnių tarpusavio sąveika. Socialinio išmokimo teorija padeda analizuoti nuolatinę aplinkos kintamųjų, mūsų individualių savybių ir mūsų elgesio – slapto ir atviro – tarpusavio sąveiką. Ši teorija pabrėžia kitų individų elgesio stebėjimo, modeliavimo, kitokio požiūrio ir emocinės būsenos svarbą.

Teorijos autorius A. Bandura (1999) elgesio modeliavimo procesą apibūdina taip: dėmesys kito individo elgesiui, stebėto elgesio išsaugojimas, jo atgaminimas ir motyvacija elgtis. Socialinio išmokimo teorija asmenybės sampratą nagrinėja socialiniame kontekste, t.y., tuos asmens elgesio aspektus, kuriuos jis įgyja šiame socialiniame kontekste. Taigi asmenybė yra apibrėžiama per socialinio elgesio modelius. Ši kryptis asmenybės sampratai taiko mokymosi, pažinimo ir socialinės elgsenos dėsnius, ypač pabrėždama būdus, kuriais asmenybė veikia sąveiką su aplinka ir ta sąveika veikia asmenybę. Galima sakyti, kad daroma prielaida apie abipusį determinizmą – asmeniniai ir pažintiniai veiksniai kartu su aplinka veikia žmogaus elgesį. Taip pat ši teorija remiasi psichologijoje įtvirtintomis mokymosi bei pažinimo sampratomis ir primena apie socialinių aplinkybių svarbą (Myers, 2000).

Tyrimui yra aktuali simbolinio interakcionalizmo. Šios teorijos atradėjas yra G. Meadas (1863 - 1931). Pagrindinė teorijos idėja yra ta, jog visuomenė ir individas gali egzistuoti tik tuomet, kai jie yra nuolatinėje sąveikoje, kurios pagrindinis elementas yra mąstantis individas (žmogus). Žmonės reaguoja į išorinio pasaulio stimulus suvokdami juos kaip reikšmes ir simbolius (žodžiai, veido išraiška, poelgiai).

Simbolinis interakcionalizmas tai teorinė struktūra, kurioje per specifines kasdienines individų interakcijas (sąveikas) atskleidžiama visuomenė ir jos poreikiai. Tuo būdu individai apibrėžia savo tapatumą, teises, pareigas. Būdingi elementai: bendravimas, bendrininkavimas, prisitaikymas,

pamėgdžiojimas, nuostatų formavimas ir kt. Bendravimo aktai bei simbolinė sąveika ir yra ta aplinka, kurioje formuojasi asmenybė, vyksta fizinio žmogaus tapsmas „socialiniu aš“. Tokio tapimo galimybė yra ta, jog individas, bendraudamas su kitais individais, atstovaujančiais įvairioms visuomenės socialinėms grupėms ir sluoksniams, turintiems tam tikras elgesio programas, tarytum nuo jų jas nusirašo, nužiūri ir sąmoningai ar nesąmoningai paverčia jas savo elgesio taisyklėmis. Tokia elgesio programos transformacija nulemia individualią perspektyvą. Įvyksta subjekto sąveika su jį supančia aplinka. Tačiau, kadangi subjektai bendrauja ne su vienu žmogumi, o su daugeliu, kurie turi įvairias elgesio programas, tai jo elgesio perspektyva įgauna objektyviai egzistuojančio fenomeno pobūdį. Todėl jis „interiorizuoja“ dažniausiai ne tam tikro vieno individo elgesio programą, o grupinę „apibendrinto kito“ programą.

Žmogus, socializuodamas ne tik kitus žmones, bet ir patį save, pradeda suvokti save kaip objektą, t. y. tampa savęs pažinimo, vidinio bendravimo su pačiu savimi, savęs vertinimo objektu, kas ir išskiria žmogų iš kitų gyvosios gamtos objektų. Žmogus, esantis simboliniame lauke, stengiasi suprasti veiksmus, gestus, poelgius kitų žmonių, ir pats elgiasi atitinkamai visuotinai priimtoms normoms, t. y. pagal tą savitumą, kuris įtvirtinamas visuomenėje, artimiausioje grupėje, ir tai palaipsniui tampa jo vidinio pasaulio dalimi, svarbiu jo ne tik elgesio, bet ir mąstymo socialiniu elementu.

Tolesnes simbolizmo interakcionizmo idėjas savo kūryboje vystė kitas amerikiečių tyrėjas Herbertas Blumeris. Jis knygoje „Simbolinis interakcionizmas: perspektyvos ir metodas“ pateikė šį terminą moksliniam vartojimui. Blumerio teorinė konstrukcija išreiškiama taip:

- žmogaus veikla objektų atžvilgiu (tokiais gali būti tiek žmogus, tiek žmonės) įgyvendinama tų reikšmių pagrindu, kurios šiems objektams suteikiamos;
- reikšmės yra socialinės individų sąveikos (interakcijos) produktas jų bendro gyvenimo procese;
- reikšmių simbolizavimas, jų kaitos ir taikymo būdai yra ženklų interpretacijos rezultatas.

Originalus simbolinio interakcionizmo variantas pateikiamas E. Gofmano (Goffman) darbuose, kurį autorius vadina „dramaturginiu požiūriu“, išreiškiamu asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime teatro terminais. Žmogus tuo pačiu metu yra ir autorius, ir režisierius, ir aktorius, ir žiūrovas, ir kritikas, kuris prisitaiko sau įvairius socialinius vaidmenis. Socialinis vaidmuo suprantamas kaip norminio elgesio funkcija, laukiama iš kiekvieno, užimančio tam tikrą poziciją, kuri reikalauja iš jo tam tikro elgesio priedermių. Pvz.: iš mokytojo, teisėjo, policininko, socialinio darbuotojo laukiama tokio elgesio, kuris atitinka šių socialinių vaidmenų reikalavimus. Kasdieniame gyvenime ir mokslinių sąvokų sistemoje galime apibūdinti žmones ir jų santykius kaip socialinių vaidmenų atlikėjus.

Simbolinės–interakcinės paradigmos turinio pagrindus plačiau paaškina Maksas Vėberis, pabrėždamas būtinybę suprasti socialinę struktūrą iš vidaus, t. y. iš tų tradicijų, idėjų, vertybių bei požiūrių, kuriais disponuoja tos struktūros nariai (Tidikis, 2003, p. 252-253,256).

Tyrimui taip pat aktuali yra socialinio dalyvavimo teorija. Socialinis dalyvavimas grindžiamas dalyvių tarpusavio supratimu ir lygiaverčiu įsitraukimu į socialinių individų tapatumų ir vaidmenų stiprinimą plėtojant individualizaciją, aktualizuojant privalumus ir maksimizuojant potencialą¹. Socialinis dalyvavimas apima ir teigiamą, pagarbų santykių palaikymą ir vystymą, abipusį problemų sprendimą bei bendrų sprendimų priėmimą. Socialinis kapitalas traktuojamas įvairiai, pabrėžiant jo socialumą, socialinius tinklus ir palaikymą, pasitikėjimą, tarpusavio sąveikas bei bendruomeninius ir pilietinius įsipareigojimus.

Skiriamos dvi esminės socialinio dalyvavimo plėtotės kryptys (Ruškus, Mažeikis, 2007): 1) kurti ryšius siekiant kooperuotų sistemų ir 2) įgalinti asmenis siekiant jų įsitraukimo į visuomenės gyvenimą.

Socialinio dalyvavimo idėja siekiama sumažinti diskriminuojamų asmenų socialinio gyvenimo trukdžius pasinaudojant įvairiais resursais ir leidžiant (įgalinant) jam pačiam, savo jėgomis ir valia siekti aktyvesnio įsitraukimo į visuomenės gyvenimą.

Šiame darbe remiamasi ir struktūrinio funkcionalizmo teorija, kuri XX amžiuje buvo dominuojanti sociologinė teorija. Ši teorinė paradigma sukūrė pakankamai vientisą teorinę sistemą leidžiančią paaškinti įvairius visuomenės dėsnius ir procesus. Struktūrinis funkcionalizmas dažniausiai vadinamas tiesiog funkcionalizmu yra makrosociologinė paradigma. Pagal ją visuomenė apibrėžiama kaip sistema, kurios sudėtinės dalys atlieka funkcijas, leidžiančias išlaikyti visuomenės stabilumą. Iš esmės visuomenė gali būti santykinai tiriama neaptariant funkcijų, tiek funkcija gali būti tiriama neaptariant struktūros (Leonavičius ir kt., 2005). Struktūrinis funkcionalizmas išsiskiria tuo, kad tiek struktūrą tiek funkciją nagrinėja tarpusavio ryšio atžvilgiu. Funkcionalistai visuomenę suvokia kaip visiškai pastovią ir vieningą visumą. Jie didelę reikšmę skiria visų visuomenės narių sutarimui bendrų vertybių atžvilgiu, todėl teigia, kad visų socialinių sistemų tarpusavio sąveika yra būtina siekiant palaikyti tvarką ir pusiausvyrą. Anot G. Kvieskienės (2003, p. 35) šiuolaikinio funkcionalizmo teorinius rėmus sudaro šie aspektai:

- Visuomenė - tai dalių sistema, sujungta į bendrą visumą.
- Visuomeninės sistemos yra pastovios, kadangi jų viduje veikia tokie vidiniai kontrolės mechanizmai kaip teisėsaugos organai ir teismai.

- Disfunkcijos, žinoma, egzistuoja, tačiau jos išnyksta pačios savaime arba galiausiai įsitvirtina visuomenėje.
- Pokyčiai paprastai būna nuoseklūs, o ne revoliucinio pobūdžio.

Struktūrinė–funkcinė paradigma – tam tikra socialinių teorijų kūrybos ir plėtojimo struktūra. Šioje struktūroje visuomenė atskleidžiama kaip kompleksiška sistema, kurioje funkcionuodamos jos sudėtinės dalys išsaugo pačią sistemą, įnešdamos solidarumą ir stabilumą. Šioje paradigmoje pripažįstama, jog žmonių gyvenimus determinuoja socialinė struktūra, kuri yra santykinai stabilus socialinio elgesio modelis, plačiai pripažįstamas ir traktuojamas kaip moraliai pageidautinas. Visos socialinės struktūros (pvz.: šeima, pasisveikinimo ritualas) įneša savitą indėlį į visuomenės išlikimą, funkcionavimą ir vystymąsi. Socialinė struktūra atsiskleidžia per socialinių funkcijų idėją. Socialinės funkcijos suprantamos pirmiausia kaip visa, kas suteikia formą socialinėms struktūroms ir motyvuoja individus vienaip ar kitaip mąstyti, jausti ir elgtis. Antra vertus, socialinės funkcijos – iš visuomenės proceso išaugančios pasekmės.

Labiausiai šią paradigmą išvystė T. Parsonsas (Parsons), remdamasis savo paieškose H. Spenserio (Spencer) ir E. Diurkheimo (Durkheim) idėjomis. Anot jo, bazinė yra „socialinės tvarkos“ idėja, kuri įkūnija pastangas palaikyti sistemos pusiausvyrą, suderinti įvairius jos elementus, pasiekti jų santarvės (Tidikis, 2003, p. 247-248).

Taigi aptarsime Talcotto Parsonso socialinių sistemų teoriją bei pagrindines išvalgas socializacijos fenomeno kontekste, praturtinusias struktūrinio funkcionalizmo teorinę kryptį, bei suteikusių socializacijos procesui išskirtinę reikšmę.

Autoriai V. Leonavičius ir kt.(2005 p. 163-173), V. Pruškus (2004, p. 43-44) analizuoja T. Parsons teorines funkcionalizmo prielaidas. Pasak minėtų autorių, socialinį gyvenimą T. Parsonsas suvokia kaip tam tikroje socialinėje ir fizinėje aplinkoje tikslus ir priemones besirenkančių veikėjų visumą. Jis išskiria keturias pagrindines ir reikšmingiausias žmogui sistemas- tai socialinė, kultūros, asmenybės ir organizmo. Visas šias sritis autorius analizuoja funkcionalistiniu požiūriu, o jos ir sudaro T. Parsonso veiksmo sistemą. Taigi šias tris sistemas galima laikyti veiksmo sistemomis, kurios yra socializacijos pagrindas. Pasak autoriaus, šios sistemos privalo būti efektyviai susijusios su išorine aplinka ir palaikyti savo pačios integraciją, o taip pat kiekviena sistema turi turėti tam tikrus tikslus ir jų siekti, ir privalo aprūpinti, palaikyti, atnaujinti individų motyvaciją bei kultūrinius modelius. Taigi iš esmės kiekvienai sistemai tam, kad ji funkcionuotų keliami dideli uždaviniai.

Socialinė sistema atlieka integracijos funkciją per normas, kurios reguliuoja procesus. Kultūros sistema atlieka palaikymo funkciją, perteikdama veikėjams normas ir vertybes, kurios laikomos pirminėmis norint išsaugoti ir išlaikyti sistemos funkcionavimo pavyzdį (Leonavičius ir kt, 2005, p. 160; Pruškus, 2004, p. 44). V. Leonavičius ir kt. (2005, p. 169) analizuoja T. Parsons socialinės

sistemos funkcijas per organizacijas, kurios yra reikalingos minėtoms funkcijoms patenkinti. Taigi adaptacija yra susijusi su ekonomikos funkcija, kuri gamina ir paskirsto materialinius resursus tam, kad žmonės galėtų gyventi ir atlikti pareigas. Politikos funkcija yra organizuoti kolektyvinių tikslų siekimą, taip ji patenkina tikslo siekimo funkciją. Elgesio modelių palaikymo funkciją atlieka globos sistemos (mokykla, šeima ir kt.), kurios vykdo kultūros perdavimo funkciją. Šeimos funkcija labiausiai susijusi su modelių palaikymu, motyvacijos ir lojalumo formavimu. Šeimoje vaikai ne tik įtraukiami į bendrą visuomenės kultūrą, bet ir mokomi prisirišimo, bendradarbiavimo, draugystės. Bendruomenė ir kultūros institucijos (religija, švietimas, žiniasklaida) vykdo socialinės integracijos funkciją, suteikdamos įvairioms grupėms galimybę pripažinti savo solidarumą, skleisti bei pastiprinti bendrą kultūrą, vertybes. Taigi čia atsispindi socializacijos procesas, jos svarbiausiai institutai, ir tikslai. Pasak V. Leonavičiaus ir kt. (2005) socialinio veiksmo sisteminė teorija gali atskleisti tvarkos problemą, kurią galima išspręsti plėtojant struktūrinio funkcionalizmo teoriją. T. Parsons teigia kad, kiekviena socialinė sistema siekia išlaikyti save tam tikros pusiausvyros būsenoje. Kai atsiranda kas nors, kas kenkia sistemos pusiausvyrai gali įvykti jos veiklos sutrikimas. Viskas, kas palaiko socialinės sistemos pusiausvyrą yra pageidautina ir funkcionalu, o kas ją trikdo ir sukelia konfliktą yra nepageidautina, nefunkcionalu ir atmestina. Galima teigti, kad asmenybė, norinti integruotis į socialinę sistemą, turi prisitaikyti prie egzistuojančių aplinkos sąlygų. Taigi nagrinėjant socialinę sistemą išryškėja socializacijos mechanizmo aiškinimas. Parsonsas kalbėdamas apie socializaciją domėjosi būdais, kuriais sistemos normos ir vertybės perduodamos veikėjams. Sėkmingas socializacijos procesas rodo, kad normos ir vertybės yra internalizuojamos, t.y. tampa veikėjų "sąžinės" dalyku. Tad veikėjai, siekdami savo interesų, iš tikro tarnauja sistemai, kaip visumai. Vaikystėje internalizuotos normos ir vertybės linkusios būti patvariomis, o vertybes sukuria savarankiškų kultūros, ypač religijos, pavyzdžių raida (Parsons, 1997). Jo teigimu sėkminga socializacija garantuoja normų ir vertybių internalizaciją. Jis mano, kad veikėjai yra pasyvūs socializacijos proceso dalyviai, pati socializacija matoma kaip konservatyvus procesas, kurio metu poreikių išdėstymas susieja vaiką su socialine sistema, o socializacija laikoma, ne anstyvajame amžiuje būdingu procesu, o nuolatinio viso gyvenimo patyrimu (Leonavičius ir k t., 2004). Tačiau negalima teigti jog visi individai elgsis pagal visuomenėje priimtas normas ir vertybes. T. Parsons tokią situaciją vadina individualiais nukrypimais, kurie jeigu yra nekontroliuojami gali sugriauti sistemą, todėl tam yra kontrolės mechanizmai, kurie gali būti naudojami siekiant palaikyti individų paklusnumą. Vis dėlto T. Parsons pabrėžia, jog individualių skirtumų ir elgesio modelių pasitaiko, todėl socialinė sistema turėtų pateikti pakankamai platų vaidmenų atlikimo variantų ir galimybių pasirinkimo rinkinį, kad individualūs pasirinkimai nebūtų laikomi nukrypimais ir netrukdytų sistemos pusiausvyrai. Tačiau jeigu individualumo kiekis nėra

saikingas, tai laikoma grėsme sistemų pusiausvyrai (Leonavičius ir kt. 2005, p. 168). Toliau T. Parsons kalbėdamas apie sistemų pusiausvyrą akcentuoja vaidmenis, kuriuos atlieka kiekvienas individas. Vaidmenis individas įgyja socializacijos metu. Socializacija vadinama asmenybės tarpinio proceso, kurios metu formuojasi labiausiai paplitusios ir bendrai pastovios asmenybės savybės, pasireiškiančios socialiai organizuotoje veikloje, kurią reguliuoja visuomenės vaidmenų struktūra. Pasak T. Parsono vaidmenų mokymasis vyksta imitacijos principu. Imitacija prasideda vaikystėje (nesąmoningai), vėliau – imitacija žaidimų pavidalu iš pradžių mažose grupelėse, vėliau didelėse. Pasak autoriaus asmuo atlieka tokį vaidmenį, kokį jam primeta visuomenė. Jeigu asmuo elgiasi ne taip kaip iš jo tikimasi visuomenė jam rodo nepasitenkinimą ir už tai jam skiria sankcijas, kurios neleidžia jam peržengti tikėtinų lūkesčių. Tuo tarpu asmuo, kuris elgiasi taip kaip iš jo tikimasi, sulaukia tam tikrų paskatinimų, pripažinimo visuomenėje. Anot Parsons tokia socialinė kontrolė padeda išlaikyti pusiausvyrą (Leonavičius ir kt. 2005).

Taigi remiantis T. Parsons socialinio veiksmo struktūros ideologija, galima teigti jog socializacija yra integravimosi į įvairias socialines aplinkas procesas. Struktūrinio funkcionalizmo atstovas T. Parsons socializaciją nagrinėja kaip normatyviai reguliuojamą elgseną, kurios pagrindas yra visuotinai priimtinos vertybės ir kuri yra būtinas bręstančios asmenybės socialinės struktūros elementas. Socializacija gali būti vadinamas procesas, kurio metu individas adaptuojasi - įsijungia į visuomenę, jos struktūrinius padalinius (socialines grupes, institutus, organizacijas), identifikuojasi su tam tikromis kultūromis, perima jų sukaupą patirtį, socialines vertybes ir normas, formuoja socialiai reikšmingus asmenybės bruožus, įvaldomo svarbius socialinius vaidmenis ir socialinį išmokimą ir taip tampa reikšmingu visuomenės nariu. Taigi vadovaujantis struktūrinio funkcionalizmo ir konkrečiai T. Parsons socialinio veiksmo struktūra, kurioje aiškiai identifikuojamas socializacijos fenomenas, galime suformuoti resocializacijos, kaip pakartotinės socializacijos svarbiausius parametrus. Resocializacija reikštų, kad turi būti pakeistos asmens vertybės, elgesio pavyzdžiai ir normos, turi būti perkonstruoti įsisavinti vaidmenys, turi būti įgyta integracijos ir adaptacijos visuomenėje patirtis. Tinkamiausia tam – artimiausia aplinka, bei visuomenės poveikis. Taigi kalbant apie asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų resocializaciją, kryptinga pagalba ir poveikis yra būtini siekiant, kad resocializacijos procesas vyktų sklandžiai.

Taip pat kalbant apie socialinį darbą asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacijoje būtinas egzistencinės filosofijos pamatas, kadangi egzistencializmas yra ypatingas savimonės filosofijos variantas. Žymiausi XX a. egzistencijos filosofijos atstovai - tai vokiečių mąstytojai Martin Heidegger, Karl Jaspers ir prancūzų filosofas Jean Paul Sartre. Egizstencializmo pamatinės idėjas galime paaiškinti, remdamiesi Kierkegardo suformuluotu skyrimu. A. Anzenbacher (1992) analizuodamas Kierkegardo idėjas teigia, kad egzistencializmas- tai objektyvios ir subjektyvios

refleksijų skyrimas. Žmogus gali reflektuoti kasdienį patyrimą, iš kurio kyla filosofija. Egzistencialistai mano, kad jis iš esmės turi dvi galimybes: Jis gali savo interesą nukreipti į tai, kas duota objektyviai, atsisakydamas savęs, savo asmeninio individualaus subjektyvumo ir vidujybės. Tačiau žmogus gali suvokti save patį ir kaip galimybę. Šioje subjektyvioje refleksijoje jis ieško savojo "Aš pats", asmeninės, individualios, subjektyvios būties, to Aš, kuris vadinamas egzistencija. Radikali laisvė pasireiškia tuo, kad žmogus save patį suvokia kaip galimybę ir projektuoja save.

Taigi egzistencializmas i pirmą vietą kelia žmogaus problemą. Socialinio darbo požiūriu, vienas esminių nuteistojo sėkmingo resocializacijos proceso faktorių yra požiūris į žmogų kaip unikalią ir nepakartojamą asmenybę pozityvia prasme (Malaškevičius, 2006). Egzistenciniu požiūriu žmogų galima pažinti ir suprasti tik jo tarpasmeniniame, susietumo su kitais būdų kontekste (Kočiūnas, 2009). Remiantis egzistencializmo prielaidomis sprendžiant nuteistųjų socialines problemas būtų galima padėti asmeniui įgalinti jį būti pačiam savimi, suprasti save, savo vidines jėgas, išlikti savimi, išreikšti save, laisvai pasirinkti, skatinti asmenybės saviraišką, savarankiškumą, asmeninę atsakomybę už pasirinkimą.

Socialiniame darbe vienas svarbesnių aspektų, kuris būtinas dirbant su klientu tai humanistinės filosofijos pamatatas, humanistinis požiūris į žmogų. Anot J. Morkūnienės (2002) neretai humanizmas suprantamas kaip idealas, t.y. kaip meilė žmogui, kaip visuma pažiūrų, atspindinčių pagarbą žmogaus orumui ir jo teisėms, rūpinimąsi žmonių gerove, vystymusi, siekimą sudaryti žmogui palankias gyvenimo sąlygas visuomenėje. R. Jančaitytė (2010, p. 80) pateikia tokį humanizmo apibrėžimą: „tai filosofija, kuri pabrėžia žmogaus orumą ir vertę bei jo gebėjimą save realizuoti“. H. Aizenkas pateikia humanistinės filosofijos pagrindus. Jo manymu humanizmas reiškia ne tik lygybę, laisvę, pasaulietiškumą, patyrimą, egzistenciją, užbaigtumą, bet ir pabrėžia, kad žmogaus atsakomybė yra pagrindinė humanizmo idėja. Jis teigia, jog humanizmas bando pateikti aiškų atsakymą į žmoniškosios egzistencijos klausimus, pripažįsta patyrimo galimybes, yra paremtas savitarpio solidarumo pripažinimu, siekia atviros visuomenės, nukreiptas į visuotinę gerovę (Morkūnienė, 2002, p. 14). Šiuolaikiniam humanizmui būdinga nauja žmogaus buvimo jo pasaulyje samprata, t.y. žmogus pasaulyje įsikuria tik per veiklą, kūrybą, pažinimą, per galėjimą įsiskverbti į gamtos ir visuomenės procesus, žmogus suvokiamas kaip savo pasaulio ir savęs paties kūrėjas, sugebantis nuolat atnaujinti, patobulinti pasaulį (Morkūnienė, 1995). Humanizmo filosofijoje galime atrasti tokią žmogaus sampratą: „žmogus aiškinamas remiantis atvirų sistemų principais. Jis, kaip socialinė būtybė, yra laikomas atvira sistema, o todėl tik santykis su aplinka (visuomene ir pasauliu) esąs jo gyvybės (esmės) laidas“ (Morkūnienė, 1995). J. Morkūnienė (1995) įvardija tokias humanistinės teorijos funkcijas: 1) reiškinių analizės, arba aiškinančią funkciją; 2) suformuoja principus, veikiančius kaip metodologiniai kriterijai; 3) fundamentinės

humanizmo teorijos funkcija yra padėti specialiosiose žmogaus teorijose tyrimo dalyką formuoti, vadovaujantis humanistine mąstymo nuostata.

Taigi humanistinės idėjos ypač svarbios socialiniame darbe, kadangi čia centre yra asmenybė, kuri turi socialinių problemų. Socialiniai darbuotojai dirba su žmonėmis, turinčiais įvairių problemų, ir dažnai mato žmonių silpnybes, todėl būtina kreipti dėmesį į humanistines vertybes, kurios besąlygiškai priima individualaus žmogaus orumą, sąžiningumą ir vertę; užtikrina individui teisę nustatyti savo asmeninius poreikius ir apsispręsti, kaip juos patenkinti (Ivanauskaitė, Varžinskienė, 2007, p. 78).

Praktinėje veikloje socialinis darbuotojas, vertindamas kliento problemą, turėtų atsižvelgti į asmenybės, problemą bei situaciją, jo kaip asmenybės unikalumą. Probleminės situacijos dažnai susiklosto dėl asmeninės atsakomybės už savo būtį neigimo. Identifikuojant socialines problemas, dirbant komandinį ar individualų darbą, ieškant sprendimų, verta remtis humanistiniu modeliu, kuris padėtų atrasti kliento ryšį su šeima, reikšmingais žmonėmis, bendruomene.

2.2 Tyrimo metodo pasirinkimo motyvai

Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai tampa integralia pasitikėjimo empirinio tyrimo dalimi. Visos metodinės procedūros potencialiai ribojasi su „tylinčiomis“ kitų metodinių procedūrų galimybėmis. Todėl metodinė veikla iš principo yra metametodinė veikla: kiekvieną kartą tą patį dalyką galima daryti kitaip (Valantiejus, 2007, p. 323). Kad ir kokie būtų metodai <...>, jie perteikia ryšius su empirinių reiškinių tikrove (Valantiejus, 2007, p. 329). Siekiant ištirti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas asmenų grįžusiųjų iš laisvės atėmimo vietų resocializacijoje pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Kokybiniam požiūriui į socialinę realybę svarbu išaiškinti, kaip asmuo suvokia tą tikrovę. Kokybinio tyrimo paskirtis – aprašyti ir paaiškinti reiškinį. Taip pat šis tyrimas kalba apie „menkutes“ socialinių sąveikų sritis (Valantiejus, 2007). Kokybiniai tyrimai naudingi siekiant išaiškinti esamą reiškinio (požiūrio, elgsenos) kokybę ir nustatyti ją ne išoriškai (kaip atrodo), o tarsi iš vidaus – per žmogaus asmeninio santykio su tuo reiškiniumi prizmę (Pruskus, 2003).

Anot I. Luobikienės (2002) kokybinis tyrimas - tai multimetodas, apimantis interpretacinį, natūralistinį požiūrį į tiriamą subjektą. Kokybinio tyrimo metodu siekiama geriau suprasti reiškinį apie kurį mažai žinoma, išvelgti jau žinomų reiškinių naujas perspektyvas bei gauti nuodugnios informacijos apie tuos reiškinius (Girdzijauskienė, 2006, p. 7). Kokybinių metodų naudojimas yra prioritetinis, jeigu tyrėjo dėmesio centre yra atskiro socialinio objekto savitumas, viso įvykio vaizdo arba atvejo, objektyvių ir subjektyvių jo faktorių vienovės ir sąveikos tyrimas. Kokybinis tyrimas

taip pat leidžia nagrinėti naujus reiškinius arba procesus, masiškai nepaplitusius, ypač aštrų socialinių pokyčių sąlygomis (Tidikis, 2003, p. 395). Kokybinis tyrimo metodas buvo pasirinktas dėl šių priežasčių: tyrėjo sprendimu, kiekybiniai matavimai, tiriant šio darbo objektą, negali adekvačiai aprašyti ir interpretuoti situacijos; galimas nedidelis respondentų skaičius; siekimo interviu metu gauti išsamius atsakymus. Tyrėjui buvo svarbu atskleisti specialistų, dirbančių su asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietos, praktinę patirtį, jų požiūrį į įgalinimo galimybes bendruomenėje bei trukdžius. Taigi tyrėjas siekdamas įgyvendinti tyrimo tikslą pasirinko kokybinį tyrimo metodą, kuris leidžia nagrinėjamą problemą pamatyti plačiame požiūrių kontekste, įsitraukiant į praktinę patirtį.

Tyrimo vieta ir laikas: Tyrimas atliktas 2013 metų kovo – balandžio mėn. Tyrimas atliktas susitikimų metu su bendruomenės vadovais, jų organizacijose.

Tyrimo eiga:

1. Atviro tipo klausimyno sudarymas bendruomenių vadovams.
2. Respondentų apklausa interviu metodu.
3. Tyrimo rezultatų apdorojimas bei interpretavimas.
4. Tyrimo rezultatų apibendrinimas bei išvados.

Tyrimo validumas ir patikimumas. Siekiant užtikrinti tyrimo validumą ir patikimumą, buvo tinkamai pasirengta interviu procesui, t.y. tyrėjas atsakingai pasirinko respondentus, su jais tiksliai suderino interviu vietą bei laiką. Buvo parengtas klausimynas bei paruošta įrašymo technika. Renkant duomenis, kiekvieno interviu tekstas buvo įrašomas diktofonu, o interviu tekstai perrašomi į atskiras kompiuterines bylas. Tyrėjas stengėsi sukurti pozityvią, lengvą aplinką imant interviu. Tyrėjas uždavinėjo klausimus nepateigdamas savo pozicijos, kad respondentas galėtų laisvai išsakyti savo mintis, neįtakojamas tyrėjo nuomonės.

Tyrimo etika. Tyrimo metu buvo laikomasi tyrimo etikos principų. Tyrimo dalyviai dalyvavo savanoriškai, tačiau panoro išlaikyti konfidencialumą. Interventų prašymu, siekiant išsaugoti konfidencialumą, bendruomenės konkrečiai neįvardijamos ir jų tapatybės neatskleidžiamos. Buvo gautas leidimas naudoti interviu metu gautą informaciją, bei pokalbį įrašyti diktofonu. Respondentai informuoti, kad jie tyrime bus pristatomi kaip ekspertai. Tiriamiesiems buvo atskleista tyrimo esmė, taip pat buvo užtikrintas gautos informacijos konfidencialumas. Jie supažindinti su tyrimo tikslu, paaiškintos pagrindinės sąvokos, kurios galėjo būti neaiškios respondentams, atsakyta į klausimus.

Duomenų rinkimo metodai. Tyrimas buvo atliktas remiantis socialinio kokybinio tyrimo metodologija. Su respondentais bendrauta naudojant pusiau struktūruotą interviu, siekiant sužinoti respondentų nuomonės bei patirtį tiriamu klausimu. Pagrindinis pusiau struktūruoto interviu bruožas tas, kad tyrėjas turi aiškų klausimų sąrašą, tačiau yra pasiruošęs improvizuoti. Tai yra

tinkamas metodas siekiant priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo būdas (Luobikienė, 2002, p. 74).

Duomenų apdoravimo metodai. Tyrimo interpretacijai atlikti naudotas turinio analizės metodas. Morse (1997) (remiantis B. Bitinu ir kt., 2008) pažymi tokius kokybinės turinio analizės ypatumus: esminių tiriamo reiškinio požymių nustatymas; atskleidžiami naujų aspektų atskleidimas; rezultatų pagrindimas remiasi tiriamo teksto turiniu, iš jo išskirtomis kategorijomis bei subkategorijomis (Bitinas ir kt. 2008, p. 136-137). V. Žydžiūnaitė (2005) išskiria tokius turinio analizės tikslus:

- Diagnozuoti kaip fenomeną suvokia tiriamasis, perteikdamas savo patirtį;
- Diagnozuoti kokie esminiai skirtumai tarp teorinio tiriamo fenomeno apibūdinimo ir jo reiškos socialinėje realybėje;
- Diagnozuoti kokie mąstymo, supratimo būdai atsiskleidžia, kalbant apie tiriamą fenomeną;
- Diagnozuoti kokios egzistuoja galimybės bei ribotumai įgytas žinias, įgūdžius pritaikant veikloje ar socialinėje realybėje.

2.3 Tyrimo instrumento pristatymas

Konstruojant tyrimo instrumentą buvo remtasi sisteminiu požiūriu į žmogų jo gyvenimo raidoje bei egzistenciniu humanistiniu požiūriu į socialinį darbą. Tyrimo duomenims surinkti buvo parengti atviri interviu klausimai, kuriais remiantis, buvo siekiama sužinoti tyrimui reikalingą informaciją. Kai kurie klausimai išsiplėtė tyrimo metu. Klausimynas apėmė šiuos prasminius blokus:

1. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, gyvenimiškoji patirtis.
2. Kreipimosi į bendruomenę priežastys.
3. Veikla įgalinančioje bendruomenėje.
4. Bendruomenės strategijos.
5. Įgalinančios bendruomenės ypatumai.

Klausimynas sudarytas iš 9 klausimų (žr. 3 priedą), kurie buvo tyrimo pagrindas. Kai kurie klausimai išsiplėtė tyrimo metu. Interviu klausimai buvo ruošiami remiantis darbo turiniu.

Interviu metu buvo išlaikytas pokalbio laisvumas ir lankstumas, ir tai suteikė pokalbiui neformalios atmosferos įspūdį. Toks tyrimo instrumentas leido ne tik surinkti informaciją apie asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, psichosocialinę charakteristiką, bet ir atskleisti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje.

Tyrimo duomenis papildė 2010 m. Mindaugo Petrošiaus bakalauro baigiamojo darbo atliktas tyrimas „Bendruomeninis įgalinimas grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų resocializacijoje“.

Tyrimas atskleidė, jog respondentų vidinės kaitos ir elgesio ypatumai vykstant resocializacijai įgalinančioje bendruomenėje yra būdingi I. Marshall motyvacijos skalei. Iš respondentų liudijimų buvo matyti kaip keičiantis jų motyvams kinta jų mastymas ir elgsena. Bendruomenė respondentus ne tik įgalino keistis patiems, bet ir suteikė jiems stimulą dalyvauti savanoriškoje veikloje, ištiesiant pagalbos ranką kitiems, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, asmenims. Atlikus minėtą tyrimą tapo aktualu ištirti įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijas, kurios yra labai svarbios siekiant asmenų, grįžusiųjų iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijos.

2.4 Tyrimo imties pagrindimas ir respondentų pristatymas

Informantų imtis yra kokybinė, todėl parenkami nagrinėjamos srities specialistai, pajėgūs atsakingai samprotauti apie tiriamą problemą (Bitinas ir kt., 2008, p. 136). Individualiuose interviu dalyvavo 4 respondentai, kurie buvo atrinkti tikslingai siekiant, kad tyrimo imtis apimtų tuos respondentes, kurie vadovautų bendruomenei, kurios klientai – asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietos. Tyrimui pasirinkti keturi įgalinančių bendruomenių vadovai. Toks atrankos kriterijus buvo pasirinktas todėl, jog įgalinančių bendruomenių, kurios dirbtų su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietos, Lietuvoje yra nedaug, o šios bendruomenės savo koncepcija yra artimiausios šiame darbe nagrinėjamai bendruomenei. Be to, tiriamos respondentų vadovaujamos bendruomenės yra tos institucijos, į kurias kreipiasi, arba yra nukreipiami asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų bei asmenys, esantys pataisos inspekcijų įskaitoje. Taigi vadovai, dirbantys šioje institucijoje, gali visapusiškai pažvelgti į tyrinjamą problemą, o dėl savo profesinės patirties turi patikimą bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą, todėl tyrėjas gali gauti išsamią informaciją apie tiriamą objektą. Taigi interviu imtis – kokybinė (tikslinė). Tai reiškia, kad parenkami nagrinėjamos srities specialistai, kurie geba atsakingai samprotauti tiriamos problemos rėmuose ir galintys pateikti naujų idėjų tarp teorijai žinomų teiginių bei išvadų (Bitinas ir kt., 2008).

Tyrimo dalyvavę bendruomenės vadovai su koduoti šiais kodais: B1, B2, B3 ir B4.

Respondento B1 darbo patirtis bendruomenėje yra 14 metų. Respondentas yra baigęs teologijos studijas. Respondentas B2 turi 10-ties metų darbo patirtį bendruomenėje ir turi socialinio darbo bakalauro išsilavinimą. Respondentas B3 turi 4 metų darbo patirtį bendruomenėje ir yra baigęs teologijos studijas. Respondentas B4 turi 18 metų patirtį dirbant bendruomenėje ir yra baigęs socialinio darbo magistro studijas.

2010 metais atliktame tyrime (Mindaugo Petrošiaus bakalauro baigiamojo darbo tyrimas „Bendruomeninis įgalinimas grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų resocializacijoje“) apklausti 6 vienos įgalinančios bendruomenės nariai – asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, dabar

siekiantys keisti gyvenimą, t.y. resocializuotis įgalinančioje bendruomenėje (šie asmenys turi gyvenimo ir kitose bendruomenėse patirtį). Buvo naudota tikslinė atranka (interview buvo atlikta su tais, kurie sutiko kalbėtis tyrimui būtinais klausimais). Tai asmenys, gerai pažįstantys visas keturias bendruomenes, kurias atstovauja interventai, bendruomenių vadovai. Tad galima teigti, kad jie gali atstovauti šias keturias bendruomenes, kurių vadovai apklausiami. Tyrime dalyvavę bendruomenės nariai sukoduoti šiais kodais: K1, K2, K3, K4, K4, K5, K6.

Tyrimo imtis negali atspindėti visų ekspertų, vadovaujančių įgalinančioms bendruomenėms, bei visų Lietuvos asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, nuomonių, tačiau leidžia atskleisti bendras tendencijas.

III. ĮGALINANČIOS BENDRUOMENĖS ORGANIZAVIMO STRATEGIJOS ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETOS, RESOCIALIZACIJOJE TYRIMAS

Respondentų atsakymai į pateiktus klausimus (žr. 3 priedą) suskirstyti į kategorijas bei subkategorijas (žr. 5 priedą). Gauti duomenys pateikiami lentelėje - gautų kategorijų bei subkategorijų pavadinimai ir pagrindžiantys teiginiai. Rezultatų pagrindimas remiasi tiriamo teksto turiniu ir iš jo išskirtais duomenimis.

3.1. Tyrimo rezultatai ir interpretacija

Kategorija: asmenų, grįžusiųjų iš laisvės atėmimo vietų, gyvenimiškoji patirtis

Neigiama patirtis vaikystėje.

G. Merkio (2002, p. 36) teigimu, jeigu asmens socializacija nėra funkcionali ir visuomeniškai vertinga, didėja tikimybė, jog formuojasi asociali ir visuomenėje nepritampanti (dezaptvyvuota) asmenybė. Tokia asmenybė bus linkusi įsisavinti ydingas vertybes, „pasinerti“ į visuomeniškai nepatrauklius ar netgi pavojingus socialinius vaidmenis, identifikuoti save su įvairiomis socialiai rizikingomis subkultūromis. Tai patvirtina šis respondento, gyvenančio įgalinančioje bendruomenėje, liudijimas:

„Tėvas eidavo į jūrą. Motina dažnai pagerdavo. Su broliu nuo ryto iki vakaro laiką leisdavome gatvėje, <...>. Gyvenome tokį gatvinį gyvenimą.“[K4]

I. Marshall (2006) teigimu, bet koks pokytis reikalauja suvokti priežastis ir neigiamas pasekmes. Autoriaus teigimu, svarbu svarstyti „kodėl atsidūrėme šioje nepalankioje situacijoje? Nuo ko pradėti? Ką stengiamės pakeisti? Kas mus motyvuos žengti pirmyn?“ (Marshall, 2006, p. 58). Asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietos, pasižymi patiriamų problemų kompleksiskumu: priklausomybė, benamystė, bedarbystė, savasties praradimas; tad svarbu išsiaiškinti, kokios aplinkybės lėmė neigiamą socializacijos kryptį? G. Kvieskiėnės (2005) teigimu, asmuo dažnai tampa nepalankios socialinės aplinkos auka; tai paliudija ir respondentų gyvenančių bendruomenėse, istorijos:

„Buvau penktas vaikas šeimoje, mama tik grįžusi iš kalėjimo, o ir vaikystėje turėjau penkis tėvus – visi iš ten. ..ir ko tik nepatyrčiau... mane mušė, spjaudė, prievartavo – kas norėjo, kada norėjo...“[K1]

„...anksti patekau į nusikalstamą grupuotę <...> visi vyresni, brolio draugai, pirmą nusikaltimą padariau neturėdamas 12 metų..“ [K1]

„Motina dažnai pagerdavo, todėl močiutė mumis nemažai rūpinosi. Tačiau aš net paaugęs tėvais nesirūpindavau.“ [K4]

„Iš mamos buvo atimtos motinystės teisės, todėl mus su broliu apgyvendino internate. Man buvo didžiulis smūgis <...>.“ [K4]

Situacija patvirtina J. G. Woititz (1999) teiginį, jog nedarnioje šeimoje augę vaikai gali pasižymėti gynybiškumu, agresyvumu, tuo norėdami užmaskuoti žemą savivertę, priklausyti grupei ar bendruomenei, jaustis reikalingi. Nesugebėję pritaipyti visuomenėje, nusivylę jie priversti išgyvenimo klausimą spręsti jiems priimtinais būdais: vogdami, susirasdami pagalbą kriminalinėje draugijoje.

Nedarnių šeimų vaikai, susiduria su mokymosi sunkumais, žemu pažangumu, mokyklos nelankymu (Bulotaitė, 2004). Tai galime pastebėti šioje žmogaus, gyvenančio bendruomenėje, citatoje:

„<...> mokykloje labai anksti tapau nereikalingu...<...> tik baudė, dvejetus ir kuolus rašė, kitokių pažymių nepamenu...niekas manęs nesuprato - nei tėvai, nei mokytojai, gatvė mano mokykla <...> maniau, visiems atkeršysiu...“ [K1]

Pasak G. Chomentausko (1998), tėvai, kurie priešiški vaikams, juos atstumia, nuolat kritikuoja ir įžeidinėja, paprastai užaugina priešiškus kitiems, problemiškus, turinčius nepasitenkinimo savimi jausmą bei blogus įpročius, mažiau supratingus vaikus. Jų atžalos yra praradę viltį, kad kada nors bus mylimos ir reikalingos. Lieka nepatenkinti saugumo, meilės, prierašumo poreikiai (Žukauskienė, 1998).

„...tu, Rimai, gyvenimą praleisi kalėjime...“ ir dūrė pirštu į kaktą, pats iš ten buvo grįžęs...vis tą pirštą gyvenime matydavau...“ [K1]

„...ir ko tik nepatyriau... mane mušė, spjaudė, prievartavo – kas norėjo, kada norėjo...“ [K1]

„...tapau vierhu, visi man pakluso, būty bandę nepaklusti <...> taip aš savo didybę įrodinėjau, buvau pasipūtęs, už visus viršesnis...“ [K5]

Kaip matome, vaikystėje šie žmonės dažniausiai būdavo atstumiami, tai suaugę jie yra linkę pervertinti savo asmenybę, užima tokias gynybines pozicijas, kuriose jie galėtų pasijausti pilnaverčiais žmonėmis, dažnai aukštesniais už kitus, tarsi taip kompensuotų savosios asmenybės dar vaikystėje patirtą menkavertiškumo jausmą, pažeminimus (Suslavičius, 1999). Šiuos teiginius patvirtina šios, bendruomenių vadovų, citatos:

„<...>žemas mokslo cenzas.“[B2]

„Didelę įtaką turi patyrimai vaikystėje, <...>.“[B1]

„<...> patirtys praeityje yra labai negatyvios. Tėvų nuolatiniai girtuokliavimai, barniai, smurtavimas prieš vaiką nepataisomai sužaloja jį <...>.“[B2]

„<...> jais vaikystėje dažniausiai nesirūpino, neskirdavo dėmesio, dėl ko jie bandydavo atkreipti į save dėmesį kitais, nepriimtinais būdais: bėgdavo iš namų <...>.“ [B3]

„<...> tėvai dažniausiai jais pakankamai nesirūpino, nes ir patys elgdavosi asocialiai. Negaudami iš tėvų meilės, rūpesčio, saugumo jausmo, jie jo nesąmoningai ieškodavo kitur.“[B4]

“Jiems artimi tapdavo tokio pat likimo žmonės, nes jie jais pasitiki ir yra suprasti. “ [B4]

Nusikaltimai

Dažnai nusikaltimus vykdančias asmenys buriasi į gaujas. Vienas pagrindinių motyvų priklausyti gaujai yra statuso siekis ir pripažinimas. Troškimas būti pripažintam yra svarbiausias gaujos narių bruožas. Šiuolaikiniai nusikalstamų gaujų tyrinėtojai pateikia dar kelias priežastis, kodėl jauni žmonės linkę burtis į gaujas. Tai identiteto paieška, disciplina, meilė ir pinigai. F. Thrasherio nuomone, gaujos atsiranda labai blogai organizuotose gyventojų bendruomenėse, renkantis nuošaliose vietose žaidimų aikštelėse (Acus, A., Kraniauskas, L. 2007, p. 47).

Jie mėgsta ginčytis, nieiško kompromiso, siekia, kad viskas būtų kaip jie nori. Save įtvirtinančius asmenis skatina statuso ir pagarbos poreikis, bet jų trokštama pagarba priklausoma nuo aplinkinių reakcijos. Jiems būtina reikia, kad kiti būtų apie juos geros nuomonės ar net atvirai žavėtusi (Marshall, 2006, p. 76, 77). Šiuos mokslininkų teiginius patvirtina šios citatos:

„Kadangi tėvų nuolat nebūdavo namuose, mus auklėjo „gatvė“. Ten buvo gaujos nusikaltėlių...“[K6]

„Gyvenau tokiame rajone, kur buvo daug iš kalėjimo grįžusių, nusikaltėlių ir man mažam tokia draugija patiko, jie buvo drąsūs, stiprūs, vikrūs ir aš norėjau tokiu būti.“[K5]

Dažai asmenys, kurie vykdo nusikaltimus, trokšta įvairių dalykų, kuriems gauti jie neįdėdavo jokių pastangų. Tokie asmenys dažnai būna godūs. Pasak I. Marshall (2006, p. 81), asmenys, kuriuos yra apėmęs godumas, mano, kad kiti jiems skolingi, kažkas kažkur kažko nedavė, ko jiems reikėjo ar buvo nusipelnę. Tokie asmenys trokšta daiktų ar galimybių, bet nemano, kad turėtų už tai sumokėti. Jiems rūpi greita išeitis, o ne ilgalaikis planas, greiti rezultatai, o ne kantrybės reikalaujantis triūsas, jie siekia greito malonumo ar trumpalaikių „aukštumų“, išduodami bet ką (taip pat ir save patį), kas trukdo visa tai gauti; Visa tai galime pamatyti šiuose liudijimuose:

„...norėjau visko turėti – daug, ir greitai<...>atrodė, tai padės užmiršti, ko iš tikrųjų trūksta...“ [K5]

„Turėjau daug energijos, bet dirbti nenorėjau“ [K4]

„Gyvendama su tuometiniu vyru jo nekenčiau ir vieną dieną nužudžiau. <...> vėliau pavogiau 400 litų ir vėl patekau į laisvės atėmimo vietą.“ [K3]

„...viskas turėjo būti kaip aš noriu...“ [K3]

„Nesvarbu ar būdavau teisus, ar neteisus – visi man turėjo paklusti, visus mušiau“ [K6]

Kaip teigia V. Kučinskas ir kt. (2000, p. 159), „nusikaltimai yra negatyvių veiksnių komplekso padariniai. Juos lemia ištisa virtinė ankstesnių negatyvių įvykių, visuomeninių ir asmeninių veiksnių santykis. Iš negatyvių veiksnių paminėtini: skurdas, būsto stoka, konfliktai su aplinka, psichiniai ir emociniai sutrikimai“. Tad asmuo dėl įvairių aplinkybių, privertusių atlikti kokį nors nusikaltimą, patenka į laisvės atėmimo įstaigą.

„<...> mokykla nutolo, subadėme žmogų, papuoliau į koloniją, vos 12 turėjau <...>.“ [K1]

„ <...> atiminėdami pinigus, plėšikaudavome. Su broliu pradėjome vėl vogti, bėgioti iš internato.“ [K4]

„<...> ir gyvenimas ėmė risti žemyn...vienas teistumas, antras, trečias, ir ilgam...virš 20 metų zonoje...“ [K1]

„<...> buvau keletą kartų areštuotas.“ [K2]

„ Vėliau mane pasodino penkiems metams už grotų už išprievartavimą “ [K4]

„Tada vėl papuoliau į kalėjimą septyniems metams.“ [K4]

Pasak L. Jovaišos (2004), poelgiai, už kuriuos vaikas ar paauglys anksčiau būdavo smerkiamas ir baudžiamas, vertinami visiškai kitaip: draugai juos „gerbdavo“, jeigu jie neklausydavo mokytojų arba tėvų, ką nors primušdavo, apvogdavo ir pan.

„<...> asmenys tampa asocialūs, agresyvūs, delinkventiški. Jie pradeda smurtauti prieš silpnesnius, vykdo nusikaltimus, siekiant gauti pinigų, kol galų gale atsiduria laisvės atėmimo vietose.“ [B2]

„<...> smurtaudavo prieš kitus, vogdavo ir taip toliau.“ [B3]

„<...>asmuo gali pradėti kenkti kietiems, gali pradėti gyventi asocialiai, vykdyti nusikaltimus <...>.“ [B1]

„Yra buvę, jog būdami neblaivūs, asmenys įvykdavo žiaurių nusikaltimų, dėl ko ilgam atsidurdavo laisvės atėmimo vietose.“ [B3]

Dažnai nusikaltimai yra padaromi, kai asmuo būna neblaivus. Anot V. Justickio (2001, p. 192), žmogus dažnai nusikalsta susijaudinęs, dar iki nusikaltimo padarymo, tačiau ne mažiau svarbu, kad kažkada vaikystėje ar jaunystėje šeima neišmokė šio žmogaus valdytis panašiose situacijose.

„Jiems artimi tapdavo tokio pat likimo žmonės, nes jie jais pasitiki ir yra suprasti. Jiems nelabai rūpėjo tai, ką jie darė, todėl nesureikšmindavo savo elgesio, vykdydami nusikaltimus, smurtaudami, nes jie jautėsi pripažinti ir gerbiami., net ir atsidūrę laisvės atėmimo vietoje ”[B1]

Yra daug skirtingų teorijų, aiškinančių kodėl asmenys daro nusikaltimus, tačiau vienu požiūriu jos panašios: jos remiasi prielaida, kad visuomenės požiūris į nusikaltimus vienodas – visuomenė juos smerkia. Taigi, jeigu individas vis dėlto padaro nusikaltimą, tai paaiškinama arba jo asmeninėmis savybėmis, arba visuomeninių vertybių susilpnėjimu, arba mechanizmo, kuris užtikrina, kad bus paisoma šių vertybių, susilpnėjimu (Justickis, 2004, p. 166).

Netektys

Kriminologas V. Justickis (2001, p. 192) teigia, jog kiekvienas nusikaltimas yra ilgos veiksmų grandinės padarinys. Priežasčių, kodėl žmogus padarė tam tikrą nusikaltimą, galime ieškoti ir įvykiuose, kurie vyko prieš pat nusikaltimą, ir tuose, kurie įvyko daug seniau, netgi ankstyvojoje vaikystėje. Šiame liudijime matyti, jog asmens pyktį ir iš to sekančius nusikaltimus lėmė artimiausio žmogaus netekimas ir norėjimas būti su juo:

„<...>brolių <...> perkėlė į <...> koloniją, aš dariau viską (nusikaltimus), kad ir mane ten perkeltų, man dar labiau širdyje viskas nutrūko. Kilo dar didesnė neapykanta visiems . Visiškas maištas prieš visus.“[K4]

Kai žmogus neįveikia apimtos krizės, jis pradeda kentėti, jis jaučiasi niekam nereikalingas. I. Marshall (2006, p. 86) teigia, jog kenčiantys žmonės neturi jokio veiksmų plano, nes jų kančia sukelia įsitikinimus, kad neliko jokios išeities. Viskas atrodo neįmanoma. Kančią dažnai sukelia užsitęsusi, nepataisoma tragedija; tai paliudija ir respondentų iš bendruomenių gyvenimo istorijos:

„neradau atramos, pagalbos... ir grįžau prie seno: kaifavau, vogdavau, gerdavau“[K4]

„Išsiskyręs su žmona, toliau gėriau...“[K2]

„Po skyrybų aš neliūdėjau, visada turėjau daug draugų ir draugų (narkomanų)“[K3]

„Brolis leisdavosi narkotikus, negalėdavo paeiti, vos pasėdėdavo, sirgo živ, o vėliau mirė. Sesė taip pat buvo nusivažiavusi. Šiuo metu ji atlieka bausmę. Viskas buvo sugriauta.“[K4]

„Kai man buvo 33 metai mirė vyras. Likau viena, <...> Jaučiausi labai blogai, palūžusi. Po metų mirė tėvas.<...> vėliau išėjau iš darbo ir toliau išgėrinėdavau. <...>. praradau butą ir likau kieme“[K3]

Pasak O. Polukordienės (2003), neįveiktoje krizėje glūdi įtampa ir pavojus, todėl tokiu atveju dažnai liekama su „skaudaus ir negyjančio dvasinio lūžio skausmu“, dėl ko kiekvieną dieną didėja vidinė įtampa, apima stiprus nerimas, patiriamas beviltiškumas ir bejėgiškumas, vidinė tuštuma ir gyvenimo beprasmiškumo būseną, užsisklendimas savyje. Tokioje būsenoje esantis žmogus labai lengvai pasiduoda aplinkinių įtakai, paguodai. Šiuos teiginius pagrindžia ir įgalinančių bendruomenių vadovų pasisakymai:

„<...> asmuo netenka artimųjų ir įvyksta savęs žlugdymas.“ [B1]

„<...> reikšmingų asmenų netektys, skyrybos pastūmėdavo asmenis į alkoholizmo liūną, nes jie jausdavosi niekam nebereikalingi ir užmiršti.“ [B2]

„Kai asmuo pradeda vartoti svaigalus, jis tampa agresyvus, dėl ko jo bijo artimieji ir dėl ko jie nuo jų nosisuka, o tai dar labiau pastumia asmenį savižudybei.“ [B3]

„Jų gyvenime netektys pasitaikydavo dažniau nei įprasta, jų draugai patekdavo į laisvės atėmimo vietas, jų artimieji, kurie jiems padėdavo materialiai, mirdavo, jų drauges juos palikdavo, o tai juos stūmė žemyn.“ [B4]

„Jie nebematė prasmės niekur, jautėsi visiškai vieni ir toliau skędami priklausomybės liūne.“ [B4]

S. Nefo, V. Smalskio ir kt. (2001, p. 126, 130) teigimu, susitelkęs į individualų savo gyvenimą, žmogus nebeturi aukštesnio tikslo, nebesuvokia kažko, dėl ko galėtų gyventi ar numirti, prarado platesnį akiratį. Kitaip tariant, tamsioji individualizmo pusė yra asmens susitelkimas į save, kuris mūsų gyvenimą padaro lėkštą, siaurą, beprasmišką ir verčia vis mažiau domėtis kitų žmonių gyvenimais ir visuomene.

Priklausomybės

I. Marshall (2006, p. 83) teigimu, baimės apimtam žmogui atsiradusios galimybės ar iškilę nesklaidumai dažnai atrodo keliantys grėsmę (nes abejoja savo sugebėjimais). Baimė juos sukausto, izoliuoja ir sunaikina jų spontaniškumą. Baimės apimtas žmogus gali pradėti ją slopinti vartodamas alkoholį ar narkotikus;

„...anksti ėmiau vartoti narkotikus<...> kol galėjau ir turėjau – aš karalius <...> bet dažniausiai, begalinė sumaištis ir siaubas – kas bus toliau?...“ [K6]

„Mano viduje buvo tuštuma, aklavietė, todėl pradėjau vartoti narkotikus“ [K5]

„Kai grįžau iš laisvės atėmimo vietos, vėl gėriau.“ [K3]

Narkomanais tampa silpnavaliai, lengvai pasiduodantys kitų įtakai, menkų interesų žmonės, neturintys gyvenimo tikslo ir „nesuprasti dykinėtojai“, kuriems trūksta meilės, pasitikėjimo,

saugumo jausmo ir savigarbos, tie, kurie yra prislėgti, nelaimingi, greit netenka dvasinės pusiausvyros. Alkoholis ir narkotikai laikinai jiems leidžia pasijusti laimingesniems, pamiršti problemas (<http://www.narkomanija.puslapiai.lt/>).

„Buvau degradavęs. Bandžiau koduotis, prisiekinėjau sau ir kietiem, kad nebegersiu, tačiau grįždavau prie to pačio.“ [K2]

„Truputi išgėrinėdavau. <...> atrodė, kad normalu yra vartoti alkoholį <...>“. [K1]

Apatija mus nugramzdina į *anomiją*, kai jaučiamės nebeturį jokio vaidmens, jokios prasmės gyvenime. Tokie žmonės beveik niekuo nesidomi ir dažnai apsileidžia, nesirūpindami nei savimi, nei darbo, nei asmeniniai reikalais. Jie nesiima jokių veiksmų, nes viskas atrodo nesvarbu, dėl nieko neverta stengtis (Marshall, 2006, p.88);

„Mano viduje buvo tuštuma, aklavietė, todėl pradėjau vartoti narkotikus“ [K5]

„Pradėjau vėl gerti, nes neradau atramos, pagalbos. Buvo netikėjimas. <...> grįžau prie seno: kaipavau, vogdavau, gerdavau.“ [K4]

„...bijojau į lauką išeiti kur daug žmonių, man atrodė, kad jie visi mane smerkia...atrodė išprotėsiu...todėl vėl vartodavau, kad viso to nejausčiau“ [K6]

Piktnaudžiaujantys alkoholiu asmenys dažnai būna priklausomi ir nuo narkotikų, jiems būdingi nuotaikų, asmenybės sutrikimai. Žmogus jaučia nerimą, įtampą, silpnumą, įvairius skausmus. Kad pašalinti tuos nemalonius jausmus ir vėl pajusti malonumą, reikia didinti ir didinti dozę. Tai vadinamoji *tolerancija* narkotikui. Į tą patį narkotiko kiekį organizmo reakcija vis silpnėja ir silpnėja. Palaipsniui narkotikų sukeliamas malonumas vis mažėja, o pasekmės vis darosi ryškesnės ir skausmingesnės. Žmogų pradeda kankinti *abstinencija*. Abstinencijos metu žmogų kankina didžiuliai viso kūno, kaulų, sąnarių skausmai. Taigi atsiranda *fizinė priklausomybė*, kurios reiškinius pašalina nauja narkotikų dozė. Ji pasireiškia ryškiais psichiniais ir fiziniiais sutrikimais. Taip pradžioje tik eksperimentuojant asmuo nepajunta kaip išsivysto psichologinė ir fizinė priklausomybė ir žmogus tampa narkomanas (<http://www.narkomanija.puslapiai.lt/>). Narkotikų poveikį žmogui galime aiškiai matyti šiame liudijime:

„Vėl gėriau, o po kiek tai laiko mane užsodino ant narkotikų. Narkotikai atpalaiduodavo mano kūną, pasaulį regėdavau rožinėmis spalvomis. Pas mus yra daug žaizdų, pas kiekvieną, palūžta bet kuris, ar tai raumeningas, ar turtingas, nesvarbu.“ [K4]

Pagal Marshall (2006, p. 90) žmonės kai žmonės išduoda svarbiausius savo idealus, tai gali imtis susinaikinimo veiksmų – nusižudyti iš karto arba pradėti labai neatsargiai elgtis, vartoti narkotikus ar alkoholį.

„Po atsipeikėjimo vėl baimės jausmas, tuštuma, gili depresija.“ [K5]

„<...> man rūpėjo tik išgerti“ [K3]

Čia matome psichologinę priklausomybę turėjusį žmogų. *Psichologinė priklausomybė* - tai liguistas potraukis nuolat vartoti narkotikus, kad pasiekti kokį tai poveikį. Narkotikai tampa gyvenimo būdas, užvaldo mintis, jausmus ir veiklą. Nustojus veikti narkotikui asmuo nebegali grįžti į normalią būseną.

Įgalinančių bendruomenių vadovų atsakymai liudija, jog tie žmonės, kurie ateina į bendruomenę pagalbos, dažnai gyvenime buvo turintys priklausomybės problemų, atsiradusių dėl įvairių aplinkos įtakų ir problemų klientų gyvenimuose:

„<...> dėl savo žalingo gyvenimo būdo, <...> negali sėkmingai resocializuotis bei gyventi pilnaverčio gyvenimo.“ [B2]

„Dažnai tokie asmenys pradeda vartoti svaigalus ar narkotikus dar jaunystėje, susiradę panašių į save draugų.“ [B1]

„Jų gyvenimą dažnai lydėdavo alkoholis arba narkotikai, kur jie skandindavo savo skausmą ir beviltiškumą.“ [B2]

„Dažnai asmenys pradėdavo vartoti lengvus narkotikus, alkoholį, o vėliau pereidavo prie stipresnių svaigalų, <...>.“ [B3]

„Dažnai jų gyvenimą lydėjo narkotikų ar alkoholio vartojimas, kurių skaudžios pasekmės įsigyveno ilgam laikui.“ [B4]

Neigiama patirtis laisvės atėmimo vietoje.

Laisvės atėmimo vietose, nuteisti asmenys turi paklusti griežtai drausmei bei visiškam kasdienio gyvenimo reglamentavimui. Gyvendami tokiomis sąlygomis, užuot asmenis resocializavosi, įkalinimo įstaiga asmenybės socialinės patologijos bruožus iš pirmo žvilgsnio tarsi prislopina, tačiau ilgainiui juos tik įtvirtina ir netgi sustiprina (Merkys, 2002, p. 38). Be to, asmenų izoliavimas verčia juos ieškoti kompanijos tokio paties likimo žmonių, kurie tampa jų draugai. Iš šių liudijimų matyti, jog respondentas jautėsi gerai laisvės atėmimo vietoje, nes jis jau buvo ten apsipratęs.

„...zonoje man buvo gerai – stogas, maistas, ko dar reikia <...> niekada neprašiau, kad lygtinai išleistu – o kas manęs ten laukia?...“ [K6]

Nuteistojo asmenybė formuojasi bei vystosi socialiai nepalankioje, izoliuotoje, turinčioje savitas elgesio reglamentavimo nuostatas aplinkoje, todėl dėl šios įtakos visuomenėje vyraujančią vertybių sistemą bei socialinius įgūdžius pakeičia neformalios elgesio taisyklės (G. Babachinaitė, 2008, p. 167). Šis respondento liudijimas patvirtina tai, jog laisvės atėmimo vietoje susiformavę papročiai bei pažiūros gana dažnai iš esmės prieštarauja elgsenai, kurią nuteistieji, kaip iš jų buvo tikimasi, turėjo išsiugdyti. Matome, jog respondentui laisvės atėmimo vietoje nerūpėjo niekas kas susiję su tikėjimu, kuris yra pakankamai svarbus mūsų visuomenėje.

„...tapau vierhu, visi man pakluso, būtų bandę nepaklusti <...> taip aš savo didybę įrodinėjau, buvau pasipūtęs, už visus viršesnis...“ [K5]

„<...> zonoje atsirado koplytėlė – ko man ten, aš karalius, jau buvau vierhas, visi man tarnavo, kitokio gyvenimo nenorėjau, čia man gerai, čia mano namai <...> aš kalėjimo vaikas...“ [K1]

G. Babachinaitė (2008, p. 169-171) teigia, kad nuteistieji tampa psichologiškai priklausomi nuo neformalios struktūros, nes laisvės atėmimo vietoje yra ribojami gyvybiškai svarbūs ir būtini poreikiai, o neformalios struktūros funkcionuoja taip, kad tuos poreikius patenkinti tampa įmanoma. Siekiant išlaikyti penitencinės įstaigos administracijos ir neformalios grupės neutralitetą, asmuo užima pasyvią poziciją, kuri užkerta kelią asmeninei iniciatyvai stengiantis išgyventi. R. Bandzevičienė (2009) kalba apie tai, kad asmuo pažeidžia savo vertingumo, savigarbos jausmus, formuojasi socialinis neatsakingumas, „globotinio“, „išlaikytinio“ vaidmenys. Egzistencialistai mano, kad iš esmės žmogus turi dvi galimybes: Jis gali savo interesą nukreipti į tai, kas duota objektyviai, atsisakydamas savęs, savo asmeninio individualaus subjektyvumo ir vidujybės arba gali suvokti save patį ir kaip galimybę, ieškodamas savojo "Aš pats", asmeninės, individualios, subjektyvios būties. Tačiau reikia pripažinti, kad asmens siekis atrasti, suvokti save, permastyti kas jis yra, kodėl toks yra, būnant izoliuotoje aplinkoje, kur jam visiškai apribojamos laisvės yra praktiškai neįmanomas, todėl jam lieka pirmasis variantas- priimti tai kas duodama iš šalies, atsisakant savojo "aš". J. Ruškaus (2008, p. 37) atliktas tyrimas atskleidė, kad nuteistieji per savo buvimą laisvės atėmimo vietoje neretai praranda profesinius, darbinius ir socialinius (bendravimo) sugebėjimus. Taigi viso to pasekmė socialinis nesavarankiškumas, kuris gali būti įvardijamas kaip laisvės atėmimo bausmės pasekmė, kurią įveikti labai sunku, tam reikalinga net tik pačio žmogaus vidinė stiprybė ir motyvacija, bet ir profesionalų pagalba.

Įvairūs mokslininkai tyrę nuteistųjų situaciją laisvės atėmimo vietose, bei analizavę pačią laisvės atėmimo bausmę, pripažįsta, kad tokia bausmė ne tik, kad nesustabdo nusikalstamumo, bet priešingai- turi įtakos jo recidyvui. Anot A. Mesonienės (2009, p. 199), laisvės atėmimo bausmės realizavimo teisinės, ekonominės ir organizacinės problemos turi įtakos nusikalstamų veikų recidyvo augimui. R. Indriliūnaitės (2009) teigimu, asmenys grįžę iš laisvės atėmimo vietų išsiskiria iš kitų savo žodynu, elgesio manieromis, žargono vartojimu, skurdžia kalba, naudoja jau išmoktą elgesio modelį bei siekdami išgyventi toliau naudoja kriminalinės subkultūros bruožus. J. Dermontas (2005, p.15) teigia, kad įstatymų ir bausmių griežtumas negali sustabdyti nusikalstamumo, o atvirkščiai tik paruošia palankią dirvą jo plitimui.

„Nei pirmą, nei antrą kartą jokios pagalbos laisvės atėmimo vietoje nesulaukiau.“ [K3]

„<...> norėjau būti kietas kaip kiti nuteistieji. Keli asmenys nelaisvėje tikėjo ir niekas jų neliesdavo, jie jau turėjo pagarbą, o aš galvojau, kad taip gyventi nesąmonė, ir atidėjau tikėjimą. Pas mane buvo kalėjimo „paniatkės“. Po teismo mane pervežė į „zona“. Ten buvo visko. Galvodavau „kur aš čia papuoliau?“.“[K4]

Būdamas izoliuotoje aplinkoje asmuo negali ugdyti savo saviraiškos, įgūdžių, psichologiškai tai tampa dideliu išbandymu, nes tenka priprasti ne tik prie naujų gyvenimo sąlygų, bet ir prie visiškai laisvėje gyvenančiam žmogui neįprastų taisyklių, normų, buities... Būnant izoliuotoje aplinkoje tarsi sustoja asmenybės socializacija, o neretai netgi prasideda desocializacija. Todėl laisvės atėmimo bausmės atlikimas turi įtakos asmens socialinių, psichologinių, ekonominių problemų atsiradimui, ko pasekmė- resocializacijos poreikis. Mokslininkai dažniausiai įvardija tokias laisvės atėmimo bausmės atlikimo pasekmes: ryšių su šeima nutrūkimas, profesinių įgūdžių praradimas, stresas, žemas savęs vertinimas, neigiamos patirties įgijimas. Asmuo būdamas laisvės atėmimo vietoje dažnai praranda ryšius su šeima, t. y. praranda tarpusavio priklausomybę, atsakomybės ir globos saitus su savo artimaisiais (Žemaitytė, Čiurinskienė, 2004). Būdamas laisvės atėmimo vietoje žmogus patiria izoliaciją, kuri sukelia stresą, o šis ypač pagilina psichologines problemas (Kuginytė-Arlauskienė, 2006). Dėl izoliacijos imama save žemai vertinti, kyla poreikis įtvirtinti save, o tai tampa įmanoma tik išnaudojant aplinkinius, tokioje pačioje situacijoje esančius asmenis, tokiam asmeniui būdinga poreikių, interesų, įpročių, elgesio stereotipų, vertybių sistemos deformacija (Babachinaitė, 2008, p. 169-171). Šios įgalinančių bendruomenių vadovų citatos tik patvirtina, jog asmenys iš laisvės atėmimo vietų grįžta ne tik nepasikeitę į teigiamą pusę, bet ir dar labiau desocializavęsi:

„<...> tie žmonės yra supykę ant visko, jie galvoja, kad yra nereikalingi, jie neturi jokios atsakomybės.“[B1]

„<...> darbinių įgūdžių praradimas.“[B2]

„<...>jie neturi tam tikrų socialinių įgūdžių.“[B3]

„<...>ateina žmonės iš laisvės atėmimo vietų, turintys priklausomybes alkoholiui ir narkotikams <...>.“[B3]

„<...>būna kartais agresyvūs. vadovaudamiesi iš laisvės atėmimo vietų parsineštais principais.“ [B4]

„<...> buvę teistieji patiria psichologinį diskomfortą, dažnai bijo patys kreiptis pagalbos ar patarimo.“[B4]

Kategorija: kreipimosi į bendruomenę priežastys.

Neigiamas visuomenės požiūris

„Lietuvos ir daugelio kitų valstybių patirtis rodo, kad didžiuma visuomenės yra žemo teisinės sąmonės lygmens, kad požiūris į nusikalstamumo problemų sprendimą dažniausiai primityvus(...)“ (Kalėjimo įnamiai, 2006). Neigiamas visuomenės narių požiūris, stigmatizacija didina atotrūkį tarp laisvės atėmimo bausmę atlikusio asmens ir kitų visuomenės narių. Nuteistojo integracija į visuomenę yra labai svarbi siekiant pozityvių asmenybės permainų, siekiant sukurti palankią aplinką asmenybės resocializacijai, todėl neigiamas visuomenės požiūris į nuteistuosius ypač apsunkina nuteistųjų adaptaciją, ko pasekmė gali būti pakartotinis nusikalstamumas. Bendruomenių vadovai pripažįsta jog visuomenėje vis dar dominuoja primityvus neigiamas, diskriminuojantis ir stigmatizuojantis požiūris į nuteistuosius:

„vienas <...> bendruomenės tikslų yra požiūrio visuomenėje į nuteistuosius keitimas, kadangi šiuolaikinėje visuomenėje daug netiesos ir stigmatizacijos. Žmonės nenoriai bendrauja <...>, vengia juos įdarbinti, padėti <...>.“ [B4]

„Sutartis pasirašyta siekiant <...> keisti ir formuoti visuomenės požiūrį į buvusį nuteistąjį.“ [B4]

Šiuos teiginius patvirtina ir M. Išoraitė (2007, p. 288-289), kurios teigimu asmenys, atlikę bausmę ir grįžę į laisvę, susiduria su visuomenėje susiformavusiais stereotipais ir išankstinėmis nuostatomis, kurios kaip taisyklė visuomet neigiamos. Humanistinė filosofijoje teigia, kad „žmogus, kaip socialinė būtybė, yra laikomas atvira sistema, o todėl tik santykis su aplinka (visuomene ir pasauliu) esąs jo gyvybės (esmės) laidas“ (Morkūnienė, 1995). Vadovaujantis humanistinėmis idėjomis, galime teigti jog kiekvienam asmeniui yra reikalinga ir net būtina būti visuomenėje, būti jos nariu, tik taip jis gali jaustis pilnaverčiu žmogumi, o visuomenės priešiškus, nehumaniškus, atstūmimas apsunkina asmens resocializaciją, jo galimybes veikti, todėl nuteistasis nesugebėdamas adaptuotis, nerasdamas pagalbos, jausdamas nepasitikėjimą, atstūmimą, demotyvaciją, vėl nusikalsta. Šiuose bendruomenių vadovų teiginiuose matyti, jog valstybė nepakankamai rūpinasi asmeniniais, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų, nepadeda įgalinančioms bendruomenėms veikti ir padėti tokiems žmonėms, kas smarkiai apsunkina jų resocializaciją:

„Savivaldybė šitame dalyke nemato prasmės <...>. <...> nenori plėtoti mūsų veiklos.“ [B1]

„Asmenys nėra suinteresuoti dirbti, nes gaunama piniginė parama iš valstybės <...>. Integruotis <...> atrodo finansiškai nenaudinga <...>.“ [B2]

„<...> jaučią neigiama visuomenės požiūrį į juos, jaučia, jog yra stigmatizuojami ir yra atstumiami.“ [B4]

„<...> jie priklauso socialinės atskirties grupėms, jaučiasi niekam nereikalingas, jis nė nuo nieko nepriklauso ir jis niekam nepriklauso, jis tarytum svetimas.“[B1]

Asmuo ilgą laiką praleidęs laisvės atėmimo vietoje, iš ten išėjęs susiduria su neigiamu visuomenės požiūriu į jį. Tokiu žmogumi visuomenė nelinkusi pasitikėti, apie grįžusiuosius iš laisvės atėmimo vietų esama daug neigiamų stereotipų, kurie ypač apsunkina asmens integraciją. Anot R. Indriliūnaitės (2009) asmenys grįžę iš laisvės atėmimo vietų išsiskiria iš kitų savo žodynu, elgesio manieromis, žargono vartojimu, skurdžia kalba, naudoja jau išmoktą elgesio modelį, o tai dar labiau apsunkina integracijos į visuomenę procesą. I. Leliūgienė (1997, p. 284) teigia, kad socializacijos pagrindas yra tai, kaip žmogus sugeba prisitaikyti prie visuomenės gyvenimo normų. Bendruomenių klientų liudijimuose matyti, jog jie yra stigmatizuojami. Jie tai jaučia savaip:

„<...> žiūri kaip į padugnę.“[K1]

„<...> darbdaviams nepatiko religija, nepatiko, kad aš ją visiems skelbiau, skelbiau Dievo žodį. Liepdavo eiti man į bažnyčią, o ne darbe kalbėti.“[K4]

Pagalbos poreikis

Kuomet asmuo susiduria su socialinėmis problemomis, jis dažnai net nežino kur kreiptis, kad sulauktų pagalbos. Siekiant asmens resocializacijos būtina užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą, teikti kokybiškas asmens poreikius atitinkančias paslaugas. M. Išoraitė (2007, p. 288-289) kalba apie tai, kad viena didžiausių problemų yra ta, kad teikiamos socialinės paslaugos yra skirtos tik trumpalaikiams fiziniams gyvenimo poreikiams patenkinti, o tikrųjų resocializacijos tikslų neatitinka. S. Mesonienė (2009) teigia, kad įstatymai nereguliuoja individualaus darbo su nuteistaisiais, socialinės pagalbos jiems teikimo, elgesio pataisos programų vykdymo pagrindų. Šiuose asmenų, kurie kreipėsi pagalbos į įgalinančias bendruomenes, citatose matyti, jog žmonės patys nežinojo kur kreiptis pagalbos, tai jie sužino iš kitų žmonių:

„Sutikau pažįstamą. Jis pasiūlė ateiti į centrą. Centras mane priėmė.“[K4]

„Draugė susitarė, kad mane priims.“[K3]

Apie 13 procentų iš laisvės atėmimo vietų paleistų asmenų yra asmenys, kurie neturi gyvenamojo būsto, o jų socialiniai ryšiai yra nutrūkę (Žemaitytė, Čiurinskienė, 2004, p.46-47). Tai matyti šiame liudijime:

„Grįžęs iš laisvės atėmimo vietos buto neturėjau.“[K4]

Tą patį teigia ir bendruomenių vadovai:

„<...> yra neturinti kur gyventi, praradęs šeimą, praradęs darbą. Žmogus neturintis jokios vilties, beviltiškas, tas žmogus, kuris nori kažkokiu būdu keistis. <...> atėjimo į bendruomenę motyvai dažniausiai skirtingi.“ [B1]

„Priežastys <...> įvairios: benamystė, skurdas, priklausomybės ligos, nemokėjimas prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios ekonominės situacijos ir pan.“ [B2]

„<...> ateina prašydami gyvenamosios vietos, pastogės <...>. <...> jie čia ateina gydytis. <...> emociškai labai dirglūs, nelabai žinantys kur ką ir kaip daryti, todėl čia ateina pasikonsultuoti, gauti patarimo, išsiaiškinti kaip galima būtų apsigyventi šioje bendruomenėje <...>.“ [B3]

M. Bliumenzonienė (2006, p. 21) išskiria tam tikras asmenybės deformacijas, įvykstančias laisvės atėmimo vietose:

- nutrūksta svarbūs socialiniai ryšiai, asmuo susiformuoja požiūrį, kad jis yra atkirstas, izoliuotas, stigmatizuotas, antrarūšis žmogus, nieko bendro neturintis su buvusiais artimaisiais;
- sunyksta laisvėje įgyti naudingi įgūdžiai;
- atsiranda žalingi įpročiai ir įtvirtinamas kriminalinis patyrimas;
- susiformuoja antisocialinė orientacija (vertybės, stereotipai, priešiškumas);
- pradeda iškreiptai suprasti pasaulį ir save, įsisavinamos neigiamos vertybės (ten pat, p. 21).

Šiuos veiksnius galime atpažinti šiuose bendruomenių vadovų teiginiuose:

“<...> emociškai silpni, norintys pagalbos, <...> menka motyvacija <...>. <...> neturi nei gyvenamosios vietos, nei paso, o tik krūvą neatlygintos žalos iš praeities <...>. <...> turi ir priklausomybės problemų ” [B4]

„Žmogui pas mus atvažiuoja didelėje nesantaikoje pačiu su savimi. Jis nesirūpina savo higiena, jos ryšiai su šeima nutrūkę, jis pats savęs nelabai gerbia, yra savimi ir aplinkiniais nusivylęs, sunkiai randa motyvacija keistis <...>. <...> jis nieko neturi apskritai.“ [B1]

Šie veiksniai lemia psichologines problemas, tokias kaip pasitikėjimo, savivertės, reikalingumo ir kt. Grįžusiajam reikia kito žmogaus pagalbos, paramos, palaikymo. Kaip teigia I. Kuginytė-Arlauskienė (2006), asmuo būdamas laisvės atėmimo vietoje patiria izoliaciją, kuri sukelia stresą, o šis ypač pagilina psichologines problemas.

Kategorija: veikla įgalinančioje bendruomenėje.

Įgalinimo technologijos

Įgalinimas, kaip teigia L. C. Johnson (2001, p. 278), - tai strategija, kurios tikslas – „<...> sumažinti žmogaus bejėgiškumą, skatinti imtis atsakomybės už savo gyvenimą“. Tai ne tik žmogaus gebėjimų

skatinimas, bet ir motyvavimas, mokymas, ir savo vertės kėlimas, kad žmonės patikėtų, jog yra kompetentingi, turi įgūdžių, reikalingų tartis su bendruomenės sistemomis, ir nusipelno išteklių, būtinų jo socialiniam funkcionavimui. Tai, jog bendruomenėje yra bandoma motyvuoti klientą, didinti jo savivertę, mokyti jį, patvirtina šie bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...> mes daugiau stengiamės sukurti, <...> šeimos aplinką, kad žmogus matytų, kad jis nėra socialinė „atmata“, kaip jie patys save vadina“ [B1]

„<...> Mes bandome įteigti, jog jis nėra svetimasis, jog jis yra bendruomenės dalis.“ [B1]

„Kas savaitę keičiasi „namo šeimininkas“, kuris yra skaitomas savaitės bendruomenės vyresnysis. <...> savaitės vyresnysis, kuris koordinuoja virtuvę. <...> ūkvedžio, kuris <...> atsakingas už mūsų gyvuliukus, bei kitus ūkio darbus.“ [B3]

Bendruomeninis judėjimas vaidina svarbų vaidmenį asmenų socialiniame įgalinime, sprendžiant socialines problemas. Mokslininkai akcentuoja, kad socialinį įgalinimą sudaro ne tik konkreti žmogaus problema, bet konkretus žmogus ir konkreti jo problema. Įgalinimo strategijos esmė yra įtraukti žmogų į keitimosi procesą, atsidūrus bejėgiškoje situacijoje. Proceso metu svarbu yra asmenį mokyti, skatinti jo gebėjimus ir kompetencijas, motyvuoti imtis atsakomybės už savo gyvenimą. Tai, jog įgalinančiuose bendruomenėse darbuotojai bando įtraukti klientus keitimosi procesą, patvirtina ir šie bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...> centras turi<...> įvairių užsiėmimų motyvaciją dirbti skatinančių priemonių. <...> centras orientuotas <...> socialines kompetencijas ir jų ugdymą – čia nėra nė vieno darbuotojo, kuris ką nors darytų už kalinį, <...> mokosi daryti patys: tvarkosi, gamina valgį ir valgo, prižiūri aplinką. Nėra jokių „patarnautojų“. Norime, kad žmonės jaustųsi čia kaip namuose – o namie juk ir norisi tvarkytis pačiam. Tai tarsi savotiška gyvenimo startinė linija, kur žmogus viską turi bandyti daryti pats.“ [B4]

„Veiklos, <...>- socialinių įgūdžių programa, saviugdys ir savęs pažinimas, konfliktų sprendimo, meno terapijos, veikia šokių studija <...>, maldos grupė, vyksta filmų peržiūros ir jų aptarimai.“ [B4]

Anot Kreisberg (1992), įgalinimas psichologine prasme reiškia, kad padidėja žmogaus savivertė, pasitikėjimas. Pagrindinis įgalinimo dalykas - padidėjusios žmogaus galimybės prieiti prie vertingų išteklių, taip pat juos kontroliuoti. Tai – dalyvavimo kompetencijos įgijimas. Šitaip žmogus pradeda „galėti užtikrinti“ savo teises ir atsakomybes. Įgalinimas vyksta per dvipusį dialogą. Bendruomenėje jie lavina savo įgūdžius, mokosi deramo elgesio, įgyja pasitikėjimo savimi, kuris yra labai reikalingas

mūsų visuomenėje. Šiuose bendruomenės narių liudijimuose matyti, jog, gyvendami bendruomenėje, jie dalyvauja veiklose, domisi naujais dalykais, o tai didina jų savivertę:

„Bendruomenės vadovas pasiūlė dirbti su metalu, galvojau, nesugebėsiu...bet pabandžiau <...> – išėjo, ir su medžiu pabandžiau, neblogai, sako išeina <...>“ [K1]

„...siūlo mokintis ... anksčiau net minčių tokių nebuvo...“ [K5]

„...aš nekalbus, iš pradžių net pykau, kad kas rytą ir vakarą reikia kalbėti, apie jausmus, apie viską <...> bet tokia mūsų programa, amerikiečiai atvežė..“ [K6]

S. Walker (2000) teigia, kad įgalinimas gali būti siejamas su asmens atvirumu, gebėjimu priimti tarpusavio skirtumus, judėti priekin bei mokytis vieniems iš kitų. Jos teigimu, įgalintas žmogus, dirbdamas su kitokiais žmonėmis nei jis pats, jaučiasi patogiai. Kuo patogiau jis jaučiasi, tuo labiau jis yra įgalintas. Kuo labiau jis yra įgalintas, tuo labiau atviresnis jis tampa mokymuisi iš skirtumų. Toks žmogus lengviau, bet atsakingiau rizikuoja, siekia kurti autentiškus tarpusavio santykius ir retsykais darydamas klaidas leidžia tai daryti ir kitiems. Įgalinimas gilina gebėjimą pasitikėti savimi ir konstruktyvia kitų žmonių potencialą. Įgalinimo jausmas padeda žmogui priimti ir netgi pagreitinti pokyčius. Bendruomenės vadovų teiginiai atskleidžia būdus, kaip bendruomenės nariai yra skatinami bendrauti su kitais žmonėmis ir taip iš jų mokytis:

„<...>aš nebijau jiems leisti pasilikti net ir ilgiau, <...>, kad naujai atėjusiems žmonėms būtų su kuo pasikalbėti ir iš ko imti teigiamą pavyzdį.“ [B1]

„<...> lankomės mokyklose, vykdomė edukacines programas, kuriuose dalyvauja mūsų bendruomenės nariai <...>.“ [B3]

„<...> dalyvaujame įvairiuose akcijose. veikiame ir su vietos jaunimu, kas susiję su sporto renginiais <...>.“ [B3]

„<...> bendruomeniškumas yra skatinamas <...> užimtumo veiklų metu bei organizuojant užimtumo renginius.“ [B2]

„<...> bendruomenės nariai dalyvauja <...> renginiuose, anoniminių alkoholikų, anoniminių narkomanų grupėse, kad būtų pastovus normalaus gyvenimo bendravimas.“ [B1]

Heber-Suffrin (1998) (remiantis Leliūgiene, 2001) įgalinimą iliustruoja pasikeitimo žiniomis teorija, kurios pagrindas yra principas, kad kiekvienas turi kokių nors žinių ir tai, ką jis žino, gali perduoti kitiems. Taigi, ir vietinės bendruomenės ugdymas turi būti taip organizuotas, kad kiekvienas galėtų pats perduoti savo žinias, o iš kitos pusės – mainais gauti žinių iš artimos aplinkos (Leliūgienė, I. 2001, p. 47). Šiuose bendruomenės klientų liudijimuose matyti, jog bendruomenės

nariai dalijasi savo žiniomis bei patirtimi bendruomenėje, bei už bendruomenės ribų. Tai jiems suteikia džiaugsmą bei pasitenkinimą:

„Šeštus metus vaikštau į nakvynės namus ir ten padedu žmonėms kuriems reikia. Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu.“ [K2]

„<...> mes jiems pasakojame apie savo gyvenimą čia ir zonoje, pagiedame... Į pirtį važiuojame, visi kartu <...>.“ [K1]

„Sūnui liko 5 mėnesiai atlikinėti bausmę ir mes jam padėsime, jis žino, kad yra čia laukiamas.“ [K3]

„Pradžioje buvo labai sunku, buvau labai nagla, viskas turėjo būti kaip aš noriu, bet vėliau iš manęs padarė „avinėlį“ ir aš tuo labai džiaugiuosi.“ [K3]

„Man patinka stebėti bendruomenėje gyvenančiu žmones, girdėti jų tiesas, kalbas apie Dievą.“ [K5]

Iš šių liudijimų galime pastebėti tai, jog resocializacijos procesas prasidėjęs. Tai, kad šie žmonės įsisavina naujas vertybines nuostatas ir elgesio normas atsisakydami senųjų tik patvirtina teiginį.

Anot J. R. Šinkūnienės, (2012, p. 51), socialinė veikla bendruomenėje apima ne tik konkrečių socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą. Bendruomenės darbuotojas, neturėdamas kitų darbo įrankių „tik pats save“, naudojami ne tik kitų mokslo sričių teorijomis, bet ir „skolinasi“ kultūros reiškinių sritis ir formas, adaptuoja ir integruoja įvairius sociokultūrinės veiklos metodus. Socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo uždaviniai – padėti spręsti asmens, jo šeimos, bendruomenės socialines problemas, užtikrinti socialinį saugumą, padėti palaikyti socialinius ryšius. Šiuos uždavinius, bei tai, jog dirbant bendruomenėje yra taikomi įvairūs darbo veiklos metodai, galima pritaikyti ir įgalinančioje bendruomenėje. Tą patvirtina ir šie bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...>, turime 12 žingsnių programą <...>. <...> mes aktyviai naudojame Šventąjį raštą. <...> pas mus svarbi yra savianalizė.“ [B1]

„Pasveikę žmonės drauge su naujais bendruomenės nariais studijuoja šventąjį raštą, meldžiasi, gieda giesmes, liudija, o bendruomenės nariai, sveikdami turi į ką lygiuotis.“ [B1]

„<...> Mes viską darome, kad žmonės būtų motyvuoti „kabintis“ į gyvenimą. Mes juos mokome, jog nėra padėties be išeities. Mes stengiamės, kiek įmanoma, jiems padėti sprendžiant jų problemas visuose srityse, kiek galime.“ [B3]

Įgalinančioje bendruomenėje dažnai pabrėžiama individo tikėjimo vertybė. Jie skatinami ieškoti ir įgyti tikėjimo jėgą, kuri būtų stipresnė už jų pačių valią, skatinami ieškoti Dievo, kaip kiekvienas jį supranta. Bendruomenės nariams suteikiama viltis, jog jie pajėgus pakeisti gyvenimo būdą. Z.

Liubarskienė, (2005, p. 53) teigia, jog jei bendruomenės gyvenimas grindžiamas krikščioniškomis vertybėmis: tikėjimu, viltimi, meile, veikiant asmens vidiniams veiksniams (individo elgesys ir nuostatos), tikėtina, kad bendruomenės narys perims iš bendruomenės „<...> objektyviai egzistuojančią vertybių karalystę“. Šiuose bendruomenės klientų liudijimuose matyti, jog respondentai perima bendruomenės vertybes, atranda Dievą, taip atrasdami viltį keisti savo gyvenimą:

„<...> nori, kad su šypsena giedotumėme, nes Dievas – meilė ir džiaugsmas...“ [K1]

„Žmogui galima padėti, bet geriau padėsi jei nukreipsi jį į Dievą.“ [K4]

„...aukščiausia galia man – bendruomenė, mylinti Dievą“ [K2]

„Šioje bendruomenėje yra Dievo dvasia.“ [K2]

„Čia giedame giesmes <...> apie mus, apie mūsų gyvenimus...apie zona, mes iš ten...kai giedu ar meldžiuosi, viską pamirštu, lyg rojuje jaučiuosi...“ [K1]

Bendruomenės poveikis žmogui

Gyvendami bendruomenėje, klientai įgauna stiprybės bei užtikrintumo dėl savęs, o anot I. Marshall (2006, p. 80), vidinės stiprybės motyvuojami vyrai ir moterys išorinę jėgą nukreipia į vienintelį asmenį – save. Tai žmonės, kurie sugeba valdytis ir gyventi taikiai patys su savimi. Jie gerai žino, ką myli ir ką vertina, jų veiklos pagrindas – meilė ir vertybės. Tokių žmonių veiklą dažnai skatina atsakomybė, lojalumas, galimybė būti naudingam ar tarnavimas aukštesniam tikslui, tačiau jie moka pasakyti „ne“ jeigu nesutinka. Jie būna atviri ir tolerantiški kitų asmenų elgesiui ir vertybėms. Tai, kad bendruomenių klientai, laikui bėgant, pradeda gyventi taikiai su savimi, pradeda vertinti gyvenimą, rodo šie respondentų liudijimai:

„Gyvenu dabartimi, o praeitį prisimenu tik tam, kad išvengčiau klaidų.“ [K5]

„Šeštus metus vaikštau į nakvynės namus ir ten padedu žmonėms, kuriems reikia. Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu“ [K2]

„Tapau mokytoju <...> ir pinigų uždirbame...gal bandysiu ir į statybas, kad jau čia galiu, ten daugiau moka.“ [K1]

„Centras tikrai padėjo, atsivėrė nauji langai į naują gyvenimą.“ [K2]

„Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu.“ [K2]

Tai tvirtina ir bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...> formuojasi ir atsiranda emocinio saugumo ryšiai <...>. <...> atranda tapatumą sau <...>. Atsiranda dalinimosi būtiniaisiais išgyvenimui dalykais pojūtis, o tai rodo, kad jie vieni kitiems yra svarbūs. Todėl formuojasi tvirti, pasitikėjimu grįsti ryšiai ir santykiai <...>.“ [B2]

„<...> po truputi pradeda savimi rūpintis, įgauna įgūdžius, pradeda užsimegzti kontaktas su šeima. <...> padedama susitvarkyti visus dokumentus, jog gautų bent minimalias pajamas, socialines garantijas.“ [B3]

Jei individai sugeba priimti sprendimus ir valdyti įvykius, jų asmeninis gyvenimas keičiasi, o tuo pačiu yra įtakojami pokyčiai ir visoje socialinėje sistemoje. Tai ne tik individualus, bet ir visuomeninis pokytis. Tai patvirtina šis vieno iš bendruomenės vadovo teiginys:

„<...>ilgainiui <...> žmonės vis dėlto supranta, kad, nemokant gyventi pačiam, gyvenimas griūva ir dažnai grįžtama prie praeities įpročių. <...> asmenys ir darbą randa, ir sėkmingai jį dirbta, ir skolas grąžina, ir šeimą sukuria, būstą išsinuomoja, automobilį įsigyja.“ [B4]

Anot I. Dirgėlienės ir I. Piekienės (2009), tikimybė, kad nusižengęs asmuo resocializuosis stichiškai (tarsi savaimė) yra mažesnė nei esant kryptingam instituciniam poveikiumi, kuris pasireiškia kryptingu visuomenės bei artimiausios aplinkos poveikiu ir pagalba. Įgalinančiose bendruomenėse žmonės rado tai, ko nepatyrė vaikystėje – Tikėjimą, Meilę, Viltį:

„<...> taip jau ketvirtus metus aš gyvenu ir laikausi, kad ir kaip sunku būna.“ [K4]

„...mylimas esu, nuo Dievo niekada nenusigręšiu, tik jis mane laiko...“ [K5]

„Kalbant apie bendruomenę, aš visus juos myliu, nors jie ir išeina, pareina ar supyksta.“ [K2]

„Svarbu patikėti Dievu, nors ir gyvenime viskas atrodytų atvirksčiai nei kaip sako Dievas.“ [K4]

„...stengiuosi širdimi pajauti Dievą, nes su juo gyventi gerą.“ [K6]

Elgesio normos, prie kurių nuteistieji pripranta bausmės atlikimo laikotarpiu, dažnai tampa skaudžių konfliktų laisvėje šaltiniu. Taip yra dėl to, kad socialinės normos, kurios laisvės atėmimo vietoje laikomos normaliomis arba net privalomomis, už jos ribų vertinamos kaip neleistinos (Bluvšteinas, 1994, p. 231). Pirmame liudijime galime išvelgti bendruomenės kliento kalbos manierų keitimąsi, kurią jis buvo įtvirtinęs laisvės atėmimo vietoje ir taip pat naudojęs būdamas laisvėje:

„Nurimau, pasidariau ramesnis... pradėjau pastebėti, kokia baisi mano kalba, kas antras žodis keiksmazodis, pamažu, pamažu panorau būti kitoks...<...> stengiuosi atleisti – visiems, <...>“ [K1]

„...nebenorėčiau kartoti savo gyvenimo <...> čia mane krikštijo, čia mano broliai <...>kitiems dar blogiau, nešame Dievo žodį į Priklausomybių centrą, nakvynės namus, paslysti lengva, keltis sunku...“ [K5]

„Dabar aš svajoju padėti tokiems pat žmonėms kaip aš buvau.“ [K6]

Paskutiniuose dviejuose liudijimuose galime išvelgti, jog bendruomenės klientai patys tapo tarsi natūraliais padėjėjais. Pagalbos teikimas jiems tapo kasdienybės dalimi, esmine vertybe

(Baršauskienė, Leliūgienė, 2001, p. 42). Jie turi pagalbos teikimo įgūdžių, nes dažnu atveju patys turėję tokių pačių problemų, optimistiškai žiūri į žmogaus galimybę pasikeisti dvasiškai. Tai, kad bendruomenės nariai keičiasi, patys pradeda norėti padėti kitiems, rodo pokyčius jų mąstymuose. Tai patvirtina ir šie bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...> bendruomenės nariai, bėgant laikui tampa įvairių organizacijų nariais, bendradarbiais ar savanoriais.“ [B3]

„Poveikis atsiranda per žmogiškąjį santykį.“ [B1]

„<...> keičiasi asmenų, gaunančių paslaugas institucijoje, mąstymas, elgesys, tiek jų pačių bendruomenėje, tiek su kitais visuomenės nariais.“ [B2]

„ Žmogus pradeda žiūrėti ir kreipti dėmesį į kitus.“ [B1]

„<...> jis jaučiasi reikalingas, jis jaučiasi bendruomenės vienetą.“ [B1]

„<...> labai svarbu yra auklėti šias asmens savybes: atsakomybę, atskaitomybę, darbštumą, valią ir kt. Čia yra mūsų bendruomenės tikslai, kad žmogus pasikeistu ir taptu atsakingas.“ [B3]

Taip pat bendruomenės dažnai vykdo 12 žingsnių programą, kurios tikslas – savianalizė. Visa ši veikla padeda asmeniui labiau suprasti savo vidinį pasaulį, išlaisvinti sąmonę, atsikratyti neigiamų minčių ir galop galutinai įtikėti į Dievą. Šį pagalbos poveikį patvirtina šie bendruomenės narių liudijimai:

„Yra noras toliau gyventi, o ne ieškojimas kur išgerti, ką apvogti.“ [K3]

„Esu išgelbėtas. Jau septinti metai gyvenu naują gyvenimą. Esu tarytum „atgimęs iš aukštybių.“ [K2]

Bendruomenės bendradarbiavimas

Jeigu norime būti su kitais, privalome bendradarbiauti. Tai verčia būti maloniems su kitais, sugebėti taikytis ir valdyti konfliktus, gerbti kitų nuomonę, net jei su kažkuo nesutinkama. Jų paskatų pakanka ramiam ir vienodam gyvenimui nedidelėje grupėje (Marshall, 2006, p.78). Bendradarbiavimas sąlygoja veiklos efektyvumą ir pokyčius. Dar daugiau, kai socialiniai darbuotojai, bendruomenės vadovai ir nariai dirba kartu - vystoma socialinė partnerystė. M. Spierts manymu „<...> darbuotojas „yra „įgaliotojas“, nes organizuoja galimybes, kurios suteikia žmonėms progą laisvėti“ (2003, p. 25). Šiuose bendruomenės vadovų citatose atsispindi tai, jog bendruomenės bendradarbiavimas kuria socialinę partnerystę, bei suteikia proga savo klientams bendraujant su kitais žmonėmis tobulėti:

„<...> mūsų bendruomenė <...> bendradarbiauja su Klaipėdos miesto savivaldybę <...>. <...> Klaipėdos priklausomybės centru, Klaipėdos miesto nakvynės namais. Ten mes dažnai lankomės,

vedame įvairias programas skirtas priklausomybėms gydyti. Reikalui esant bendradarbiaujame su visomis institucijomis <...>“[B1]

„<...> bendraujame su Klaipėdos miesto socialinės paramos skyriumi, <...> socialinės paramos centru, „Išganymo armija“, labdaros valgyklomis, labdaros organizacija „Caritas“, Baptistų labdaros fondų „Nikopolis“, priklausomybės ligų centru, miesto ligoninėmis, policija ir kt.“[B2]

„<...> bendradarbiavimas, susitikimai su studentais. <...> su maisto banku, asociacija „pozityvus gyvenimas“, Šilutės savivaldybę, Pagėgių socialinės paramos skyriumi <...>. <...> su mūsų užsienio rėmėjais, kurie mus remia <...>. Jeigu yra poreikis, <...> su visais, <...>.“[B3]

„<...> bendraujam su <...> studentais savanoriais. Valstybinėmis, <...> nevyriausybinėmis ir religinėmis organizacijomis, bendruomenėmis. <...>su valstybinėmis <...>. <...> veikia domisi<...> ir dvasininkija, ir užsieniečiai, su kuriais mielai bendraujame ir bendradarbiaujame, <...>.“[B4]

Kiekviena bendruomenė turi savitą dvasią, gyvenimo būdą, taisykles. Dabartinėje visuomenėje, kaip teigia R. Dobranskienė (2002), svarbiausiais bendruomenės bruožais laikomas bendravimas ir bendradarbiavimas, per juos įgyjamas socialumas. Bendruomenei priskiriamas socialinis bendradarbiavimas tarp atskirų sistemų, kuris sukelia bendrumo dvasią ir bendruomeniškumo jausmus.

Bendradarbiavimu įgyjamas socialumas bei bendrumo dvasios pojūtis išvelgiamas šiuose bendruomenės klientų liudijimuose:

„...lankomės nakvynės namuose, o kas jiems padės? <...> reikia nešti Dievo žodį...“ [K5]

„...mokėmės anglų kalbos, ir giedoti angliškai, <...> man nelabai išėjo, o ypač šypsotis, kaip šypsosi amerikiečiai, sako, Dievo meile reikia džiaugtis, man dar reikia mokytis...“[K6]

„...ateina studentai, atvažiuoja amerikiečiai, giedame, šventes švenčiame...“[K4]

Kategorija: bendruomenės strategijos

Komandinis darbas

S. Robbins (2003, p. 142) teigia jog, komandinis darbas – būtina sąlyga siekiant geresnės klientų įgalinimo kokybės įgalinančioje bendruomenėje, tai besiformuojanti sistema ir tradicija, tad reikalauja nuolatinio profesionalų mokymosi ir atvirumo pokyčių situacijoje. Tai, kad bendruomenėse viena iš strategijų yra dirbti komandinio darbo principais, kartais įtraukiant pačius bendruomenės narius į komandą, patvirtina šie bendruomenės vadovų teiginiai:

„<...> komandą <...> turime <...>. Dalį komandos sudaro reabilitaciją pabaigę asmenys, kurie nori toliau čia būti, išlaikyti blaivybę. Jie tampa mūsų bendruomenės savanoriais <...>.“[B1]

„Mūsų komanda yra asmenys, kurie jau pasveiko, resocializavosi mūsų bendruomenėje ir padeda kitiems tą padaryti.“ [B3]

„<...> labai svarbus keistis, dalintis informacija, kad kiekvienas komandos narys žinoti reikiamą informaciją apie klientą ir reikiama momentais galėtų jam padėti.“ [B2]

Dirbant komandinį darbą bendruomenėje, dažnai įvyksta pokyčiai: keičiasi klientai, darbuotojai ir tuo pačiu kinta pati komanda. D. Lipinskienė, I. Stokaitė (2005, p. 210) išskyrė komandinio darbo, veikiančio pokyčių sąlygomis, ypatumus. Štai kelios iš jų:

- Mokymasis vieniems iš kitų – tai komandos narių mokymasis iš savo ir kitų patirties.
- Nusiteikimas nuolatiniam mokymuisi – tai komandos narių noras tobulėti, nuolat mokytis, nes nuo įgytų žinių priklauso visos komandos darbo rezultatai.
- Tarpasmeninių santykių palaikymas – tai komandos lyderio gebėjimas palaikyti glaudžius ir draugiškus santykius tarp komandos narių.

Socialinių paslaugų teikimas

Dauguma socialinių paslaugų institucijų programų įgyvendinama valstybinėse organizacijose (VO), arba pelno nesiekiančiose nevyriausybinėse organizacijose (NVO), kurios buvo įkurtos tam, kad patenkintų specifinius bendruomenės ir jos narių poreikius.

L. Žalimienė (2006, p. 185) teigia, jog socialinių paslaugų tikslas – klientų socialinė integracija, savarankiškumo atkūrimas ar palaikymas, o tai reiškia, kad patys klientai nėra visiškai pajėgūs atstovauti savo interesams šių paslaugų rinkoje. Socialinių paslaugų rinkos klientas dažnai neturi pakankamai pajamų sumokėti net tiek, kad padengtų paslaugos teikėjo išlaidas, bet šios paslaugos jam vis tiek turi būti teikiamos. Šiuo požiūriu socialinių paslaugų įstaigos tikslas – suteikti tokias paslaugas, kurios realiai padėtų klientui (pvz., išvengti socialinės atskirties, išbristi iš narkomanijos liūno ar susirasti darbą bei būti nepriklausomam nuo socialinės paramos). Tai, kad įgalinančios bendruomenės teikia ir socialines paslaugas, kurioms yra poreikis, patvirtina šie bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...> veikla <...> vykdoma keliomis kryptimis, <...> tikslas yra nakvynės suteikimas, klientų užimtumas, socialinių paslaugų teikimas. <...> įvairiais būdais bandome jiems padėti, bandome motyvuoti asmenį, jei šis turi priklausomybės problemų, nieiško darbo.“ [B2]

„<...> mes iš karto jų nepriimame: pirmiausiai jie turi praeiti detoksikaciją.“ [B1]

„<...> įvairios ir skirtingos socialiai pažeistų asmenų grupės, gyvenančios ir paslaugas gaunančios toje pačioje institucijoje. <...> kurie gaudami tas pačias institucines paslaugas, tampa vienos bendruomenės nariais, siekia savipagalbos ir geba bei gali padėti vieni kitiems.“ [B2]

„<...> pirmiausia klausiame: kuo jis vardu, kur gyvena, kokie jo planai, ką jis galvoja, kur dirba, ar dokumentus turi, kokį darbą dirbti sugeba <...>.“ [B4]

„<...> dažniausiai būna pirmoji institucija pasiruošusi teikti reikalingas paslaugas.“ [B2]

Tinklaveika ir pagalba

Tinklaveikoje svarbu yra tai, jog, siekdami bendrų tikslų, bendruomenės nariai veikdami vienas su kitu mokosi ir taip lavina savo savimone. Bendruomenės vadovai organizuoja veiklas, bendradarbiauja su kitomis institucijomis, bei užmezga pakankamai glaudų ir artimą ryšį su savo įgalinančios bendruomenės nariais, kurie tarpusavyje sąveikauja dėl to paties tikslo – grįžti į pilnavertį gyvenimą.

Pasak S. Staniulienės (2012, p. 90), socialinių paslaugų organizacija turi veikti adaptyviai, organiškai, būti atviri aplinkai, siekti kooperacijos ir sinergijos. Hierarchinės struktūros, kaip rodo praktika, sąlygoja didesnę specializaciją bei funkcinį konfliktą ir per santykį su kooperacija sukuria disbalansą. Išeitį galima rasti naudojant tinklaveiką tiek socialinių paslaugų organizacijos vidinėje struktūroje, tiek už jos ribų. Šiuose bendruomenės vadovų teiginiuose galime išvelgti tai, jog, bendruomenėse yra naudojama tinklaveika:

„<...> priimame žmonės i bendruomenę, kada joje yra susikūręs branduolys, kai joje yra nusistovėjusios tradicijos, tvarka.<...>. dar vienas mūsų tikslas – sukurti branduolį.“ [B1]

„Dalį komandos sudaro reabilitaciją pabaigę asmenys, kurie nori toliau čia būti, išlaikyti blaivybę. Jie tampa mūsų bendruomenės savanoriais <...>.“ [B3]

„Draugijos darbuotojai ir savanoriai daug laiko atiduoda bendravimui su klientu ir tai teigiamai veikia draugijoje besilankančius asmenis.“ [B4]

„Pas mus bendruomenėje yra toks šūkis – „pats atsikėlei – padėk kitam.“ [B1]

Besiformuojanti tinklaveikos teorija remiasi prielaida, kad būtina pripažinti tinklų dalyvių veikseną (ang. Agency), t.y. gebėjimą savo tikslingais veiksmais kurti ir keisti tinklus (Vilkas, Bučaitė-Vilkė, 2009, p. 1103). Būtina pripažinti, kad tinklų dalyvių nuostatos, įsitikinimai ir sociopsichologiniai veiksniai potencialiai įtakoja tinklų dalyvių, todėl ir visos sistemos, elgseną. Šiuose bendruomenės narių liudijimuose matome, jog gyvendami bendruomenėje, asmenys, kurie tarpusavyje sąveikauja dėl to paties tikslo – grįžti į pilnavertį gyvenimą, išmoksta gyventi su žmonėmis, su jais sutarti bei mylėti:

„Kalbant apie bendruomenę, aš visus juos myliu, nors jie ir išeina, pareina ar supyksta.“ [K2]

„Per tiek metų daug žmonių mačiau, todėl galiu pasakyti, kad ši bendruomenė būtina tokiems žmonėms.“ [K2]

„Man tie žmonės yra brangūs<...>“ [K3]

Mokymais

Svarbia dalį bendruomenės strategijose užima mokymasis. P. Jucevičienė (2007, p. 187) remdamasi Wenger (2001), išryškina pagrindinius mokymosi elementus. Mokymasis vyksta įgyjant patirties, t.y. kuriant *prasmės*. *Prasmė* – tai būdas, kaip žmonės suvokia besikeičiantį savo gebėjimą individualiai ir kolektyviai kurti savo gyvenimą. Mokymasis vyksta *praktikoje*, t.y. būdas, kai žmonės kalbėdami suvokia bendrus istorinius ir socialinius išteklius, veiklos metodus ir perspektyvas, įgalinančius juos bendrai įsijungti į veiklą. Mokymasis vyksta *bendruomenėje*, t.y. tokiu būdu, kai žmonės suvokia socialines formas, jų iniciatyvą apibrėžiančias kaip siekiančią vertingumo, o dalyvavimą pripažįstančias kaip kompetentingą. Mokymasis vyksta *įgyjant tapatumą*, taigi tokiu būdu, kai žmonės suvokia, kaip mokymasis pakeičia jų supratimą apie tai, kas jie yra, ir formuoja asmenines istorijas apie tapimą bendruomenės nariu. Visi šie elementai atsispindi bendruomenės narių citatose:

„Pasveikę žmonės drauge su naujais bendruomenės nariais studijuoja šventąjį raštą, meldžiasi, gieda giesmes, liudija, o bendruomenės nariai, sveikdami turi į ką lygiuotis.“ [B1]

„<...>, turime 12 žingsnių programą <...>. <...> mes aktyviai naudojame Šventąjį raštą. <...> pas mus svarbi yra savianalizė.“ [B1]

„<...> centras turi<...> įvairių užsiėmimų motyvaciją dirbti skatinančių priemonių. <...> centras orientuotas <...> socialines kompetencijas ir jų ugdymą – čia nėra nė vieno darbuotojo, kuris ką nors darytų už kalinį, <...> mokosi daryti patys: tvarkosi, gamina valgį ir valgo, prižiūri aplinką. Nėra jokių „patarnautojų“. Norime, kad žmonės jaustųsi čia kaip namuose – o namie juk ir norisi tvarkytis pačiam. Tai tarsi savotiška gyvenimo startinė linija, kur žmogus viską turi bandyti daryti pats.“ [B4]

Grįžusieji iš laisvės atėmimo vietų susiduria su daugybe socialinių problemų, kurių neįveikus, jiems ypač sunku integruotis visuomenėje, o to pasekmė – pakartotinis nusikalstamumas. Šiems asmenims būtina kompleksinė pagalba. I. Žemaitaitytė ir kt. (2004, p. 46) teigia, kad asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, svarbu iš naujo atrasti teisingas, visuomenėje priimtinas normas, vertybes, elgesio modelius, jie tarsi turi mokytis gyventi kitaip. Tai, jog bendruomenės nariai mokosi gyventi kitaip, patvirtina šie bendruomenės klientų teiginiai:

„Anksčiau bibliją buvau skaičiusi, o dabar ją suprantu.“ [K3]

„Buvo čia keista, niekas nešaukia, o aš vis šaukiu – tai ko aš šaukiu, jeigu niekas nešaukia?“ [K1]

„<...> mokėmės anglų kalbos, ir giedoti angliškai, <...> man dar reikia mokytis<...>“ [K5]

Kategorija: įgalinančios bendruomenės ypatumai

Bendruomenės stiprybės

R. Bandzevičienė (2009) teigia, kad nuteistųjų asmenų resocializacijai būtina struktūruota, paremianti aplinka (gerai organizuota probacijos priežiūra, kokybiškos gydymo, socialinės, psichologinės pagalbos paslaugos, draugiška bendruomenė).

„Pas mus daugiau dominuoja žmogaus valia ir savanoriško apsisprendimo pagrįstas dalykas.“
„<...> nėra labai spaudžiama ant religinio kampo, nes čia jau turi būti pačio žmogaus pasirinkimas.“ [B3]

„Mums svarbu, kad žmogus jaustųsi reikalingas, atsakingas.“ [B1]

Dažnai bendruomenės būna paremtos religija. Religiją, anot A. Maslow (1970), asocijuojasi su žmogui reikalinga apsauga: „žmogui reikalingas vertybių karkasas, gyvenimo filosofija, o religija yra dirbtinis pakaitalas, pagal kurį gyvenama ir suvokiamas pasaulis (Kvederavičius, Krančiukaitė, 2006, p. 82). Šioje bendruomenės vadovo citatoje galime išvystyti kokią reikšmę užima religija jam priklausančioje bendruomenėje:

„<...> mūsų bendruomenė <...> remiasi Šventuoju Raštu, bei mums svarbiausiu dalyku, tai Tikėjimu. <...> ne kiek pačia religija, bet kiek pačiu Gyvenimu ir Tikėjimu. <...>. Pas mus Dievas yra Jėzus Kristus.“ [B1]

Organizacijos, ypač užsiimančios švietimu, rūpinasi ne tik techniniu ar praktiniu veiklos vykdymu, tačiau joms svarbiausia „etiškai korektiškai atlikti savo pareigas“. Šių dviejų aspektų suderinimas užtikrina kokybę ir kelia visuomenės pasitikėjimą konkrečia profesija ir jos atstovais. Todėl organizacijose turi būti plėtojamos „etinės kompetencijos“ (Paliduskaitė, 2010, p. 83), arba, kaip įvardija N. Vasiljevienė (2006) – „moralinė kompetencija“ (Vasiljevienė, 2006, p. 678).

„Atvirumas <...> bei skirtumas nuo kitų bendruomenių. <...> nes į mus yra nebijoma kreiptis ar <...> bendradarbiauti. <...> nedarome spaudimo dėl religijos.“ [B3]

Pasak L. C. Johnson (2001, p. 187), geriausiai funkcionuoja komanda, kurios nariai atsidavę darbui, turi tą patį idealą ir pasitiki vienas kitu, nori dirbti kartu, mokytis vienas iš kito ir dalytis klientais. Darbo aplinka labiau kooperatyvi nei konkurencinė. Nariams būdingas lankstumas, geras bendravimas, problemos sprendimo įgūdžiai. Jie turi jausti, šiuo atveju bendruomenės, kurios dalis yra, paramą.

„<...> dvidešimties metų darbo patirtį dirbant su <...> , o taip pat ir asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų, <...> bei kitais.“ [B2]

„<...> visi esame susidirbę vieni su kitais, kiekvienas žino ką daro ir už ką yra atsakingas. <...> vieni kitiems dirbdami padedame, patariame.“[B4]

„Įstaigoje dirbančio kvalifikuoto personalo dėka <...>.“[B2]

„<...> mes turime pakankamai gerą, susiformavusią komandą <...>.“[B4]

S. Robbins (2003, p. 141) teigimu, komandos nariai privalo sutarti dėl to, kas ką turi daryti, taip pat pasirūpinti, kad visi vienodai pasidalytų darbo krūvį. Be to, komanda privalo nuspręsti, kaip bus sudaryti darbo grafikai, kokius reikia išsiugdyti įgūdžius, kaip grupė spręs konfliktus ir kaip priims bei keis sprendimus.

Savanorių dalyvavimą bendruomenėse, bendruomenės vadovai išskiria taip pat kaip stiprybę. Anot I. Jonutytės (2002, p. 75), savanoriai teikia tiesioginę socialinę pagalbą įvairioms bendruomenės grupėms ir atlieka tarpininko vaidmenį. Savanoris turi galimybę atkurti ryšius su bendruomene bei sustiprinti bendradarbiavimą su institucijomis, kurios, šiuo atveju asmeniui, grįžusiam iš laisvės atėmimo vietos, teikia profesionalią pagalbą.

Savanorių turėjimo bendruomenėje privalumai: pirma - savanoriškas darbas nereikalauja daug materialinių išteklių, antra – žmonės, atliekantys šį darbą savanoriškumo pagrindu, dažniausiai yra entuziastingi, aktyvūs ir atsineša daug naujų, vertingų idėjų. Savanorių bendravimas yra mažiau formalizuotas, todėl jų teikiama psichosocialinė pagalba yra gilesnė ir efektyvesnė (http://www.liapo.lt/reikia_zinoti2.htm). Tai, jog bendruomenės turi savanorių, kurie gali skirti daugiau bendravimo su bendruomenės nariais patvirtina šie bendruomenės vadovų teiginiai:

„<...> turime savanorių darbuotojų <...>.“[B3]

„visuomeninės organizacijos darbuotojai ir savanoriai gali daugiau skirti laiko, <...> daugiau žmogiško santykio <...>.“[B4]

Bendruomenės vadovai taip pat išskiria šias jų bendruomenių stiprybes:

„<...> čia gyvena vien tik vyrai, dėl ko neatsiranda jokių nereikalingų pagundų ir blaškymosi kas trukdytų sveikimui.“[B3]

„Mes stiprūs tuo, jog galime suteikti visas reikalingas paslaugas vienoje institucijoje.“[B4]

Kiekviena bendruomenė, - J. Vanier (1998, p. 29) teigimu, turi trigubą rūpestį: mylėti žmogų, būti kartu ir gyventi pasiuntinybėje. Skiriasi tik gyvenimo būdas, vidaus tvarkos taisyklės ir struktūros, kasdieninio gyvenimo prioritetai.

Bendruomenė auga tik tada, kai kiekvienas jos viziją padaro sava ir priima tai į savo širdį ir protą (Vanier, 1998, p. 97). Bendruomenė nebūtų tikras kūnas, jei dauguma jos narių nedalyvautų tada, kai „bendruomenė man“ virsta „aš bendruomenei“ - tai perėjimas nuo egoizmo į meilę. Džiaugsmo atmosfera gimsta iš to, kad kiekvienas jaučiasi laisvas būti pats savimi, toks, koks yra (Danes, 1997,

p. 18-21). Išnyksta būtinybė vaidinti vaidmenį, apsimetinėti geresniu už kitus, atlikinėti žygdarbius, kad būtum mylimas (Vanier, 1998, p. 65). Atsiranda jautrumas vienas kitam, nes mylimas ne intelektas ar sugebėjimai, bet pats žmogus. Tai, jog bendruomenė turi stiprybių ir tai, jog joje tampa mylimas ne kas kitas, bet pats žmogus, patvirtina šie bendruomenės narių liudijimai:

„Kalbant apie bendruomenę, aš visus juos myliu, nors jie ir išeina, pareina ar supyksta.“ [K2]
„Per tiek metų daug žmonių mačiau, todėl galiu pasakyti, kad ši bendruomenė būtina tokiems žmonėms.“ [K2]

„Man tie žmonės yra brangūs. Šioje bendruomenėje yra Dievo dvasia.“ [K2]
„Sūnui liko 5 mėnesiai atlikinėti bausmę ir mes jam padėsime, jis žino, kad yra čia laukiamas.“ [K3]

Bendruomenė, anot J. Vanier (1998, p. 34), sudaryta iš kasdieninių tarpusavio santykių subtilumo. Ji susideda iš beveik nematomų gestų, paslaugumo, patarnavimų ir pasiaukojimo – ženklų, visada reiškiančių: „aš tave myliu“ ir „esu laimingas būdamas su tavimi“. Vadinasi, turiu praleisti kitą į priekį, diskusijose neieškoti savo viršaus, paimti našta nuo kaimyno pečių.

Trukdžiai bendruomenėje

Per mažas dėmesys įgalinančioms bendruomenėms. Šiandien vis dar per mažas dėmesys skiriamas Nevyriausybinėms organizacijoms, kurios yra ypač populiarios užsienio šalyse, teikiant pagalbą nuteistiesiems. Nors Lietuvoje esama religinių bendruomenių, Nevyriausybinių organizacijų, kurių tikslas padėti nuteistiesiems, tačiau jų nėra tiek daug, o ir į šias organizacijas kreipiamas per mažas dėmesys. „Svarbu ir tai, jog Lietuvos bausmių sistemoje nevalstybinės organizacijos kol kas atlieka šalutinį vaidmenį, kuris turėtų kisti <...>.“ (Probacijos sistemos kūrimas Lietuvoje, 2002). Tai, jog įgalinančios bendruomenės susiduria su finansiniais sunkumais ir biurokratijos netobulumu, ir, tai, jog yra neskiriama pakankamai dėmesio tokioms bendruomenėms, patvirtina šie bendruomenių vadovų teiginiai:

„<...> pas mus mažiau finansinių, materialinių galimybių kurti kažkokias mokymų grupes, pavyzdžiui kompiuteriu mokymus, samdytis psichologus. Šiems dalykams mes neturime galimybių, nes nėra finansavimo.“ [B1]

„Savivaldybė gali mus remti, tačiau jie nenori to daryti, nes nemato tuose dalykuose prasmės. <...> negalime gauti finansavimo iš kitų fondų, kaip ir parduoti savo paslaugų.“ [B1]

„<...> finansiniai dalykai, <...> lėšų negauname. <...> suteikiame laikino apnakvindinami paslaugą praktiškai už dyką. <...> sukti galvą, iš kur gauti finansų, kad susimokėti elementarius mokesčius. <...> iškyla visokių biurokratinio netobulumo fragmentų <...>.“ [B3]

„<...> mes nespėjam įsisukti į darbą, <...> o jau reikia vėl rašyti prašymą, kad tęstų sutartį <...>. Net dirbti tokiomis nuotaikomis sunku.“ [B1]

<...> ne visada pavyksta susišnekėti su mūsų vyriausybę <...>.“ [B4]

Priklausomybės problemos, motyvacijos trūkumas. Kaip teigiama socialinės integracijos paslaugų vertinimo ataskaitoje (2011), specialistų, dirbančių su kalėjusiais asmenimis, yra pripažįstama, kad, kol asmuo turi priklausomybę, tol sunku iš jo kažko tikėtis. Jeigu asmuo pats savo noru neprašo reabilitacijos, tuomet tokiems asmenims padėti būna sunku. Savivaldybių socialinės paramos darbuotojai taip pat pažymi priklausomybės problemą kaip vieną didžiausių, su kuriomis susiduria teistieji. Tai įvardija ir įgalinančių bendruomenių vadovai:

„Yra žmonių grupė, kuriems labai sunku padėti – įvairių priklausomybių turintys žmonės, nenorintys nuo jų gydytis, sergantys sunkiomis ligomis, beveik neturintys socialinių, profesinių įgūdžių.“ [B4]

„Būna, jog klientas yra visiškai nemotyvuotas arba sergantis <...>, dėl ko pagalbos procesas susikomplicuoja, <...>.“ [B3]

Resocializacijos nutrūkimas. Kaip teigia M. Bliumenzonienė (2006, p. 21-22) asmenims, ilgą laiką praleidusiems įkalinimo įstaigose, padidėja pykčio ir agresyvumo lygis, kuris sukelia nemažai problemų. Izoliacijoje sukauptas neigiamas patyrimas, neišreikštos emocijos, netinkami elgesio įpročiai ir stereotipai apsunkina, trukdo normaliai bendrauti ir tvarkytis praktinius reikalus, provokuoja neigiamas aplinkinių reakcijas. Šiems asmenims yra sunkiau reguliuoti pyktį, agresiją, jie sunkiai susitaiko su nesėkmėmis. Dėl to laisvėje patirtos kokios nors naujos nesėkmės tik dar labiau stiprina neigiamas emocijas ir didina agresyvaus elgesio neutraliose situacijose tikimybę. O tai gali sąlygoti resocializacijos įgalinančioje bendruomenėje nutraukimą:

„<...> jeigu žmogus neišsilaiko mūsų bendruomenėje, o tai atsitinka dažnai, tai jis anksčiau išeina iš mūsų.“ [B1]

„<...> daliai <...> asmenų reikalingas žymiai ilgesnis laikotarpis tinkamai adaptuotis ir integruotis visuomenėje, tačiau dalis asmenų nepajėgia vėl grįžti į socialų gyvenimą.“ [B2]

„Kartais bendruomenės nariai neišlaiko ir pradeda kaltinti darbuotojus arba patį centrą, jo tvarką, <...> šneka daugiau tie, kurie nesugeba praeita visos programos.“ [B1]

„Sunkumai, <...> kartais būna nepakeliami.“ [B4]

Laisvės atėmimo vietose įgyta neigiama kultūra. Socialinės integracijos paslaugų vertinimo ataskaitoje (2011) teigiama, jog teistiesiems yra itin svarbu atkurti socialinius įgūdžius. Mokslininkų surasta, kad pajamų planavimo ir finansiniai įgūdžiai yra labai reikalingi. Tarp kitų

socialinių įgūdžių trūkumo paminėtina gebėjimai elgtis socialinėje aplinkoje - nemokėjimas suvaldyti agresijos, konfliktiškumas, pasyvumas. Socialiniai įgūdžiai įgyjami neutralioje aplinkoje. Svarbu, kad teistieji galėtų atsiriboti nuo kalėjime vyravusios bendravimo kultūros. Tais atvejais, kada teistieji išėję į laisvę gyvendavo kartu glaudžioje bendruomenėje, elgesys imdavo atkartoti kalėjime įprastą bendravimo būdą. Šiuos trukdžius galime atpažinti šiuose bendruomenės narių liudijimuose:

„Buvau susipykusi, tačiau po metų mane vėl priėmė <...>.“ [K3]

„Visi mes klystame. Reikia elgtis atitinkamai, o mums sunku, trūksta pareigos jausmo.“ [K1]

Darbinių įgūdžių neturėjimas. Egzistuoja svarbūs barjerai, kuriuos reikia pašalinti siekiant, kad teistieji integruotųsi į darbo rinką. Pagrindinės kliūtys yra darbo patirties trūkumas, žemas išsilavinimas, ieškiniai ir teisinės kliūtys, motyvacijos stoka. Šiose bendruomenės narių liudijimuose matyti, jog respondentai susiduria su motyvacijos problemomis:

„Dirbau, nors mane ir buvo atleidę iš darbo už pravaikštą per tuos keturis metus padariau nuodėmių, tačiau visi mes jas darome“ [K4]

„Negalime užmiršti ir to, kad dievas tinginių taip pat nemėgsta.“ [K5]

Išėję iš įkalinimo įstaigų asmenys dažniausiai neturi darbo patirties ir kvalifikacijos. Specialistų teigimu, didžioji dalis nuteistųjų, išėjusiųjų į laisvę, būna praradę darbinius įgūdžius ir neturi aktualių ir lengvai rinkoje pritaikomų profesinių sugebėjimų (ten pat).

Bendruomenės vadovo įtaka bendruomenėje, kompetencijos svarba

V. Kavaliauskienė (2005, p. 235) kalbėdama apie socialinių darbuotojų profesinę kompetenciją pažymi, kad profesinėje veikloje yra vadovaujama žiniomis, kurios padeda socialiniam darbuotojui suprasti žmonių ir jų artimos aplinkos problemų pobūdį ir priežastinį jų abiejų ryšį. R. Laužackas ir K. Pukelis (2000) atitinkamai teigia, kad darbuotojo kompetencijos pagrindą sudaro žinios, tačiau svarbiausias darbuotojo profesionalumo kriterijus vis dėlto yra įgūdžiai. Ir ne tik todėl, kad yra automatizuoti mokėjimai (greiti ir tikslūs arba efektyvūs), bet dėl to, jog jie leidžia „atpalaiduoti“ (perkelti) dėmesį sprendimui kitų profesinių problemų, kurias neįgudęs darbuotojas net neįtaria egzistuojant, nes jų nepastebi. Sukoncentravęs dėmesį į elementarios veiklos ar veiksmo atlikimą, mažiau patyręs socialinis darbuotojas labai dažnai pameta iš akiračio svarbiausius profesinės veiklos tikslus. Galime teikti, jog bendruomenių vadovams yra taip pat aktualios socialiniams darbuotojams priskiriamos profesinės kompetencijos. Socialinio darbo požiūriu, vienas esminių nuteistojo sėkmingo resocializacijos proceso faktorių yra požiūris į žmogų kaip unikalią ir nepakartojamą asmenybę pozityvia prasme (Malaškevičius, 2006). Bendruomenės vadovai išskiria

žinias, patirtį, praktiką, motyvaciją, įgūdžius, asmenines savybes kaip svarbiausius dalykus siekiant efektyvaus darbo su asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų:

„<...> yra labai svarbu turėti žinių ir gebėjimų. Svarbūs yra įgūdžiai, mokėjimai, kvalifikacija. <...> turi būti glaudžiai susiję su turima darbine patirtimi ir praktika bei stipria motyvacija. <...> žinias, gebėjimus, patirtį turi atsverti ir jo asmeniniai bruožai bei savybės - svarbiausia nebūti abejingu, apatišku, neturėti smerkiančio ar diskriminuojančio požiūrio, neturėti išankstinių nuostatų. [B2]

„Žmogiškosios kompetencijos, žmogiškojo bendravimo, supratimo. <...> svarbu išsilavinimas kartu su praktika. <...> turiu <...> išsilavinimą, o priklausomo žmogaus patirties neturiu, bet per laiką aš tokius žmones supratau, todėl <...> leidžia dirbi gana rezultatyviai. Patirtis <...> yra svarbiausia vadovaujant bendruomenėje.“ [B3]

„Išsilavinimas, tolerancija, kantrybė, mokėjimas būti nešališku, reikia nemažai psichologijos žinių ir gebėjimų jomis pasinaudoti. Patirtis <...> vienas svarbiausių dalykų vadovui <...>. <...> mokėti bendrauti su klientais, <...>.“ [B4]

„Patirtis reikalinga daugiau nei išsilavinimas, nes praktiškai, jeigu tu rūpinies žmonėmis - reikalinga patirtis.“ [B1]

„Žmonės sukūrė rehabilitacijos centrą, <...> su jais sunku bendrauti, nes jie neturi patirties. <...> nes jie „viską žino“ pasirodo“ [B1]

Vienas iš bendruomenės vadovų akcentuoja tai, jog reikia vengti neštis darbo problemas į namus, nes tai gali sukelti stresą ar perdegimo sindromą. Anot A. Paulėkaitės (2006), siekiant apriboti ilgalaikio streso poveikį, kaip vieną iš pagrindinių rizikos faktorių perdegimo sindromo susiformavimui, asmeniui svarbus yra kognityvinis perorientavimas arba taip vadinama gyvenimo pozicija. Manoma, kad su stresu lengviau susidoroja gebantys problemų sprendimą atidėti iki galimo jas išspręsti laiko asmenys. Šiame bendruomenės vadovo teiginyje matyti, jog darbo bėdas reikėtų palikti darbe:

„<...> svarbu nesinešti į namus bėdas iš darbo vietos, nes galų gale pačiam gali būti reikalinga rehabilitacija. <...> svarbu, žinoti ką darai <...>.“ [B1]

Norint užkirsti kelia perdegimui pirmiausia reikia nuoširdžiai sau atsakyti, ar esi pasirengęs emociniam išsekimui, kad tik būtų patenkinti kiti. Jei ne, reikia paisyti savo gyvenimo ritmo. Savo darbą reikia planuoti taip, kad būtų laiko ir pietauti, ir pailsėti. Reikia mokytis atskirti savo ir kitų problemas.

Bendruomenėje, labai svarbu yra lyderis ir jo savybės. Svarbu išskirti bendruomenės vadovus, kaip lyderius, kurių darbas paremtas religija. Kaip teigia Kvedaravičius J. ir Krančiukaitė E. (2006, p. 87), lyderis, išpažįstantis religiją, turėtų „meistriškai taikyti religijos nuostatas savo veikloje. Be to, religijos nuostatos turi būti derinamos su politikos, mokslo, edukologijos, vadybos ir kitomis žmogaus veiklos sritimis. Tik tada lyderis gali tikėtis geriausių rezultatų“. Anot Wordeno (2005), religija daro įtaką lyderystės komponentams, kurie yra reikšmingi priimant sprendimus, paveikia organizacijos viziją, etiką ir lyderio patikimumą (Kvedaravičius, Krančiukaitė, 2006, p. 88). Lyderio patikimumui religija svarbi, nes „religiniai įsipareigojimai yra stipriausi vertybių determinantai. Tai patvirtina, kad žmonių asmenybės tapatybė yra paveikta jų išpažįstamos religijos“ (ten pat)

„Mano širdis apsvirtė, kai pamačiau mūsų vadovą parklupusį ir besimeldžiantį už mus, ar aš to nusipelniau?“ [K1]

„Mūsų vadovas daug ko išmokė.“ [K2]

„<...> mokėmės anglų kalbos, ir giedoti angliškai, <...> man nelabai išėjo, o ypač šypsotis, sako, Dievo meile reikia džiaugtis, man dar reikia mokytis<...>“ [K6]

„<...> aukščiausia galia man – bendruomenė, mylinti Dievą.“ [K2]

„Žmogui galima padėti, bet geriau padėsi jei nukreipsi jį į Dievą.“ [K4]

„Šeštus metus vaikštau į nakvynės namus ir ten padedu žmonėms kuriems reikia. Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu.“ [K2]

Šiuose liudijimuose matyti egzistencinė socialinio darbo filosofija. Anot D. F. Krillo (1978) (remiantis Bogdanova, Švedaite-Sakalauske, 2010), svarbu egzistencinio socialinio darbo praktikoje siekti, kad klientas keistų savo gyvenimo viziją ir jo pajautimą. Tai gali įvykti individualiai dirbant su asmeniu. O tokio darbo sėkmės garantas turi būti paties socialinio darbuotojo, šiuo atveju ir vadovo, asmenybė ir jo gebėjimai. Socialinis darbas suvokiamas kaip individuali, terapinė pagalba asmeniui, kenčiančiam dėl vidinių konfliktų, siekiančiam išlaisvinti savo egzistencinius poreikius ir ieškančiam savo gyvenimo prasmės (Bogdanova, Švedaite-Sakalauske, 2010).

Taigi, bendruomenės vadovo profesinė kompetencija, padeda jam dirbant su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų, gali atliepti jų poreikius, padėti jiems spręsti įvairiapusiškas problemas, kad jų gyvenimas būtų prasmingas, teiktų pasitenkinimą. O tai reiškia, kad siekiant tokių asmenų resocializacijos, bendruomenės vadovas turi pakankamai kompetencijos, kad tokie tikslai būtų įgyvendinami.

3.2 Tyrimo apibendrinimas

Atliktas tyrimas atskleidė pagrindines įgalinančios bendruomenės organizavimo strategijų tendencijas asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje. Išanalizavus bendruomenės vadovų atsakymus apie laisvės atėmimo vietų įtaką teistiesiems, įgalinančios bendruomenės poveikį asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, bendruomenės veiklas, pasitvirtino teorinėje analizėje mokslininkų įvardinti minėtų objektų vertinimai.

Įgalinančių bendruomenių vadovai įvardijo kokios psichologinės būsenos bei kokioje socialinėje situacijoje esantys asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, kreipiasi pagalbos į jų bendruomenes. Bendruomenių vadovai pateikė daug neigiamų pasekmių, kurios atsiranda atliekant bausmę laisvės atėmimo vietoje. Pagrindė, tai asmenybės socialinis nesavarankiškumas, socialinės, ekonominės, psichologinės problemos, kurios neigiamai įtakoja asmenų resocializaciją. Šios neigiamos pasekmės taip pat išryškėjo žmonių, gyvenančių bendruomenėse, liudijimuose.

Tyrimas atskleidė, jog įgalinančios bendruomenės strategijose komandinis darbas, tinklaveika, socialinių paslaugų teikimas, mokymasis užima labai svarbią vietą siekiant bendruomenės narių resocializacijos. Teikdami socialines paslaugas komandiniu socialinio darbo principu, kartu mokydami juos ir leisdami bendruomenės nariams gyventi drauge, ir mokytis vienas iš kito, bendruomenės efektyviau resocializuoja asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietų. Tai, jog gyvendami įgalinančiose bendruomenėse asmenis pasikeičia patvirtino jų liudijimai. Jiems tai pavyko padaryti dėka bendruomenės. Iki atrandant įgalinančios bendruomenę, respondentai pasižymėjo savęs žlugdančios asmenybės bruožais, tokiais kaip pyktis, godumas, baimė ir apatija. Norint savo asmenybės bruožus keisti teigiamais, reikia nuoširdžiai, gerai save pažinti, o tada galime keisti savo motyvaciją ir elgesį.

Galime teigti, kad asmens vidiniai pokyčiai yra tampriai susiję su asmens elgsena ir įgalinančios bendruomenės kultūra, nes elgsena kuria, o vėliau ir atspindi asmenis supančią kultūrą. Iš tyrimo galima matyti, jog respondantai, gyvendami įgalinančioje bendruomenėje, aktyviai keičiasi. Įgalinančios bendruomenės narių vidinius pokyčius taip pat lemia ir ekspertų įgalinimo technologijos, bei iš jų sekančios vykdomos veiklos.

Atlikus tyrimą, paaiškėjo pagrindiniai bendruomenių veiklos trukdžiai, bei stiprybės, įtakojančios įgalinančios bendruomenės veiklą. Tai yra finansavimo trūkumas bei biurokratiniai barjerai, kurie trukdo efektyviam bendruomenės darbui.

Tyrimas taip pat atskleidė, kokios vadovo savybės yra svarbios dirbant įgalinančioje bendruomenėje. Tai yra patirtis, žinios, vertybės, asmeninės savybės, įgūdžiai, bei tikėjimas savo darbu.

IŠVADOS

1. Nėra vieningo bendruomenės apibrėžimo. Įgalinanti bendruomenė siejama su bendrais interesais, bendro tikslo siekimu, esant tarpusavio sąveikoms. Įgalinančios bendruomenės veikla įtraukia asmenis, grupes ir organizacijas į tikslingai suplanuotus veiksmus socialinėms problemoms spręsti. Svarbiausias elementas yra žmonės, kurie kartu veikdami išplėtoja savo sugebėjimus. Egzistuojančių darbo formų įgalinančioje bendruomenėje bei natūralios pagalbos sistemos tikslas – individų resocializacija, kova už jų įsijungimą į visuomeninį gyvenimą. Įgalinimo uždavinys - atkurti ryšį tarp individo ir visuomenės, bei įgalinti žmones spręsti savo problemas.

2. Resocializacijos sistema yra ne moralus atpildas, „teisingas visuomenės kerštas“ nuteistajam, teisingumo jėga bei pergalė, bet socialinis instrumentas, įgalinantis pabandyti sugrąžinti puolusį žmogų į įstatymui paklusnių ir socialiai adaptuotų žmonių bendriją. Poveikio nusikaltusiam asmeniui svorio centras čia perkeliamas iš bausmės ir izoliacijos plotmės į resocializaciją ir socialinę integraciją, kurių procese individas keičiasi. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijoje reikšmingesnę ir efektyvesnę pagalbą gali suteikti įgalinančios bendruomenės, kurios yra pajėgios padėti tokiems asmenims spręsti jų socialines problemas ir resocializuotis visuomenėje.

3. Asmenys, ilgą laiką praleidę laisvės atėmimo įstaigose, grįžta su padidėjusiu pykčio ir agresyvumo lygiu, kuris sukelia nemažai problemų. Izoliacijoje sukauptas neigiamas patyrimas, neišreikštos emocijos, netinkami elgesio įpročiai ir stereotipai apsunkina, trukdo pozityviai bendrauti ir tvarkyti praktinius reikalus, provokuoja neigiamas aplinkinių reakcijas. Šiems asmenims yra sunkiau reguliuoti pyktį, agresiją, jie sunkiai susitaiko su nesėkmėmis. Dėl to laisvėje patirtos kokios nors naujos nesėkmės tik dar labiau stiprina neigiamas emocijas ir didina agresyvaus elgesio neutraliose situacijose tikimybę. Šio ydingo rato pasekmė – naujų nusikaltimų rizika.

4. Tyrimas atskleidė pagrindines įgalinančių bendruomenių organizavimo strategijų tendencijas. Tai - komandinis darbas, tinklaveika, socialinių paslaugų teikimas ir mokymasis. Teikdami socialines paslaugas komandiniu socialinio darbo principu, taip pat kartu mokydami juos ir leisdami bendruomenės nariams gyventi drauge, bei sąveikauti vieniems su kitais, bendruomenės efektyviau resocializuoja asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietų. Įgalinančios bendruomenės narių vidinius pokyčius taip pat lemia ir įgalinimo technologijos. Atlikto tyrimo rezultatų analizė taip pat atskleidė daug neigiamų pasekmių, kurios atsiranda atliekant bausmę laisvės atėmimo vietoje, bei patvirtino iškeltą hipotezę, jog asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietos, resocializacija yra sėkmingesnė įgalinančioje bendruomenėje nei laisvės atėmimo vietoje. Vykstant resocializacijai įgalinančiose bendruomenėse ten gyvenantys žmonės keičia savo vertybines nuostatas ir elgesio normas, jei sulaukia nuoširdaus atsako į savo poreikius. Įgalinančios bendruomenės kontekste labai svarbus ne tik bendruomenės vadovo išsilavinimas, bet ir jo gyvenimiškoji patirtis.

REKOMENDACIJOS

Kalėjimų departamentui prie LR teisingumo ministerijos:

- Sudaryti sąlygas įgalinančių bendruomenių, besirūpinančių grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų resocializacija, kūrimuisi ir plėtrai (įtraukti į įstatymus, skirti nuolatinį ilgalaikį finansavimą toms įstaigoms, kurios tai daro).
- Organizuoti socialinius projektus, kurie padėtų sumažinti nuteistųjų ir asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų socialinę atskirtį (socialinės reklamos per mediją, socialinių projektų organizavimas laisvės atėmimo vietose).

Laisvės atėmimo vietų darbuotojams:

- Suteikti nuteistiesiems asmenims, o ypač besiruošiantiems išeiti į laisvę, informaciją apie nevyriausybinės organizacijas, religines bendruomenes, kurios gali padėti atrasti teisingą kelią, stimuliuoti pozityviąją socializaciją.
- Bendradarbiauti ir dalintis patirtimi su reabilitacijos centrais.
- Į socialinio darbuotojo ar psichologo vietas laisvės atėmimo vietoje priimti tik motyvuotus ir norinčius dirbti tokį darbą asmenis, antraip labai kenčia darbo ir pagalbos kokybė (parengti vertybinių nuostatų testavimo programą).

Įgalinančioms bendruomenėms, dirbantiems su iš laisvės atėmimo vietų grįžusiais asmenimis:

- Prisidėti prie įgalinančių galimybių sklaidos: dalintis patirtimi su kitomis organizacijomis, švietimo institucijomis (aukštosiomis mokyklomis).
- Skleisti informaciją visuomenėje, kuri galėtų prisidėti prie asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, socialinės integracijos plėtotės bei socialinės atskirties mažinimo; skatintų pozityvų santykį tarp visuomenės ir nuteistųjų bei asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų.

LITERATŪRA

1. Acus, A.; Kraniauskas L. (2007). *Socialinio elgesio nukrypimų sociologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
2. Ashford, N. (2003). *Laisvos visuomenės principai*. Vilnius: Aidai.
3. Augutienė, R.; Bartkevičienė, A. (2010). *Nuteistojo socialinė rehabilitacija ir resocializacija*. // Socialinis darbas profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius: MRU.
4. Babachinaitė, G. (2003). *Nusikalstamumo ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimas Europos valstybėse: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
5. Babachinaitė G. (2008). *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.: monografija*. Vilnius: MRU.
6. Bandura A. (1999). *Social cognitive theory of personality. Handbook of personality: Theory and research*. New York: Guilford Publications.
7. Bandzevičienė R. (2009). *Penitencinė psichologija*. Vilnius: MRU.
8. Baršauskienė, V.; Leliūgienė, I. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje*. Kaunas: Technologija.
9. *Bendruomenės plėtra: praktikos vadovas*. (2004). Kaunas: VDU.
10. Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. (2011). Vilnius.
11. Berger, P. L.; Luckmann, T. (1999). *Socialinės tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
12. Bitinas B. ir kt. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
13. Bliumenzonienė, M. (2006). *Bendravimas su įkalintu asmeniu*.// Kryžkelė. Nr. 1 (19). Vilnius: Petro ofsetas.
14. Bluvšteinas, J. (1994). *Kriminologija*. Vilnius: Pradai.
15. Bogdanova N.; Švedaitė-Sakalauskė B. (2010). *Egzistencialistinė paradigma socialiniame darbe: ribos ir galimybės*. Iš Acta paedagogica vilmensia. Nr. 24.
16. Broom, L. ir kt. (1992). *Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni.
17. Buber, M. (2001). *Dialogo principas*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
18. Bulotaitė L. (2004). *Narkotikai ir narkomanija*. Vilnius: Tyto alba.
19. Butkus, F. S. (2008). *Vadyba kiekvienam*. Kaunas: Eugrimas.

20. Bužinskas, G. (2005). *Nuteistųjų socialinė rehabilitacija – programiniu principu*. Kryžkelė. Nr. 1.
21. Coleman, J. S. (2005). *Socialinės teorijos pagrindai*. Vilnius: Margi raštai.
22. Danes, S.; Danes, C. (1997). *Dabarties problemos ir krikščionybė: visuomeninės ir dorovinės problemos per tikybos ir etikos pamokas*. Vilnius: Alma Littera.
23. Dermontas, J. (2005) *Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme rehabilitacija*. // Acta paedagogica Vilnensia, Nr. 15.
24. Dermontas, J. (2004). *Nuteistųjų socialinė rehabilitacija*. // Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
25. Didžiulienė, R. (2004). *Sociologija : mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
26. Dirgėlienė, I. (2010). *Edukaciniai aspektai socialiniame darbe*. // Acta Paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai. 25 tomas. Vilnius.
27. Dirgėlienė, I.; Piekienė, I. (2009). *Sociokultūrinės aplinkos vaikystėje įtaka asmens socializacijai: grįžusių iš laisvės atėmimo vietų patirtis*. // Į skaidrią gyvenimą ir sveiką būtį Vydūno keliu. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
28. Dobranskienė, R. (2002, 2004). *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
29. Forrest, W. D. (1999). *Education and empowerment: towards untested feasibility*. Community Development Journal.
30. Girdzijauskienė, S. (2006). *Kokybinis interviu: metodiniai nurodymai*. Vilnius: VU.
31. Grigaliūnas, M. (2008). *Vizualinių simbolių įgalinimo problema virtualaus protesto bendruomenėse. Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių atvejai*. // Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 1(17). Šiauliai: Šiaulių universitetas.
32. Grigas, R. (2007). *Socialinės patologijos Lietuvoje ištakos ir sąlygos: civilizacinių negalių kritinė apžvalga* // Socialinė atskirtis ir kultūra. Vilnius: Lietuvos kultūros politikos institutas.
33. Guščinskienė, J. (2001). *Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemas ir komentarai*. Kaunas: KTU.
34. Indriliūnaitė R. (2009). *Kriminalinė subkultūra už įkalinimo įstaigos ribų: benamiai, buvę nuteistieji*. Iš *Grupės ir aplinkos: tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
35. Išoraitė, M. (2007). *Socialinių paslaugų administravimas: mokomasis leidinys*. Vilnius: Saulelė.
36. Ivanauskaitė V.; Varžinskienė L. (2007). *Socialinių darbuotojų profesinių vertybių raiška praktinėje veikloje*. // Socialinis darbas. Nr. 6 (1).

37. Ivanauskienė, V. (2004). *Socialinis ugdymas: socialinė pedagoginė teorija ir praktika*. Šiauliai: ŠU.
38. Jančaitytė, R. (2010). *Požiūriai į problemų sprendimą socialiniame darbe*. // Socialinis darbas profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius: MRU.
39. Jekentaitė-Kuzmickienė, L. (1993). *Etika: mokomoji knyga IX-X klasei*. Kaunas: Šviesa.
40. Johnson, L. C. (2001). *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris* (vert. iš angl). Vilnius: VU.
41. Jonutyte, I. (2002). *Savanorių vaidmuo įgyvendinant vaikų socialinės gerovės programas bendruomenėje*. // Socialinis darbas Nr. 1(1). Vilnius: MRU.
42. Jovaiša L. (2004). *Veikimo įgymių plėtra*. Klaipėda: KU.
43. Jucevičienė, P. (2007). *Besimokantis miestas*. Kaunas: KTU.
44. Jucevičienė, P. (2001). *Integruotas požiūris į socialinio darbo teoriją ir praktiką – XXI amžiaus iššūkių žmonėms atsakas*. Vilnius: Acta Paedagogica Vilnensia.
45. Jucevičienė, P. (1996). *Organizacijos elgsena*. Kaunas. Technologija.
46. Justickis V. (2004). *Kriminologija*. Vilnius : MRU.
47. Justickis V. (2001). *Kriminologija*. Vilnius : Lietuvos teisės universitetas.
48. Kavaliauskienė V. (2005). *Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai*. // Iš Acta Paedagogica Vilnensia. Nr. 15.
49. Kavaliauskienė V. (2005). *Socialinio darbo vertybių ir principų sistemos problemos*. Iš Tiltai. Nr. 1.
50. Kanopienė, V.; Mikulionienė, S. (2004). *Lietuvos benamiai: elgsena ir nuostatos*. // Socialinis darbas. Nr. 3(1). Vilnius: MRU.
51. Kasiulis, J; Barvydienė, V. (2005). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
52. Kreisberg, S. (1992). *Transforming power: domination, empowerment and education*. Albany: State University of New York Press.
53. Kučinskis V.; Kučinskienė R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje. Teoriniai aspektai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
54. Kuginytė-Arlauskienė, I; Stalioraitis, P. (2010). *Suaugusiųjų nuteistųjų socialinis įgalinimas*. // Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius: MRU.
55. Kuginytė-Arlauskienė I. (2006). *Asmenų grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, integravimosi į visuomenę galimybės*. Iš Socialinis ugdymas. Nr. 11(22).
56. Kuklianskis, S; Gimelstein, R. ir kt. (2005). *Psichologinė bausmės samprata*. // Socialinis darbas. Nr. 4(2). Vilnius: MRU.

57. Kuzmickas, B. (2009). *Tautos tapatumo savimonė: lietuvių savimonės bruožai*. Vilnius: MRU.
58. Kvedaravičius, J., Krančiukaitė E. (2006). *Religija ir vadyba – moralios stiprios ekonomikos komponentai*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 40. Vilnius. VDU.
59. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU.
60. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: VPU.
61. Laužackas R., Pukelis K. (2000). *Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veiklos kontekste*. Kaunas: VDU.
62. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
63. Leonavičius, V ir kt. (2005). *Sociologijos teorijos: vadovėlis*. Kaunas: VDU.
64. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas, (1998).
65. Lipinskienė, D; Stokaitė, I. (2005). *Komandinio darbo ypatumai pokyčių sąlygomis*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 5.
66. Liubarskienė, Z. (2005). *Normatyvioji medicinos etika*. Kaunas: KMU.
67. Luobikienė I. (2002). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
68. Luobikienė, I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika: mokomoji knyga*. Kaunas: KTU.
69. Malaškevičius, J. (2006). *Asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, individualumas*. // Socialinis ugdymas. Nr. 2 (13).
70. Marshall, I.; Zohar, D. (2006). *Dvasinis kapitalas: gerovė, kuri gali padėti išlikti*. Vilnius: Tyto Alba.
71. Marshall, G. (1998). *Dictionary of sociology*. New York: Oxford University Press.
72. Merkys, G. (2002). *Veiksmingų resocializacijos ir ugdymo metodologijų paieškos problema*. Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. Šiauliai: ŠU.
73. Mesonienė, S. (2009). *Penitencinės sistemos teisės raidos perspektyvos Lietuvoje*. Iš Jurisprudencija. Nr. 3 (117).
74. Myers D. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
75. Morkūnienė, J. (2002). *Socialinė filosofija: šiuolaikinė mąstymo paradigma*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
76. Morkūnienė, J. (1995). *Humanizmas: filosofinės teorijos metmenys*. Vilnius: Baltic Eco.
77. Nefas, S.; Smalskys, V. ir kt. (2011). *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje*. Vilnius: MRU.
78. Ormrod J. E. (2003). *Educational Psychology: Developing Learners*. Upper Saddle

79. River, NJ: Merrill Prentice Hall. Pakalkaitė A. (2004). *Grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų socialinės reintegracijos problemos*. // *Pedagogika*. T. 73. Vilnius: VPU.
80. Palidauskaitė, J. (2010). *Etika valstybės tarnyboje*. Kaunas: Technologija.
81. Pierson, J. (2008). *Going Local Working in Communities and neighborhoods*. New York: Routledge.
82. Polukordienė, O. K. (2003). *Psichologinės krizės ir jų įveikimas: pagrindinės žinios apie krizių ir savižudybių prevenciją, intervenciją ir postvenciją*. Vilnius: Heksograma.
83. Prakapas, R.; Katinaitė, R. (2008). *Nuteistų asmenų resocializacija: Socialinė komunikacija ir edukacinių lūkesčių realizavimas*. // *Socialinis darbas ir ugdymas*. Nr. 5(16).
84. Pruskus, V. (2003). *Verslo etika: laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija.
85. Pruskus V. (2004). *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija.
86. Raižienė, S; Mažeikienė, A. ir kt. (2012). *Verslo psichologija*. Vilnius: MRU.
87. Robbins, S. P. (2003). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
88. Ruškus, J. (2008). Buvusių nuteistųjų įsidarbinimo ir socialinės reintegracijos strategijų projektavimas. Iš *Socialiniai mokslai*. Nr. 3 (61).
89. Ruškus J.; Mažeikis G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Monografija. Šiauliai: ŠU.
90. Ruževičius, J. (2007). *Kokybės vadybos metodai ir modeliai*. Vilnius: VU.
91. Saulaitis, A.; Karaliūtė, A. (2003). *Krikščionybė ir kultūra*. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla.
92. Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007-2013 m. ES struktūrinę paramą. Vertinimo ataskaita. (2011). Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.
93. Spierts, M. (2003). *Balansavimas ir aktyvinimas: metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas*. Vilnius: VU.
94. Staniulienė, S. (2012). *Tinklaveikos iššūkiai socialiniam darbui*. *Kultūra ir visuomenė*. Nr. 3(1).
95. Stewart, D.; Mickūnas A. (1994). *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: Baltos lankos.
96. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vilnius: VU.
97. Suslavičius A., Valickas G. (1999). *Socialinė psichologija*. Vilnius: VU.
98. Sutton, C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: VU.
99. Šinkūnienė, J. R. (2012). *Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai*. Vilnius: MRU.

100. Švedas, G. (2003). *Bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
101. Šventasis raštas. (1992). *Naujasis Testamentas* (vert. iš graik.). T. 4. Vilnius.
102. Tarptautinių žodžių žodynas. (1983). Vilnius.
103. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: LTU leidybos centras.
104. Urmonienė, M. (2002). *Marginalinės grupės – socialinio darbo dalykas*. // Socialinis darbas. Nr. 2(2). Kaunas: KTU.
105. Vaičekauskienė, V. (2002). *Nuteistųjų socialinės reintegracijos problemos*. Socialinis darbas. Nr. 1 (1).
106. Vaitekonienė V. (2002). *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai*. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: VRM.
107. Valantiejus, A. (2007). *Sociologijos istorija: teorinės idėjos, problemos ir sąvokos*. Vilnius: VU.
108. Valickas V. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
109. Vanier, J. (1998). *Bendruomenė: atleisti ir švęsti*. Vilnius: Vyturys.
110. Vasiljevienė, N. (2006). *Organizacijų etika: institucinės etikos vadybos sistemos*. Vilnius: Ciklonas.
111. Vilkas M., Bučaitė - Vilkė J. (2009). *Besiformuojanti tinklaveikos teorija*. // *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 14.
112. Vyšniauskienė, D.; Kundrotas, V. (1999). *Verslo etika*. Kaunas: Technologija.
113. Vosiliūtė, A. (2006). *Kalėjimo įnamiai: grįžimo į visuomenę lūkesčiai: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
114. Witting-Marcinkevičiūtė, E. (2012). *Nacionalinės etikos griuvėsiai arba Kaip nužudyti valstybę jos intelektualų rankomis*. Kultūros barai. Nr. 4. Vilnius: Kultūros barai.
115. Woititz, G. J. (1999). *Suaugę alkoholikų vaikai*. Kaunas: Dargenis.
116. Žalimienė, L. (2006). *Socialinių paslaugų vadyba: balansavimas tarp socialinio teisingumo ir ekonominio racionalumo*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 1(6). Šiauliai: ŠU.
117. Žemaitaitytė, I.; Čiurinskienė D. (2004). *Nuteistųjų požiūris į dalyvavimą socialinėse programose kaip resocializacijos galimybę*. // Socialinis darbas. Nr. 3(2). Vilnius: MRU.
118. Žydžiūnaitė, V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu*. Kaunas: Judex.

119. Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: MRU.
120. Žukauskienė, R. (1998). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
121. Žukauskienė, R.; Ignatavičienė, S. (1999). Rizikos grupės vaikai: metodinės rekomendacijos pedagogams. Vilnius: LRŠMM Leidybos centras.

Teisės aktai:

1. LR vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. (2007). *Valstybės žinios*, 27 (989).

PRIEDAI

Priedų sąrašas:

1 priedas Įkalintieji laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje. Statistinių duomenų lentelė.

2 priedas Nusikalstamos veikos, kurias padarė anksčiau padarę nusikalstamas veikas asmenys.

Statistinių duomenų lentelė.

3 priedas Interviu klausimynas.

4 priedas Interviu medžiaga.

5 priedas Kokybinio tyrimo kategorijų ir subkategorijų lentelė.

Įkalintieji laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje

lytis	įkalinimo rūšis	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vyrai ir moterys	Įkalintieji, iš viso	9516	11566	11070	8063	8125	8137	8079	7866	8000	8655	9139	9920	9729
Vyrai ir moterys	Suimtieji (laukiantys teismo nuosprendžio)	1915	1811	1656	1362	1284	1127	997	955	978	1208	1196	1347	1179
Vyrai ir moterys	Nuteistieji	7601	9755	9414	6701	6841	7010	7082	6911	7022	7447	7943	8573	8550

Šaltinis: Lietuvos Statistikos Departamentas [žiūrėta: 2013-04-12]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3170108&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=4582&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>

≡

Nusikalstamos veikos, kurias padarė anksčiau padarę nusikalstamas veikas asmenys

administracinė teritorija	nusikalstamos veikos rūšis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lietuvos Respublika	Nusikalstamos veikos	9954	9286	7762	6857	6948	6608	7238	6862	8592
Lietuvos Respublika	Nusikaltimai	8655	8256	6810	6069	6230	5811	6388	6047	7810
Lietuvos Respublika	Baudžiamieji nusižengimai	1299	1030	952	788	718	797	850	815	782

Šaltinis: Lietuvos Statistikos Departamentas [žiūrėta: 2013-04-12]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectOut/PxSort.asp?file=20135521193311379504M3170113&PLanguage=0&MainTable=M3170113&MainTablePretext=Grupin%C4%97s%20nusikalstamos%20veikos&potsize=30>

Klausimynas

1. Apibūdinkite žmogų ateinantį į bendruomenę. Koks jis? Kur kreipėsi prieš tai? Kokią gyvenimo patirtį atsineša su savimi?
2. Apibūdinkite savo bendruomenę. Pagrindiniai tikslai. Kodėl manote, jog ši bendruomenė naudinga?
3. Kokį bendruomenės poveikį žmogui matote?
4. Bendruomenės veiklos ir strategijos.
5. Kuom jūsų bendruomenė išsiskiria iš kitų bendruomenių? Kokios jūsų bendruomenės stiprybės?
6. Kokie yra jūsų veiklos trukdžiai.
7. Kokios kompetencijos, kaip vadovui, reikalingos dirbant bendruomenėje.
8. Su kokiomis organizacijomis ar įstaigomis bendradarbiaujate?
9. Ar svarbus yra komandinis darbas dirbant socialinį darbą su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų? Ar turite komandą savo institucijoje? Kokie yra komandos narių vaidmenys ?

Respondentų atsakymai į pateiktus klausimus

1 respondentas

1. Apibūdinkite žmogų ateinantį į bendruomenę. Koks jis? Kur kreipėsi prieš tai? Kokią gyvenimo patirtį atsineša su savimi?

Pas mus labai dažnai ateina žmonės, kuriems mes esame pirmieji, į ką jie kreipiasi, nors mes iš karto jų nepriimame: pirmiausiai jie turi praeiti detoksikaciją. Priklausomybės ligų centras yra ta vieta, kuri dažniausiai pasirenkama detoksikacijai. Dažniausiai ateinantis žmogus yra neturinti kur gyventi, praradęs šeimą, praradęs darbą. Žmogus neturintis jokios vilties, beviltiškas, tas žmogus, kuris nori kažkokiu būdu keistis. Pas juos atėjimo į bendruomenę motyvai dažniausiai skirtingi, tačiau bendrai paėmus, žmogus į mūsų bendruomenę ateina beviltiškas. Praeityje jiems nebuvo skiriama pakankamai dėmesio iš tėvų, jais tinkamai nesirūpino. Didelę įtaką turi patyrimai vaikystėje, ypač kai asmuo netenka artimųjų ir įvyksta savęs žlugdymas. Tada gali asmuo ir sau kenkti, gali pradėti kenkti kitiems, gali pradėti gyventi asocialiai, vykdyti nusikaltimus ir taip toliau. Dažnai tokie asmenys pradeda vartoti svaigalus ar narkotikus dar jaunystėje, susiradę panašių į save draugų.

2. Apibūdinkite savo bendruomenę. Pagrindiniai tikslai. Kodėl manote, jog ši bendruomenė naudinga?

Egzistavo toks žmogus Antonas Makarenka (garsus sovietinės Rusijos laikų pedagogas – aut.), kuris nusprendė, jog vaikus, ypač neturinčius tėvų, reikia auklėti bendruomenėje. Pas mus tai yra taip pat svarbus dalykas. Manau, jog tai atneša daugiau naudos, nes mes daugiau stengiamės sukurti, kaip čia tiksliau išsireiškus, šeimos aplinką, kad žmogus matytų, kad jis nėra socialinė „atmata“, kaip jie patys save vadina. Mums svarbu, kad žmogus jaustųsi reikalingas, atsakingas. Tai labai svarbu, nes dažniausiai tie žmonės yra supykę ant visko, jie galvoja, kad yra nereikalingi, jie neturi jokios atsakomybės. Bet, dažniausiai priimame žmones į bendruomenę, kada joje yra susikūręs branduolys, kai joje yra nusistovėjusios tradicijos, tvarka. Tai reiškia, jog, kai žmogus ateina į tą naują tvarką, nors jam yra ir sunku, jis jaučiasi reikalingas, jis jaučiasi bendruomenės vienetas. Tai yra labai svarbu gyvenime, nes visi jie priklauso socialinės atskirties grupėms, jaučiasi niekam nereikalingas, jis nėra nuo nieko nepriklauso ir jis niekam nepriklauso, jis tarytum svetimas. Mes bandome įteigti, jog jis nėra svetimas, jog jis yra bendruomenės dalis. Aš manau, jog šiuose žmonėse labai svarbu yra auklėti šias asmens savybes: atsakomybę, atskaitomybę, darbštumą, valią ir kt. Čia yra mūsų bendruomenės tikslai, kad žmogus pasikeistu ir taptu atsakingas.

3. Kokį bendruomenės poveikį žmogui matote?

Žmogus pradeda žiūrėti ir kreipti dėmesį į kitus. Čia yra svarbiausia. Matote, jeigu žmogus neišsilaiko mūsų bendruomenėje, o tai atsitinka dažnai, tai jis anksčiau išeina iš mūsų. Tie žmonės, kurie šiuo metu gyvena mūsų bendruomenėje, jie jau gyvena apie metus laiko, todėl aš nebijau jiems leisti pasilikti net ir ilgiau, nes tai yra labai svarbu mūsų bendruomenei dėl to, kad naujai atėjusiems žmonėms būtų su kuo pasikalbėti ir iš ko imti teigiamą pavyzdį. Šioje vietoje atsispindi dar vienas mūsų tikslas – sukurti branduolį.

4. Bendruomenės veiklos ir strategijos.

Pas mus bendruomenėje yra toks šūkis – „pats atsikėlei – padėk kitam“. Mes viską darome, kad žmonės būtų motyvuoti „kabintis“ į gyvenimą. Mes juos mokome, jog nėra padėties be išeities. Man, tiesa pasakius, taip tėvas sakydavo, o tai man gyvenime daug padėjo. Mes stengiamės, kiek įmanoma, jiems padėti sprendžiant jų problemas visuose srityse, kiek galime.

5. Kuom jūsų bendruomenė išsiskiria iš kitų bendruomenių? Kokios jūsų bendruomenės stiprybės?

Išsiskirti, aš abejoju, jog mes čia daug kuom skiriamės. Jeigu paėmus visas Lietuvos bendruomenes, tai kai kurios bendruomenės daugiau taikosi prie Europos Sąjungos kriterijų, kad gautų finansavimą, tačiau, sakyčiau, kad yra tokios dvi bendruomenių kryptys: be religijos, kurios remiasi psichologija ir asmenys gali išpažinti įvairia religiją ir kaip mūsų bendruomenė, kuri remiasi Šventuoju Raštu, bei mums svarbiausiu dalyku, tai Tikėjimu. Suprantate, ne kiek pačia religija, bet kiek pačiu Gyvenimu ir Tikėjimu. Mes, kaip ir kai kurios bendruomenės, turime 12 žingsnių programą, kuri yra tarytum pastiprinta, nors ji tokia buvo nuo pat jos sukūrimo pradžios, tačiau ja vėliau transformavo todėl, jog ta programa norėjo naudotis žmonės įvairiausių tikėjimų. Pas mus Dievas yra Jėzus Kristus. Taip pat mes aktyviai naudojame Šventąjį raštą. Kaip ir kituose bendruomenėse, taip ir pas mus svarbi yra savianalizė. Toliau yra viskas tas pats kaip ir kituose bendruomenėse, išskyrus tai, jog pas mus mažiau finansinių, materialinių galimybių kurti kažkokias mokymų grupes, pavyzdžiui kompiuteriu mokymus, samdytis psichologus. Šiems dalykams mes neturime galimybių, nes nėra finansavimo. O taip tai mes esame panašūs į kitas bendruomenes.

6. Kokie yra jūsų veiklos trukdžiai.

Finansai. Jie mus labiausiai kankina. Savivaldybė gali mus remti, tačiau jie nenori to daryti, nes nemato tuose dalykuose prasmės. Jie mato prasmę miesto apželdinimuose, šokiuose, o šitame

dalyke nemato prasmės. Tokie sprendimai mums retkarčiais kelia nusistebėjimą. Kadangi mūsų bendruomenė vis tiek bendradarbiauja su Klaipėdos miesto savivaldybė, mes esame patalpų nuomininkai, tai, tiesa pasakius, nenori plėtoti mūsų veiklos. Mes gauname patalpas, kurios oficialiai yra negyvenamos, todėl mes negalime gauti finansavimo iš kitų fondų, kaip ir parduoti savo paslaugų. Taigi, mus stebina miesto savivaldybė, nes ji mus nesirūpina. Mums pagal panaudos sutartį, patalpas nuomoja trejiems metams. Čia yra kažkoks absurdas, nes mes nespėjam įsisukti į darbą, o jau reikia vėl rašyti prašymą, vėl paduoti į tarybą, kad vėl tęstų sutartį trejiems metams. Net dirbt tokiais nuotaikomis sunku, nes nežinome, kas šaus į galvą tiems viršininkams savivaldybėje: gal užsimanys vieną dieną patalpas parduoti, o mūsų programa bus tik įpusėjusi. Tas materializmas mūsų bendruomenei kenkia. Kartais bendruomenės nariai neišlaiko ir pradeda kaltinti darbuotojus arba patį centrą, jo tvarką, tačiau tai mūsų nestebina, nes šneka daugiau tie, kurie nesugeba praeita visos programos. Tačiau tai nėra mums trukdis.

7. Kokios kompetencijos, kaip vadovui, reikalingos dirbant bendruomenėje.

Sakyčiau patirtis. Patirtis reikalinga daugiau nei išsilavinimas, nes praktiškai, jeigu tu rūpinies žmonėmis – reikalinga patirtis. Pavyzdžiui, Šilutėje žmonės sukūrė reabilitacijos centrą, kuris jau veikia 1,5 metų. Ambicijų jie turi daug, tačiau su jais sunku bendrauti, nes jie neturi patirties. Jie patys nori bendrauti su mumis, tačiau su jais sunku bendrauti, nes jie „viską žino“ pasirodo. Jau matau, jog jie darosi pikti, nesiskaito nei su niekuo, jau visi kalti ir taip toliau, todėl patirtis labai svarbu dirbant bendruomenėje, jog galėtum ją tinkamai vysti ir joje dirbti. Taip pat svarbu nesinešti į namus bėdas iš darbo vietos, nes galų gale pačiam gali būti reikalinga reabilitacija. Patirtis labai svarbu, žinoti ką darai ir visą kitą. Aišku, jei esi bendruomenės psichologas, ar kitoks specialistas tai be patirties reikalingos žinios.

8. Su kokiomis organizacijomis ar įstaigomis bendradarbiaujate?

Mes dažnai bendradarbiaujame su Klaipėdos priklausomybės centru, kadangi kiekvienas naujas žmogus atėjęs į mūsų bendruomenę, prieš tai turi būti praėjęs detoksikacijos kursą. Dar bendradarbiaujame su Klaipėdos miesto nakvynės namais. Ten mes dažnai lankomės, vedame įvairias programas skirtas priklausomybėms gydyti. Reikalui esant bendradarbiaujame su visomis institucijomis, tačiau pagrinde su šiomis dviem.

9. Ar svarbus yra komandinis darbas dirbant socialinį darbą su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų? Ar turite komandą savo institucijoje? Kokie yra komandos narių vaidmenys ?

Mūsų bendruomenėje komanda nėra pats svarbiausias dalykas siekiant reabilituoti asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietos. Svarbiausia yra, kad žmogus norėtų keistis ir atrastų tikėjimą, bei Jėzų Kristu. Mūsų komanda yra asmenys, kurie jau pasveiko, resocializavosi mūsų bendruomenėje ir padeda kitiems tą padaryti. Pasveikę žmonės drauge su naujais bendruomenės nariais studijuoja šventąjį raštą, meldžiasi, gieda giesmes, liudija, o bendruomenės nariai, sveikdami turi į ką lygiuotis.

2 respondentas

1. Apibūdinkite žmogų ateinantį į bendruomenę. Koks jis? Kur kreipėsi prieš tai? Kokią gyvenimo patirtį atsineša su savimi?

Tai yra žmogus, atsidūręs benamystės situacijoje, praradęs motyvaciją įveikti jam iškilusias socialines problemas. Priežastys, dėl kurių asmenys kreipiasi į mus, įvairios: benamystė, skurdas, priklausomybės ligos, nemokėjimas prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios ekonominės situacijos ir pan. Pastebėtina, jog didžiausias trumpalaikės socialinės globos poreikis iškyla darbingo amžiaus asmenims, neturintiems nuolatinės gyvenamosios vietos, kurie dėl savo žalingo gyvenimo būdo, socialinių įgūdžių stokos, prarastų darbinių įgūdžių, neatsakingo gyvenimo būdo negali sėkmingai resocializuotis bei gyventi pilnaverčio gyvenimo. Dalis asmenų, kuriems reikalingos Nakvynės namų paslaugos, yra grįžę iš laisvės atėmimo vietų, turintys nesibaigusio teistumo terminą, o taip pat priklausomybės ligas, negalintys tinkamai savimi pasirūpinti ir savarankiškai gyventi. Yra pastebėta, jog į Klaipėdą iš laisvės atėmimo vietų grįžta ne tik tie asmenys, kurie prieš atliekant bausmę buvo deklaravę gyvenamąją vietą Klaipėdos miesto savivaldybėje, bet ir kitų savivaldybių gyventojai, todėl jiems mūsų bendruomenė dažniausiai būna pirmoji institucija pasiruošusi teikti reikalingas paslaugas – padėti benamystės atvejais, stiprinti motyvaciją, įveikti iškilusias socialinio pobūdžio problemas, teikiant tiek laikino apnakvindinimo, tiek trumpalaikės socialinės globos paslaugas. Kalbant apie asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietų, tai, jų patirtys praeityje yra labai neigiamos. Tėvų nuolatiniai girtuokliavimai, barniai, smurtavimas prieš vaiką nepataisomai sužaloja jį. Dėl to kai kurie asmenys tampa asocialūs, agresyvūs, delinkventiški. Jie pradeda smurtauti prieš silpnesnius, vykdo nusikaltimus, siekiant gauti pinigų, kol galų gale atsiduria laisvės atėmimo vietose. Jų gyvenimą dažnai lydėdavo alkoholis arba narkotikai, kur jie skandindavo savo skausmą ir beviltiškumą. Taip pat reikšmingų asmenų netektys, skyrybos pastūmėdavo asmenis į alkoholizmo liūną, nes jie jausdavosi niekam nebereikalingi ir užmiršti. Būta ir kitokių patirčių, tačiau šios yra pagrindinės ir esminės.

2. Apibūdinkite savo bendruomenę. Pagrindiniai tikslai. Kodėl manote, jog ši bendruomenė naudinga?

Viešąsias socialines paslaugas čia gauna socialiai pažeisti asmenys, išgyvenantys benamystės situaciją, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, socialinės ar psichologinės reabilitacijos įstaigų. Tikslas - sėkminga šių asmenų socialinė adaptacija, resocializacija ir integracija. Stiprybėmis būtų galima įvardinti turimą beveik dvidešimties metų darbo patirtį dirbant su įvairiomis socialiai pažeistų asmenų grupėmis, o taip pat ir asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų, turinčiais priklausomybės ligas alkoholiui bei narkotinėms medžiagoms bei kitais rizikos grupėms priskiriamais asmenimis. Įstaigoje dirbančio kvalifikuoto personalo dėka, profesionaliai teikiant paslaugas, keičiasi asmenų, gaunančių paslaugas institucijoje, mąstymas, elgesys, tiek jų pačių bendruomenėje, tiek su kitais visuomenės nariais.

3. Kokį bendruomenės poveikį žmogui matote?

Gyvendamas bendruomenėje žmogus nesijaučia vienišas. Šiuo atveju, asmenys, gaudami paslaugas mūsų įstaigoje, tampa susieti ne tik galimybe gyventi vieni šalia kitų, bet tarp jų formuojasi ir atsiranda emocinio saugumo ryšiai, kuriuos sukuria priklausymo tai pačiai grupei jausmas. Čia bendruomenės nariai atranda tapatumą sau - asmenis artimus savo elgsena ir problematika. Atsiranda dalinimosi būtiniausiaisiais išgyvenimui dalykais pojūtis, o tai rodo, kad jie vieni kitiems yra svarbūs. Todėl formuojasi tvirti, pasitikėjimu grįsti ryšiai ir santykiai tarp gyventojų. Gyventojų bendruomeniškumas yra skatinamas ir mūsų įstaigoje vykdomų užimtumo veiklų metu bei organizuojant užimtumo renginius.

4. Bendruomenės veiklos ir strategijos.

Mūsų vykdoma veikla paslaugos gavėjams yra organizuojama ir vykdoma keliomis kryptimis, tačiau pagrindinis šių veiklų tikslas yra nakvynės suteikimas, klientų užimtumas, socialinių paslaugų teikimas. Specializuotų programų asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimų vietos neturime, tačiau įvairiais būdais bandome jiems padėti, bandome motyvuoti asmenis, jei jie turi priklausomybės problemų, neieško darbo.

5. Kuom jūsų bendruomenė išsiskiria iš kitų bendruomenių? Kokios jūsų bendruomenės stiprybės?

Bendruomenė – daugialypė, nors visi asmenys yra atsidūrę benamystės situacijoje, tačiau tai labai įvairios ir skirtingos socialiai pažeistų asmenų grupės, gyvenančios ir paslaugas gaunančios toje pačioje institucijoje. Tai ir darbingo amžiaus asmenys, ir senatvės pensinio amžiaus sulaukę

asmenys, negalias turintys asmenys, taip pat elgetaujantys, valkataujantys asmenys, priklausomybės ligomis sergantys asmenys, iš laivės atėmimo vietų grįžę asmenys, kurie gaudami tas pačias institucines paslaugas, tampa vienos bendruomenės nariais, siekia savipagalbos ir geba bei gali padėti vieni kitiems.

6. Kokie yra jūsų veiklos trukdžiai.

Mes negalime įgyvendinti kai kurių sau keliamų uždavinių dėl finansavimo stygiaus.

Asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, turintiems priklausomybės alkoholiui bei narkotinėms medžiagoms ligas, daliai kitų socialiai pažeidžiamų asmenų reikalingas žymiai ilgesnis laikotarpis tinkamai adaptuotis ir integruotis visuomenėje, todėl dalis asmenų nepajėgia vėl grįžti į socialų gyvenimą. Taip pat socialinio būsto įsigijimo mažos galimybės arba visiškai tokių galimybių nebuvimas trukdo asmenims tinkamai adaptuotis ir integruotis visuomenėje. Be abejo, darbingo amžiaus asmenų, gaunančių paslaugas, žemas mokslo cenzas, darbinių įgūdžių praradimas, yra didelis trukdis jiems neleidžiantis įsitvirtinti darbo rinkoje. Nėra organizuojamas darbingo amžiaus asmenų profesinis užimtumas. Asmenys nėra suinteresuoti dirbti, nes gaunama piniginė parama iš valstybės (socialinė pašalpa) „išmoko“ juos išgyventi esamomis sąlygomis. Integruotis į darbo rinką tokiems asmenims atrodo finansiškai nenaudinga, nes gaunant socialines išmokas socialinės paslaugos yra teikiamos nemokamai.

7. Kokios kompetencijos, kaip vadovui, reikalingos dirbant bendruomenėje.

Dirbant profesinėje srityje yra labai svarbu turėti žinių ir gebėjimų. Svarbūs yra įgūdžiai, mokėjimai, kvalifikacija. Tačiau žinios ir gebėjimai profesinėje srityje turi būti glaudžiai susiję su turima darbine patirtimi ir praktika bei stipria motyvacija. Bendruomenėje dirbančio specialisto žinias, gebėjimus, patirtį turi atsverti ir jo asmeniniai bruožai bei savybės - svarbiausia nebūti abejingu, apatišku, neturėti smerkiančio ar diskriminuojančio požiūrio, neturėti išankstinių nuostatų.

8. Su kokiomis organizacijomis ar įstaigomis bendradarbiaujate?

Mūsų įstaiga bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis. Daugiausiai bendraujame su Klaipėdos miesto socialinės paramos skyriumi. Taip pat bendradarbiaujame su socialinės paramos centru, „Išganymo armija“, labdaros valgyklomis, labdaros organizacija „Caritas“, Baptistų labdaros fondų „Nikopolis“, priklausomybės ligų centru, miesto ligoninėmis, policija ir kt.

9. Ar svarbus yra komandinis darbas dirbant socialinę darbą su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų? Ar turite komandą savo institucijoje? Kokie yra komandos narių vaidmenys ?

Manau, jog dirbant su tokiais pažeidžiamais asmenimis, komandinis darbas yra labai svarbus. Svarbu asmeniui daug ką priminti, pvz. apsilankymo dienas pas prižiūrinčius pareigūnus, darbo biržoje, socialinės paramos skyriuje ar kur kitur. Svarbu, kad darbuotojai dirbtų kaip komanda, nes labai svarbus keistis, dalintis informacija, kad kiekvienas komandos narys žinotų reikiamą informaciją apie klientą ir reikiamais momentais galėtų jam padėti. Manau, jog mes turime pakankamai gerą, susiformavusią komandą, kurie tarpusavyje keičiasi informaciją, dirba drauge. Manau visi darbuotojai, išskyrus vyr. socialinę darbuotoją, turi vienodą vaidmenį komandoje, nors dažnai iniciatyvos, kliento atžvilgiu, imasi tas darbuotojas, kuriam pavesta pildyti individualų socialinės globos planą. Vyr. socialinė darbuotoja rūpinasi, kad darbas vyktų sklandžiai, kad visi darbuotojai apie viską būtų informuoti, kad darbai būtų atlikti laiku ir taip toliau.

3 respondentas

1. Apibūdinkite žmogų ateinantį į bendruomenę. Koks jis? Kur kreipėsi prieš tai? Kokią gyvenimo patirtį atsineša su savimi?

Tokie žmonės dažniausiai ateina prašydami gyvenamosios vietos, pastogės. Kadangi jie neturi tam tikrų socialinių įgūdžių, jie ateina susitvarkyti darbo biržos dokumentus, kad būtų socialiai drausti ir taip toliau. Trečias dalykas yra tas, jog ateina žmonės iš laisvės atėmimo vietų, turintys priklausomybes alkoholiui ir narkotikams, todėl jie čia ateina gydytis. Tokie žmonės yra emociškai labai dirglūs, nelabai žinantys kur ką ir kaip daryti, todėl čia ateina pasikonsultuoti, gauti patarimo, išsiaiškinti kaip galima būtų apsigyventi šioje bendruomenėje, kol jų dabartinė situacija stabilizuosis. Asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų dažniausiai jaučią neigiama visuomenės požiūrį į juos, jaučia, jog yra stigmatizuojami ir yra atstumiami. Dažniausiai į mūsų bendruomenę šie asmenys ateina niekur prieš tai nesikreipę pagalbos, nors ir turėdami visas ryšio priemones, žinias, tačiau jie su mumis susisiekią dar būdami nelaisvėje. Kalbant apie jų gyvenimo patirtį, tai jais vaikystėje dažniausiai nesirūpino, neskirdavo dėmesio, dėl ko jie bandydavo atkreipti į save dėmesį kitais, nepriimtinais būdais: bėgdavo iš namų, smurtaudavo prieš kitus, vogdavo ir taip toliau. Dažnai asmenys pradėdavo vartoti lengvus narkotikus, alkoholį, o vėliau pereidavo prie stipresnių svaigalų, priežastys to būdavo įvairios. Yra buvę, jog būdami neblaivūs, asmenys įvykdydavo žiaurių nusikaltimų, dėl ko ilgam atsidurdavo laisvės atėmimo vietose. Kai asmuo pradeda vartoti svaigalus, jis tampa agresyvus, dėl ko jo bijo artimieji ir dėl ko jie nuo jų nosisuka, o tai dar labiau pastumia asmenį savidestrukcijai.

2. Apibūdinkite savo bendruomenę. Pagrindiniai tikslai. Kodėl manote, jog ši bendruomenė naudinga?

Bendruomenės veiklos tikslas yra asmenų, sergančių priklausomybės ligomis, resocializacija. Tai yra vienas iš pagrindinių mūsų bendruomenės tikslų. Ši programa gali būti trumpalaikė arba ilgalaikė. Kalbant apie asmenis, grįžusius iš įkalinimo vietų, trumpalaikė pagalba būtų tokia, kai tokį asmenį nukreipiame į tinkamas vėžias ir jis išeina iš mūsų bendruomenės. Kiti asmenys būna, jog pasilieka ilgesniam laikui. Tai užtrunka apie metus su puse. Pati bendruomenė yra skirta tik tai vyrams. Ji galbūt skiriasi nuo kitų bendruomenių tuom, jog ji nėra tokia uždara ir asketiška. Kitos bendruomenės labai uždaro žmones, izoluoja. Mūsų bendruomenė yra šiek tiek atviresnė šiuo klausimu, nes mes laikomės nuomonės, jog žmogui, pabaigusiam reabilitacinę programą uždaroje bendruomenėje ir grįžus į visuomenę, jam būtų šokas. Būdami atviresni, mes stengiamės neatitraukti žmogaus nuo visuomenės. Mūsų bendruomenės nariai dalyvauja įvairiuose renginiuose, anoniminių alkoholikų, anoniminių narkomanų grupėse, kad būtų pastovus normalaus gyvenimo bendravimas. Aiškų tam tikrą laiką jie būna uždaresni, praleisdami laiką tarp tokių pačių likimo brolių. Kalbant apie religiją, tai mūsų bendruomenė yra pririšta prie evangelikų liuteronų bažnyčios, kadangi naudojames ir jos pastatais, ir aš pats esu šios bažnyčios dvasininkas, bet tai nėra labai spaudžiama ant religinio kampo, nes čia jau turi būti pačio žmogaus pasirinkimas. Aišku, jei kalbėti apie dvylikos žingsnių programą, tai ji būna tokio liesino tipo arba krikščioniškosios krypties. Pas mus aišku yra naudojama krikščioniškoji kryptis, nes priklausomam žmogui vienas iš esminių dalykų yra suprasti, jog priklausomybę turintys žmonės negali įveikti jos be aukštesnės jėgos įsikišimo. Kitos bendruomenės galbūt labai remiasi krikščionybę sveikime, kitos gal visai nesiremia ja. Pas mus daugiau dominuoja žmogaus valia ir savanoriško apsisprendimo pagrįstas dalykas.

3. Kokį bendruomenės poveikį žmogui matote?

Žmogui pas mus atvažiuoja didelėje nesantaikoje pačiu su savimi. Jis nesirūpina savo higiena, jos ryšiai su šeima nutrūkę, jis pats savęs nelabai gerbia, yra savimi ir aplinkiniais nusivylęs, sunkiai randa motyvacija keistis ir taip toliau. Gyvendamas bendruomenėje žmogus, po truputi pradeda savimi rūpintis, įgauna įgūdžius, pradeda užsimegzti kontaktas su šeima. Taip pat žmogui yra padedama susitvarkyti visus dokumentus, jog gautų bent minimalias pajamas, socialines garantijas. Nors, kad ir kokios jos šiandienai yra, tai yra labai svarbu tokiam žmogui, nes jis nieko neturi apskritai.

4. Bendruomenės veiklos ir strategijos.

Mūsų bendruomenės veiklos labai susijusios su jų asmeniniu sveikimu, kalbant apie priklausomybę. Mes taip pat vykome visokia šviečiamąsias, edukacines veiklas. Pas mus taip pat vyksta bendradarbiavimas, susitikimai su studentais. Mes lankomės mokyklose, vykdomė

edukacines programas, kuriuose dalyvauja mūsų bendruomenės nariai ir bando perduoti įvairias žinias susijusia su prevencija. Taip pat mūsų bendruomenės nariai lankosi organizacijose, kurios vykdo ŽIV, AIDS bei hepatito prevencija, kadangi dalis bendruomenės narių turiu su tuo susijusių problemų. Mūsų bendruomenės nariai, bėgant laikui tampa įvairių organizacijų nariais, bendradarbiais ar savanoriais. Taip pat mes dalyvaujame įvairiuose akcijose, tokiuose kaip greitai vykianti maisto banko akcija. Kadangi mūsų įstaiga pati yra ir paramos gavėja, ne tik maisto bankui, bet ir pačiai sau. Taip pat veikiame ir su vietos jaunimu, kas susiję su sporto renginiais. Veiklos yra gana atviros ir neasketiškos.

5. Kuom jūsų bendruomenė išsiskiria iš kitų bendruomenių? Kokios jūsų bendruomenės stiprybės?

Atvirumas yra mūsų pagrindinė stiprybė bei skirtumas nuo kitų bendruomenių. Būdami atviri mes daugiau pasiekiame, nes į mus yra nebijoma kreiptis ar su mumis bendradarbiauti. Taip pat mes nedarome spaudimo dėl religijos. Galima būtų išskirti kaip stiprybę tai, jog čia gyvena vien tik vyrai, dėl ko neatsiranda jokių nereikalingų pagundų ir blaškymosi kas trukdytų sveikimui. Daugiau didesnių skirtumų negalėčiau išskirti.

6. Kokie yra jūsų veiklos trukdžiai?

Pagrindiniai mūsų veiklos trukdžiai yra finansiniai dalykai, nes, kol kas, iš valstybės lėšų negauname, iš savivaldybės taip pat. Kadangi čia aplink nėra nei nakvynės namų, nei socialinių paslaugų centro, tai eilę metų suteikiame laikino apnakvindinami paslaugą praktiškai už dyką. Tai rodo, jog savivaldybės pajėgumas padėti mums finansiškai yra faktiškai, šiai dienai, neįmanomas. Aišku mums reikalingas biudžetas nėra didelis, tačiau tai yra mūsų pagrindas, nes kiekvieną mėnesį mums reikia sukti galvą, iš kur gauti finansų, kad susimokėti elementarius mokesčius. Gerai, kad dar turime savanorių darbuotojų, nes jei visiems reikėtų mokėti atlyginimą, tai centrą faktiškai reikėtų uždaryti. Kalbant apie patį asmenį, apie jo įgalinimą, problemų iš kliento pusės dažniausiai neiškyla. Kadangi pats dalykas siekiant pokyčio, yra žmogaus motyvacija ir noras veikti. Savaiame aišku, jog tvarkant asmens dokumentus, rašant įvairius raštus valstybinėms institucijoms, gaunant pažymą, išskyla visokių biurokratinio netobulumo fragmentų, tačiau tai mes neskaitome problema, jei asmuo yra motyvuotas, nes jis tai įveikia.

7. Kokios kompetencijos, kaip vadovui, reikalingos dirbant bendruomenėje?

Žmogiškosios kompetencijos, žmogiškojo bendravimo, supratimo. Taip pat yra svarbu išsilavinimas kartu su praktika. Nors turiu pedagogikos, edukologijos išsilavinimą, o priklausomo

žmogaus patirties neturiu, bet per laiką aš tokius žmones supratau, todėl tokių kompetencijų pluoštai man, kaip vadovui, leidžia dirbi gana rezultatyviai. Patirtis, mano manymų, yra svarbiausia vadovaujant bendruomenėje.

8. Su kokiomis organizacijomis ar įstaigomis bendradarbiaujate?

Bendradarbiaujame su maisto banku, asociacija „pozityvus gyvenimas“, Šilutės savivaldybę, Pagėgių socialinės paramos skyriumi ir kitomis biudžetinėmis įstaigomis. Glaudžiai bendradarbiaujame su mūsų užsienio rėmėjais, kurie mus remia per bažnyčią, projektus. Jeigu yra poreikis, stengiamės bendradarbiauti su visais, tačiau išvardintos organizacijos yra tos, su kuriomis dažniausiai bendradarbiaujame.

9. Ar svarbus yra komandinis darbas dirbant socialinį darbą su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų? Ar turite komandą savo institucijoje? Kokie yra komandos narių vaidmenys ?

Tai yra privaloma. Galime juokais pasakyti, jog pats žmogaus kūnas yra kaip komandinis darbas, nes jei vienas neveikia, viskas sugriūna. Galiu labai paprastai pasakyti, jog bendruomenė yra kaip vienas organizmas, kur kiekvienas turi žinoti kas ką daro ir tas komandinis darbas yra neatsiejamas dalykas. Savo komandą bendruomenėje turime, nors ji yra ir nedidelė. Dalį komandos sudaro reabilitaciją pabaigę asmenys, kurie nori toliau čia būti, išlaikyti blaivybę. Jie tampa mūsų bendruomenės savanoriais ir prisideda prie komandinio darbo užpildydamas tai, ką kiekvienas geriausiai sugeba. Pas mus komandos vaidmenys yra gana paprastos. Vienas tvarko buhalteriją, kiti dirba administruojantį darbą, kiti dirba konsultacinio pobūdžio klausimais. Mano vaidmuo yra darbo organizavimas bei stebėjimas. Taip pat yra socialinis darbuotojas, kuris prižiūri tiek visą tvarką, dokumentų tvarkymą ir visą kitą. Turime psichologą kuris vykdo psichologinį konsultavimą, tačiau ši veikla yra nepastovi, o pagal poreikį. Kalbant apie bendruomenės narius, jie taip pat turi vaidmenis. Kas savaitę keičiasi „namo šeimininkas“, kuris yra skaitomas savaitės bendruomenės vyresnysis. Taip pat yra savaitės vyresnysis, kuris koordinuoja virtuvę. Trečias vaidmuo yra ūkvedžio, kuris tą savaitę yra atsakingas už mūsų gyvuliukus, bei kitus ūkio darbus.

4 respondentas

1. Apibūdinkite žmogų ateinantį į bendruomenę. Koks jis? Kur kreipėsi prieš tai? Kokią gyvenimo patirtį atsineša su savimi?

Į organizaciją kreipiasi asmenys, atlikę bausmę laisvės atėmimo vietoje, lygtinai paleisti asmenys. Tokie asmenys dažnai būna emociškai silpni, norintys pagalbos, tačiau su menka motyvacija veikti. Žmonės, išėję į laisvę ir atėję į mūsų centrą, dažniausiai neturi nei gyvenamosios vietos, nei paso, o tik krūvą neatlygintos žalos iš praeities kaip skolos, menką išsilavinimą ir dar menkesnių profesinių gebėjimų. Dažnai būna, jog tokie asmenys turi ir priklausomybės problemų, kurias reikia spręsti pirmiausiai ir tai nėra lengva. Jie būna kartais agresyvūs, vadovaudamiesi iš laisvės atėmimo vietų parsineštais principais, tačiau bėgant laikui tai pasikeičia. Taip pat į mus kreipiasi viešuosius darbus atlikti įpareigoti asmenys, priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų. Žmonės dažniausiai nori būti bendruomenėje, nes nenori būti vieni. Jie patys dažnai to nesupranta, nesupranta to, kas juos čia laiko ir traukia. Jie yra gyvenime palūžę, ieškantys kokios nors atramos arba bent jau pokalbio, palaikymo. Jų gyvenime buvę įvairių neigiamų nutikimų: tėvai dažniausiai jais pakankamai nesirūpino, nes ir patys elgdavosi asocialiai. Negaudami iš tėvų meilės, rūpesčio, saugumo jausmo, jie jo nesąmoningai ieškodavo kitur. Jiems artimi tapdavo tokio pat likimo žmonės, nes jie jais pasitiki ir yra suprasti. Jiems nelabai rūpėjo tai, ką jie darė, todėl nesureikšmindavo savo elgesio, vykdydami nusikaltimus, smurtaudami, nes jie jautėsi pripažinti ir gerbiami, net ir atsidūrę laisvės atėmimo vietoje. Dažnai jų gyvenimą lydėjo narkotikų ar alkoholio vartojimas, kurių skaudžios pasekmės įsigyveno ilgam laikui. Jų gyvenime netektys pasitaikydavo dažniau nei įprasta, jų draugai patekdavo į laisvės atėmimo vietas, jų artimieji, kurie jiems padėdavo materialiai, mirdavo, jų drauges juos palikdavo, o tai juos stūmė žemyn. Jie nebematė prasmės niekur, jautėsi visiškai vieni ir toliau skęsdami priklausomybės liūne. Svarbu jų nesmerkti ir nekaltinti. Dažnu atveju jie kreipiasi į mus jau po to, kai būna apsilankę valstybinėse institucijose, kur jie gauna nemažai jiems reikalingos informacijos, bet visuomeninės organizacijos darbuotojai ir savanoriai gali daugiau skirti laiko, jų laikas nėra fiksuotas, todėl daugiau žmogiško santykio gauna klientas kreipdamasis į nevyriausybinę organizaciją.

2. Apibūdinkite savo bendruomenę. Pagrindiniai tikslai. Kodėl manote, jog ši bendruomenė naudinga?

Mūsų vienas iš pagrindinių bendruomenės tikslų yra požiūrio visuomenėje į nuteistuosius keitimas, kadangi šiuolaikinėje visuomenėje daug netiesos ir stigmatizacijos. Žmonės nenoriai bendrauja su tokiais asmenimis, vengia juos įdarbinti, padėti, o mes padedame jiems kuom galime. Mums rūpi šių žmonių ateitis ir mes norime jiems padėti atsistoti, susirasti darbą ir taip kabintis į

gyvenimą, tačiau to privalo norėti ir pats žmogus, ko dažnai juose trūksta. Mes dirbame nešini krikščioniškąja ideologiją, tačiau mes esame atviri, todėl savo ideologijos per prievartą nebrukama, nebandome žmogų paversti tikinčiuoju jei jis to nenori. Mes norime, jog asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų atrastų savo šeimą, giminaičius, prarastus vaikus, bei integruotųsi į visuomenę.

Mūsų organizacija teikia kompleksines paslaugas arba, kitaip sakant, pas mus galima gauti įvairių paslaugų po vienu stogu, nereikia asmeniui, ką tik išėjusiam į laisvę vaikščioti po skirtingas institucijas, skirtingoms paslaugoms gauti, nes jis visas paslaugas gali gauti čia, pas mus. Dėl šitų dalykų, manau, jog mūsų draugija naudinga.

3. Kokį bendruomenės poveikį žmogui matote?

Mūsų centre yra visko – tam, kad žmonės patikėtų, kad ir juos gali lydėti sėkmė. Čia išėję į laisvę žmonės sotūs, nuprausti, išsimiegoję, į juos žiūrima su žmogiška pagarba. Visi mūsų centre dirbantys socialiniai darbuotojai nuoširdžiai jaučia pagarbą, o ne neapykantą ar pyktį, supranta buvusių kalinius ištikusias bėdas ir jais tiki, tokiu būdu įkvėpdami pasitikėjimo ir jiems patiems. Socialinis centras turi visą „arsenalą“ žmogui padėti nepasimesti – įvairių užsiėmimų, motyvaciją dirbti skatinančių priemonių. Apskritai mūsų centras orientuotas į būtent socialines kompetencijas ir jų ugdymą – čia nėra nė vieno darbuotojo, kuris ką nors darytų už kalinį, jie visi viską mokosi daryti patys: tvarkosi, gamina valgį ir valgo, prižiūri aplinką. Nėra jokių „patarnautojų“. Norime, kad žmonės jaustųsi čia kaip namuose – o namie juk ir norisi tvarkytis pačiam. Tai tarsi savotiška gyvenimo startinė linija, kur žmogus viską turi bandyti daryti pats.

Mūsų požiūris, kad čia gyvenantys žmonės patys turi pasirūpinti savimi ir žvelgti į ateitį, patatvirausiu, patinka tikrai ne visiems. Tačiau ilgainiui į laisvę išėję žmonės vis dėlto supranta, kad, nemokant gyventi pačiam, gyvenimas griūva ir dažnai grįžtama prie praeities įpročių. Būna, jog asmenys ir darbą randa, ir sėkmingai jį dirbta, ir skolas gražina, ir šeimą sukuria, būstą išsinuomoja, automobilį įsigyja. Poveikis atsiranda per žmogiškąjį santykį. Draugijos darbuotojai ir savanoriai daug laiko atiduoda bendravimui su klientu ir tai teigiamai veikia draugijoje besilankančius asmenis.

4. Bendruomenės veiklos ir strategijos.

Įvertindama susidariusią situaciją Lietuvoje mūsų bendruomenėje daug dirba integracijos į darbo rinką klausimais. Sunkumai, su kuriais susiduria bausmę atlikęs asmuo, kartais būna nepakeliami. Savanoriai mielai padeda. Niekas negalvoja, kad asmenys, atlikę bausmę į laisvę paleidžiami be menkiausio pinigėlio kišenėje, čia ir prasideda jų problemos. Veiklos, kurios yra diegiamos bendruomenės veiklose - socialinių įgūdžių programa, saviugdos ir savęs pažinimas, konfliktų

sprendimo, meno terapijos, veikia šokių studija (buvę kaliniai ir socialiniai darbuotojai turi bendrą projektą), maldos grupė, vyksta filmų peržiūros ir jų aptarimai, bendraujam su Universiteto Filosofijos fakulteto studentais savanoriais ir kt. Socialiniai darbuotojai, pasitelkę savanorius, yra dažni svečiai ir pataisos namuose. Čia jie su nuteistųjų grupelėmis bendrauja, organizuoja įvairius renginius, užsiėmimus. Svarbu, kad mes suteikiame visą paslaugų paketą – ir pamaitiname, ir apnakvindiname, ir padedame rasti darbą ar mokytis. Vieni mano, jog pakanka atidaryti konsultacinį kabinetą, kur į laisvę išėję žmonės gautų informacijos, kaip viską susitvarkyti, tačiau taip nėra, viskas sudėtingiau. Be to, reikia suprasti, kad buvę teistieji patiria psichologinį diskomfortą, dažnai bijo patys kreiptis pagalbos ar patarimo. O kokia gali būti kalba apie konsultacijas, jei žmogus neturi kur ir už ką pavalgyti, nusiprausti, pernaktuoti? Pas mus atėjusį žmogų pirmiausia klausiame: kuo jis vardu, kur gyvena, kokie jo planai, ką jis galvoja, kur dirba, ar dokumentus turi, kokį darbą dirbti sugeba ir t. t. Yra žmonių grupė, kuriems labai sunku padėti – įvairių priklausomybių turintys žmonės, nenorintys nuo jų gydytis, sergantys sunkiomis ligomis, beveik neturintys socialinių, profesinių įgūdžių.

5. Kuom jūsų bendruomenė išsiskiria iš kitų bendruomenių? Kokios jūsų bendruomenės stiprybės?

Kaip jau minėjau, veiklą ir paslaugų kompleksškumas. Mes stiprūs tuo, jog galime suteikti visas reikalingas paslaugas vienoje institucijoje. Tuo ir išsiskiriame nuo kitų bendruomenių.

6. Kokie yra jūsų veiklos trukdžiai.

Jaučiam, kad trūksta geros valios bendradarbiaujant, tai nėra tai, kad nenori bendradarbiavimo, bet bendradarbiavimas galėtų būti daugiau orientuotas į asmenį, reikalingą pagalbos, nei į organizacijų bendradarbiavimą. Būna, kad su mumis bendrauja geranoriškai, tačiau dėl pačių mūsų klientų stengiamasi mažokai, tarytum pagalba reikalinga mums patiems, o ne tiems asmenims. Žmonės dar nesupranta, jog mes dėl jų stengiamės. Jie mano, kad mes atliekame vedami tik savo pareigų, gal būt dėl to pats bendradarbiavimas tampa tik minimalus, kai galima užtikrinti tik minimalią pagalbą. Būna, jog klientas yra visiškai nemotyvuotas arba sergantis priklausomybes ligomis, dėl ko pagalbos procesas susikomplicuoja, tačiau tai veikiau ne trukdis, o mūsų darbo uždavinys klientą motyvuoti ir jam padėti. Taip pat ne visada pavyksta susišnekėti su mūsų vyriausybe.

7. Kokios kompetencijos, kaip vadovui, reikalingos dirbant bendruomenėje.

Išsilavinimas, tolerancija, kantrybė, mokėjimas būti nešališku, reikia nemažai psichologijos žinių ir gebėjimų jomis pasinaudoti. Patirtis įgyta dirbant su asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų yra taip pat vienas svarbiausių dalykų vadovui dirbant tokioje bendruomenėje. Svarbu mokėti bendrauti su klientais, nes, kad ir netyčia, negalima jiems jausti, jog yra smerkiami. Vienu metu vadovas turi būti ir griežtas, ir supratingas, nes reikia sugebėti išlaikyti ryšį su klientu ir tuo pat metu, padaryti taip, jog jis įtikėtų, kad jam norima gero. Visais būdais reikia vengti situacijų, kai gali susvyruoti asmens motyvacija veikti, todėl visuose situacijose vadovas turi turėti išeitį iš nepalankios situacijos.

8. Su kokiomis organizacijomis ar įstaigomis bendradarbiaujate?

Valstybinėmis organizacijomis, kurios teikia socialines paslaugas, nevyriausybinėmis ir religinėmis organizacijomis, bendruomenėmis. Taip pat bendradarbiauja su valstybės institucijomis: Seimu, Vyriausybe, kitomis valstybės institucijomis – Teisingumo ministerija, jos padaliniu – Kalėjimų departamentu ir jam pavaldžiomis įstaigomis, taip pat Vilniaus savivaldybe, pataisos inspekcija. Mūsų bendruomenė yra pasirašiusi bendradarbiavimo sutartį su Kalėjimų departamentu. Sutartis pasirašyta siekiant sėkmingiau integruoti asmenis, atlikusius terminuoto laisvės atėmimo bausmę, į šalies darbo rinką ir teikti jiems pagalbą, keisti ir formuoti visuomenės požiūrį į buvusį nuteistąjį, padedant pastarajam adaptuotis laisvajame pasaulyje. Sutartis įteisino ne vienerių metų gražų bendradarbiavimą tarp įstaigų ir ši iniciatyva paskatins ir kitas nevyriausybinės organizacijas dalyvauti laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų resocializacijos procese ir keisti visuomenės požiūrį į buvusį nuteistąjį. Be to, mūsų veikla domisi ir valstybės institucijos, ir dvasininkija, ir užsieniečiai, su kuriais mielai bendraujame ir bendradarbiaujame, kai to reikia.

9. Ar svarbus yra komandinis darbas dirbant socialinį darbą su asmenimis grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų? Ar turite komandą savo institucijoje? Kokie yra komandos narių vaidmenys ?

Drąsiai galiu pasakyti, jog komandinis darbas dirbant mūsų bendruomenėje yra labai svarbus. Kiekvienas darbuotojas turi savo pareigas, jas vykdo, suteikia informaciją bendradarbiams ir vadovams. Taip mes žinome naujausią informaciją apie savo klientus. Žinome kokia yra dabartinė situacija apie klientus, kas susiję su objektyvia informacija ir žinome, kokia kliento yra dabartinė emocinė būseną, todėl galime numatyti kaip klientas elgsis, ir galime numatyti tolimesnius darbo veiksmus. Savo institucijoje komandą turime gerą, visi esame susidirbę vieni su kitais, kiekvienas žino ką daro ir už ką yra atsakingas. Vienų žinios ir patirtis yra gilesnės, kitų ne, tačiau tai mums nesudaro didelių sunkumų, nes vieni kitiems dirbdami padedame, patariame.

Kokybinio tyrimo analizės rezultatai (kategorijos, subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai)

Kategori-ja	Subkatego-rija	Įgalinančios bendruomenės organizacija (bendruomenių vadovų citatos)	Žmogus bendruomenėje (citos)
Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, gyvenimiškoji patirtis	<u>Neigiama patirtis vaikystėje</u>	<p>„<...>žemas mokslo cenzas.“ [B2]</p> <p>„Didelę įtaką turi patyrimai vaikystėje, <...>.“ [B1]</p> <p>„<...> patirtys praeityje yra labai negatyvios. Tėvų nuolatiniai girtuokliavimai, bėgimas, smurtavimas prieš vaiką nepataisomai sužaloja jį <...>.“ [B2]</p> <p>„<...> jais vaikystėje dažniausiai nesirūpino, neskirdavo dėmesio, dėl ko jie bandydavo atkreipti į save dėmesį kitais, nepriimtinais būdais: bėgdavo iš namų <...>.“ [B3]</p> <p>„<...> tėvai dažniausiai jais pakankamai nesirūpino, nes ir patys elgdavosi asocialiai. Negaudami iš tėvų meilės, rūpesčio, saugumo jausmo, jie jo nesąmoningai ieškodavo kitur.“ [B4]</p> <p>“Jiems artimi tapdavo tokio pat likimo žmonės, nes jie jais pasitiki ir yra suprasti.“ [B4]</p>	<p>„Buvau penktas vaikas šeimoje, mama tik grįžusi iš kalėjimo, o ir vaikystėje turėjau penkis tėvus – visi iš ten. ..ir ko tik nepatyrčiau, mane mušė, spjaudė, prievartavo – kas norėjo, kada norėjo...“ [K1]</p> <p>„...tu, Rimai, gyvenimą praleisi kalėjime...“ ir dūrė pirštu į kaktą, pats iš ten buvo grįžęs vis tą pirštą gyvenime matydavau...“ [K1]</p> <p>„<...> mokykloje labai anksti tapau nereikalingu...<...> tik baidė, dvejetus ir kuolus rašė, kitokių pažymių nepamenu...niekas manęs nesuprato - nei tėvai, nei mokytojai, gavė mano mokykla <...> maniau, visiems atkeršysiu...“ [K1]</p> <p>„Tėvas eidavo į jūrą. Motina dažnai pagerdavo. Su broliu nuo ryto iki vakaro laiką leisdavome gatvėje, <...>. Gyvenome tokį gatvinį gyvenimą.“ [K4]</p> <p>„Iš mamos buvo atimtos motinystės teisės, todėl mus su broliu apgyvendino internate. Man buvo didžiulis smūgis <...>.“ [K4]</p> <p>„...tapau vierhu, visi man pakluso, būtų</p>

			bandę nepaklusti <...> taip aš savo didybę įrodinėjau, buvau pasipūtęs, už visus viršesnis...“[K5]
	<u>Nusikaltimai</u>	<p>„<...>asmuo gali pradėti kenkti kietiems, gali pradėti gyventi asocialiai, vykdyti nusikaltimus <...>.“[B1]</p> <p>„<...> asmenys tampa asocialūs, agresyvūs, delinkventiški. Jie pradeda smurtauti prieš silpnesnius, vykdo nusikaltimus, siekiant gauti pinigų, kol galų gale atsiduria laisvės atėmimo vietose.“[B2]</p> <p>„<...> smurtaudavo prieš kitus, vogdavo ir taip toliau.“[B3]</p> <p>„Yra buvę, jog būdami neblaivūs, asmenys įvykdavo žiaurių nusikaltimų, dėl ko ilgam atsidurdavo laisvės atėmimo vietose.“[B3]</p> <p>„Jiems artimi tapdavo tokio pat likimo žmonės, nes jie jais pasitiki ir yra suprasti. Jiems nelabai rūpėjo tai, ką jie darė, todėl nesureikšmindavo savo elgesio, vykdydami nusikaltimus, smurtaudami, nes jie jautėsi pripažinti ir gerbiami., net ir atsidūrę laisvės atėmimo vietoje ”[B1]</p>	<p>„<...>mokykla nutolo, subadėme žmogų, papuoliau į koloniją, vos 12 turėjau <...>.“[K1]</p> <p>„<...> ir gyvenimas ėmė ristis žemyn...vienas teistumas, antras, trečias, ir ilgam...virš 20 metų zonoje...“[K1]</p> <p>„<...> buvau keletą kartų areštuotas.“[K2]</p> <p>„Gyvendama su tuometiniu vyru jo nekenčiau ir vieną dieną nužudžiau. <...> vėliau pavogiau 400 litų ir vėl patekau į laisvės atėmimo vietą.“[K3]</p> <p>„ <...> atiminėdami pinigus, plėšikaudavome. Su broliu pradėjome vėl vogti, bėgioti iš internato.“[K1]</p> <p>„ Vėliau mane pasodino penkiems metams už grotų už išprievartavimą “[K4]</p> <p>„Tada vėl papuoliau į kalėjimą septyniems metams.“[K4]</p> <p>„Kadangi tėvų nuolat nebūdavo namuose, mus auklėjo „gatvė“. Ten buvo gaujos nusikaltėlių...“[K6]</p> <p>„Gyvenau tokiame rajone, kur buvo daug iš kalėjimo grįžusių, nusikaltėlių ir man mažam tokia draugija patiko, jie buvo drąsūs, stiprūs, vikrūs ir aš norėjau tokiu būti.“[K5]</p>

			„Nesvarbu ar būdavau teišus, ar neteišus – visi man turėjo paklusti, visus mušiau“[K6]
	<u>Netektys</u>	<p>„<...> asmuo netenka artimųjų ir įvyksta savęs žlugdymas.“ [B1]</p> <p>„<...> reikšmingų asmenų netektys, skyrybos pastūmėdavo asmenis į alkoholizmo liūnę, nes jie jausdavosi niekam nebereikalingi ir užmiršti.“[B2]</p> <p>„Kai asmuo pradeda vartoti svaigalus, jis tampa agresyvus, dėl ko jo bijo artimieji ir dėl ko jie nuo jų nūsuka, o tai dar labiau pastumia asmenį savidestrukcijai.“[B3]</p> <p>„Jų gyvenime netektys pasitaikydavo dažniau nei įprasta, jų draugai patekdavo į laisvės atėmimo vietas, jų artimieji, kurie jiems padėdavo materialiai, mirdavo, jų drauges juos palikdavo, o tai juos stūmė žemyn.“[B4]</p> <p>„Jie nebematė prasmės niekur, jautėsi visiškai vieni ir toliau skęsdami priklausomybės liūne.“[B4]</p>	<p>„Išsiskyręs su žmona, toliau gėriau.“[K2]</p> <p>„Kai man buvo 33 metai mirė vyras. Likau viena, <...> Jaučiausi labai blogai, palūžusi. Po metų mirė tėvas.<...> vėliau išėjau iš darbo ir toliau išgėrinėdavau. <...>. praradau butą ir likau kieme“[K3]</p> <p>„<...> brolių <...> perkėlė į <...> koloniją, aš dariau viską (nusikaltimus), kad ir mane ten perkeltų, man dar labiau širdyje viskas nutrūko. Kilo dar didesnė neapykanta visiems. Visiškas maištas prieš visus.“ [K4]</p> <p>„Brolis leisdavosi narkotikus, negalėdavo paeiti, vos pasėdėdavo, sirgo ŽIV, o vėliau mirė. Sesė taip pat buvo nusivažiavusi. Šiuo metu ji atlieka bausmę. Viskas buvo sugriauta.“[K4]</p>
	<u>Priklausomybės</u>	<p>„<...> dėl savo žalingo gyvenimo būdo, <...> negali sėkmingai resocializuotis bei gyventi pilnaverčio gyvenimo.“[B2]</p> <p>„Dažnai tokie asmenys pradeda vartoti svaigalus ar narkotikus dar jaunystėje, susiradę panašių į save draugų.“[B1]</p> <p>„ Jų gyvenimą dažnai lydėdavo alkoholis arba narkotikai, kur jie skandindavo savo skausmą ir beviltiškumą.“[B2]</p> <p>„Dažnai asmenys pradėdavo vartoti lengvus narkotikus, alkoholį, o vėliau pereidavo prie stipresnių svaigalų, <...>.“[B3]</p> <p>„Dažnai jų gyvenimą lydėjo narkotikų ar alkoholio vartojimas, kurių skaudžios pasekmės įsigyveno ilgam</p>	<p>„Truputi išgėrinėdavau.<...> atrodė, kad normalu yra vartoti alkoholį <...>“.[K1]</p> <p>„Buvau degradavęs. Bandžiau koduotis, prisiekinėjau sau ir kietiem, kad nebegersiu, tačiau grįždavau prie to pačio.“[K2]</p> <p>„<...> man rūpėjo tik išgerti“[K3]</p> <p>„Kai grįžau iš laisvės</p>

		<p>laikui.“[B4]</p>	<p>atėmimo vietos, vėl gėriau.“[K3]</p> <p>„Vėl gėriau, o po kiek tai laiko mane užsodino ant narkotikų. Narkotikai atpalaiduodavo mano kūną, pasaulį regėdavau rožinėmis spalvomis. Pas mus yra daug žaizdų, pas kiekvieną, palūžta bet kuris, ar tai raumeningas, ar turtingas, nesvarbu.“[K4]</p> <p>„Pradėjau vėl gerti, nes neradau atramos, pagalbos. Buvo netikėjimas. <...>grįžau prie seno: kaifavau, vogdavau, gerdavau.“[K4]</p> <p>„...anksti ėmiau vartoti narkotikus<...> kol galėjau ir turėjau – aš karalius <...> bet dažniausiai, begalinė sumaištis ir siaubas – kas bus toliau?...“[K6]</p> <p>„Mano viduje buvo tuštuma, aklavietė, todėl pradėjau vartoti narkotikus“[K5]</p> <p>„...bijojau į lauką išeiti kur daug žmonių, man atrodė, kad jie visi mane smerkia...atrodė išprotėsiu...todėl vėl vartodavau, kad viso to nejausčiau“[K6]</p>
	<p><u>Neigiama patirtis laisvės atėmimo vietoje.</u></p>	<p>„<...> tie žmonės yra supykę ant visko, jie galvoja, kad yra nereikalingi, jie neturi jokios atsakomybės.“[B1]</p> <p>„<...> darbinių įgūdžių praradimas.“[B2]</p> <p>„<...>jie neturi tam tikrų socialinių įgūdžių.“[B3]</p> <p>„<...>ateina žmonės iš laisvės atėmimo vietų, turintys priklausomybes alkoholiui ir narkotikams <...>.“[B3]</p> <p>„<...>būna kartais agresyvūs. vadovaudamiesi iš laisvės atėmimo vietų parsineštais principais. ”[B4]</p> <p>„<...> buvę teistieji patiria psichologinį diskomfortą, dažnai bijo patys kreiptis pagalbos ar patarimo.“[B4]</p>	<p>„<...> zonoje atsirado kopytėlė – ko man ten, aš karalius, jau buvau vierhas, visi man tarnavo, kitokio gyvenimo nenorėjau, čia man gerai, čia mano namai <...> aš kalėjimo vaikas...“[K1]</p> <p>„Nei pirmą, nei antrą</p>

			<p><i>kartą jokios pagalbos laisvės atėmimo vietoje nesulaukiau. “[K3]</i></p> <p><i>„<...> norėjau būti kietas kaip kiti nuteistieji. Keli asmenys nelaisvėje tikėjo ir niekas jų neliesdavo, jie jau turėjo pagarbą, o aš galvojau, kad taip gyventi nesąmonė, ir atidėjau tikėjimą. Pas mane buvo kalėjimo “paniatkės“. Po teismo mane pervežė į “zona“. Ten buvo visko. Galvodavau “kur aš čia papuoliau?“ “[K4]</i></p> <p><i>„...zonoje man buvo gerai – stogas, maistas, ko dar reikia <...> niekada neprašiau, kad lygtinai išleistu – o kas mane ten laukia?... “[K6]</i></p> <p><i>„...tapau vierhu, visi man pakluso, būtų bandę nepaklusti <...> taip aš savo didybę įrodinėjau, buvau pasipūtęs, už visus viršesnis... “[K5]</i></p>
<p>Kreipimosi į bendruomenę priežastys.</p>	<p><u>Neigiamas visuomenės požiūris</u></p>	<p><i>„<...> jie priklauso socialinės atskirties grupėms, jaučiasi niekam nereikalingas, jis nėra nuo nieko nepriklauso ir jis niekam nepriklauso, jis tarytum svetimas. “[B1]</i></p> <p><i>„Savivaldybė šitame dalyke nemato prasmės <...>. <...> nenori plėtoti mūsų veiklos. “[B1]</i></p> <p><i>„Asmenys nėra suinteresuoti dirbti, nes gaunama pinigine parama iš valstybės <...>. Integruotis <...> atrodo finansiškai nenaudinga <...>. “[B2]</i></p> <p><i>„<...> jaučią neigiamą visuomenės požiūrį į juos, jaučia, jog yra stigmatizuojami ir yra atstumiami. “[B4]</i></p> <p><i>„vienas <...> bendruomenės tikslų yra požiūrio visuomenėje į nuteistuosius keitimas, kadangi šiuolaikinėje visuomenėje daug netiesos ir stigmatizacijos. Žmonės nenoriai bendrauja <...>, vengia juos įdarbinti, padėti <...>. “[B4]</i></p> <p><i>„Sutartis pasirašyta siekiant <...> keisti ir formuoti visuomenės požiūrį į buvusį nuteistąjį. “[B4]</i></p>	<p><i>„<...> žiūri kaip į padugnę. “[K1]</i></p> <p><i>„<...> darbdaviams nepatiko religija, nepatiko, kad aš ją visiems skelbiau, skelbiau Dievo žodį. Liepdavo eiti man į bažnyčią, o ne darbe kalbėti. “[K4]</i></p>

		<p>„<...> ateina žmonės, kuriems mes esame pirmieji<...>. [B1]</p>	
	<p><u>Pagalbos poreikis</u></p>	<p>„<...> yra neturinti kur gyventi, praradęs šeimą, praradęs darbą. Žmogus neturintis jokios vilties, beviltiškas, tas žmogus, kuris nori kažkoku būdu keistis. <...> atėjimo į bendruomenę motyvai dažniausiai skirtingi.“ [B1]</p> <p>„Priežastys <...> įvairios: benamystė, skurdas, priklausomybės ligos, nemokėjimas prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios ekonominės situacijos ir pan.“ [B2]</p> <p>„<...> turintys nesibaigusio teistumo terminą, o taip pat priklausomybės ligas, negalintys tinkamai savimi pasirūpinti ir savarankiškai gyventi. <...> dažniausiai būna pirmoji institucija pasiruošusi teikti reikalingas paslaugas.“ [B2]</p> <p>„<...> ateina prašydami gyvenamosios vietos, pastogės <...>. <...> jie čia ateina gydytis. <...> emociškai labai dirglūs, nelabai žinantys kur ką ir kaip daryti, todėl čia ateina pasikonsultuoti, gauti patarimo, išsiaiškinti kaip galima būtų apsigyventi šioje bendruomenėje <...>.“ [B3]</p> <p>„<...> ateina niekur prieš tai nesikreipę pagalbos, <...> jie su mumis susisiekiama dar būdami nelaisvėje.“ [B3]</p> <p>„Žmogui pas mus atvažiuoja didelėje nesantaikoje pačiu su savimi. Jis nesirūpina savo higiena, jos ryšiai su šeima nutrūkę, jis pats savęs nelabai gerbia, yra savimi ir aplinkiniais nusivylęs, sunkiai randa motyvacija keistis <...>. <...> jis nieko neturi apskritai.“ [B1]</p> <p>“<...> emociškai silpni, norintys pagalbos, <...> menka motyvacija <...>. <...> neturi nei gyvenamosios vietos, nei paso, o tik krūvą neatlygintos žalos iš praeities <...>. <...> turi ir priklausomybės problemų ” [B4]</p>	<p>„<...> ar ir mane gali mylėti? Ar aš neprarastas?“ [K5]</p> <p>„Buvau priėjęs liepto galą, tačiau nuvykęs į tą bendruomenę per kitus žmones, Dievas mane pakeitė.“ [K6]</p> <p>„<...> išgėrinėdavau, tačiau jau buvau pavargusi tai daryti, norėjau nustoti vartoti alkoholi.“ [K3]</p> <p>„Draugė susitarė, kad mane priims.“ [K3]</p> <p>„Grįžęs iš laisvės atėmimo vietos buto neturėjau.“ [K4]</p> <p>„sutikau pažįstamą. Jis pasiūlė ateiti į šį centrą. Centras mane priėmė.“ [K4]</p>

<p>Veikla įgalinančio -je bendruome -nėje</p>	<p><u>Igalinimo technologijos</u></p>	<p>„<...> mes daugiau stengiamės sukurti, <...> šeimos aplinką, kad žmogus matytų, kad jis nėra socialinė „atmata“, kaip jie patys save vadina.“[B1]</p> <p>„<...> Mes bandome įteigti, jog jis nėra svetimas, jog jis yra bendruomenės dalis.“[B1]</p> <p>„<...>aš nebijau jiems leisti pasilikti net ir ilgiau, <...>, kad naujai atėjusiems žmonėms būtų su kuo pasikalbėti ir iš ko imti teigiamą pavyzdį.“[B1]</p> <p>„<...>Mes viską darome, kad žmonės būtų motyvuoti „kabintis“ į gyvenimą. Mes juos mokome, jog nėra padėties be išeities. Mes stengiamės, kiek įmanoma, jiems padėti sprendžiant jų problemas visuose srityse, kiek galime.“[B3]</p> <p>„<...>, turime 12 žingsnių programą <...>. <...> mes aktyviai naudojame Šventąjį raštą. <...>pas mus svarbi yra savianalizė.“[B1]</p> <p>„Pasveikę žmonės drauge su naujais bendruomenės nariais studijuoja šventąjį raštą, meldžiasi, gieda giesmes, liudija, o bendruomenės nariai, sveikdami turi į ką lygiuotis.“[B1]</p> <p>„<...> bendruomeniškumas yra skatinamas <...> užimtumo veiklų metu bei organizuojant užimtumo renginius.[B2]</p> <p>„<...> bendruomenės nariai dalyvauja <...> renginiuose, anoniminių alkoholikų, anoniminių narkomanų grupėse, kad būtų pastovus normalaus gyvenimo bendravimas.“[B1]</p> <p>„<...> priklausomam žmogui vienas iš esminių dalykų yra suprasti, jog <...> žmonės negali įveikti jos be aukštesnės jėgos įsikišimo.“[B1]</p> <p>„<...> lankomės mokyklose, vykdomė edukacines programas, kuriuose dalyvauja mūsų bendruomenės nariai <...>.“[B3]</p> <p>„<...> dalyvaujame įvairiuose akcijose. veikiame ir su vietos jaunimu, kas susiję su sporto renginiais <...>.“[B3]</p> <p>„Kas savaitę keičiasi „namo šeimininkas“, kuris yra skaitomas savaitės bendruomenės vyresnysis. <...> savaitės vyresnysis, kuris koordinuoja virtuvę. <...> ūkvedžio, kuris <...> atsakingas už mūsų gyvuliukus, bei kitus ūkio darbus.“[B3]</p> <p>„<...>to(pokyčio) privalo norėti ir pats žmogus.“[B4]</p> <p>“<...> savo ideologijos per prievartą nebrukama, nebandome žmogų paversti tikinčiuoju jei jis to nenori.“[B4]</p> <p>„<...> centras turi<...> įvairių užsiėmimų motyvaciją dirbti skatinančių priemonių. <...> centras orientuotas <...> socialinės kompetencijas ir jų ugdymą – čia nėra nė vieno darbuotojo, kuris ką nors darytų už kalinį, <...> mokosi daryti patys: tvarkosi, gamina valgį ir valgo, prižiūri aplinką. Nėra jokių „patarnautojų“. Norime, kad žmonės jaustųsi čia kaip namuose – o namie juk ir norisi tvarkytis pačiam. Tai tarsi savotiška gyvenimo startinė linija, kur žmogus viską turi bandyti daryti pats.“[B4]</p> <p>„Veiklos, <...>- socialinių įgūdžių programa, saviugdos ir savęs pažinimas, konfliktų sprendimo, meno terapijos, veikia šokių studija <...>, maldos grupė, vyksta filmų peržiūros ir jų aptarimai.“[B4]</p>	<p>„Vadovas pasiūlė dirbti su metalu, galvojau, nesugebėsiu...bet pabandžiau <...> – išėjo, ir su medžiu pabandžiau, neblogai, sako išeina <...>“[K1]</p> <p>„Čia giedame giesmes <...> apie mus, apie mūsų gyvenimus...apie zona, mes iš ten...kai giedu ar meldžiuosi, viską pamirštu, lyg rojuje jaučiuosi...“[K1]</p> <p>„<...> nori, kad su šypsena giedotumėme, nes Dievas – meilė ir džiaugsmas...“[K1]</p> <p>„<...> mes jiems pasakojame apie savo gyvenimą čia ir zonoje, pagiedame... Į pirtį važiuojame, visi kartu <...>.“[K1]</p> <p>„Pradžioje buvo labai sunku, buvau labai nagla, viskas turėjo būti kaip aš noriu, bet vėliau iš manęs padarė „avinėlį“ ir aš tuo labai džiaugiuosi.“[K3]</p> <p>„Žmogui galima padėti, bet geriau padėsi jei nukreipsi jį į Dievą.“[K4]</p> <p>„Šeštus metus vaikštau į nakvynės namus ir ten padedu žmonėms kuriems reikia. Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu.“[K2]</p> <p>„<...> aukščiausia galia man – bendruomenė, mylinti Dievą.“[K2]</p> <p>„Man patinka stebėti bendruomenėje gyvenančių žmones,</p>
---	---------------------------------------	---	--

			<p>girdėti jų tiesas, kalbas apie Dievą. “[K5]</p> <p>„...siūlo mokintis ... ankščiau net minčių tokių nebuvo...“ [K5]</p> <p>„...aš nekalbus, iš pradžių net pykau, kad kas rytą ir vakarą reikia kalbėti, apie jausmus, apie viską <...> bet tokia mūsų programa, amerikiečiai atvežė..“ [K6]</p>
	<p><u>Bendruomenės poveikis žmogui</u></p>	<p>„<...> jis jaučiasi reikalingas, jis jaučiasi bendruomenės vienetą.“ [B1]</p> <p>„<...> labai svarbu yra auklėti šias asmens savybes: atsakomybę, atskaitomybę, darbštumą, valią ir kt. Čia yra mūsų bendruomenės tikslai, kad žmogus pasikeistu ir taptu atsakingas.“ [B3]</p> <p>„ Žmogus pradeda žiūrėti ir kreipti dėmesį į kitus.“ [B1]</p> <p>„<...> keičiasi asmenų, gaunančių paslaugas institucijoje, mąstymas, elgesys, tiek jų pačių bendruomenėje, tiek su kitais visuomenės nariais.“ [B2]</p> <p>„<...> formuojasi ir atsiranda emocinio saugumo ryšiai <...>. <...> atranda tapatumą sau <...>. Atsiranda dalinimosi būtiniaisiais išgyvenimui dalykais pojūtis, o tai rodo, kad jie vieni kitiems yra svarbūs. Todėl formuojasi tvirti, pasitikėjimu grįsti ryšiai ir santykiai <...>.“ [B2]</p> <p>„<...> po truputi pradeda savimi rūpintis, įgauna įgūdžius, pradeda užsimegžti kontaktas su šeima. <...> padedama susitvarkyti visus dokumentus, jog gautų bent minimalias pajamas, socialines garantijas.“ [B3]</p> <p>„<...> bendruomenės nariai, bėgant laikui tampa įvairių organizacijų nariais, bendradarbiais ar savanoriais.“ [B3]</p> <p>„<...> ilgainiui <...> žmonės vis dėlto supranta, kad, nemokant gyventi pačiam, gyvenimas griūva ir dažnai grįžtama prie praeities įpročių. <...> asmenys ir darba randa, ir sėkmingai jį dirbta, ir skolas grąžina, ir šeima sukuria, būstą išsinuomoja, automobilį įsigyja.“ [B4]</p> <p>„Poveikis atsiranda per žmogiškąjį santykį.“ [B1]</p>	<p>„Tapau mokytoju <...> ir pinigų uždirbame...gal bandysiu ir į statybas, kad jau čia galiu, ten daugiau moka.“ [K1]</p> <p>„Nurimau, pasidariau ramesnis... pradėjau pastebėti, kokia baisi mano kalba, kas antras žodis keiksmažodis, pamažu, pamažu panorau būti kitoks...<...> stengiuosi atleisti – visiems, <...>“ [K1]</p> <p>„Esu išgelbėtas. Jau septinti metai gyvenu naują gyvenimą. Esu tarytum „atgimęs iš aukštybių“.“ [K2]</p> <p>„Centras tikrai padėjo, atsivėrė nauji langai į naują gyvenimą.“ [K2]</p> <p>„Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu.“ [K2]</p> <p>„Yra noras toliau gyventi, o ne ieškojimas kur išgerti, ką apvogti.“ [K3]</p> <p>„<...> taip jau ketvirtus metus aš gyvenu ir laikausi, kad ir kaip sunku būna.“ [K4]</p>

	<u>Bendruomenės bendradarbiavimas</u>	<p>„<...> mūsų bendruomenė <...> bendradarbiauja su Klaipėdos miesto savivaldybę <...>. <...> Klaipėdos priklausomybės centru, Klaipėdos miesto nakvynės namais. Ten mes dažnai lankomės, vedame įvairias programas skirtas priklausomybėms gydyti. Reikalui esant bendradarbiaujame su visomis institucijomis <...>“ [B1]</p> <p>„<...> bendraujame su Klaipėdos miesto socialinės paramos skyriumi, <...> socialinės paramos centru, „Išganymo armija“, labdaros valgyklomis, labdaros organizacija „Caritas“, Baptistų labdaros fondų „Nikopolis“, priklausomybės ligų centru, miesto ligoninėmis, policija ir kt.“ [B2]</p> <p>„<...> bendradarbiavimas, susitikimai su studentais. <...> su maisto banku, asociacija „pozityvus gyvenimas“, Šilutės savivaldybę, Pagėgių socialinės paramos skyriumi <...>. <...> su mūsų užsienio rėmėjais, kurie mus remia <...>. Jeigu yra poreikis, <...> su visais, <...>.“ [B3]</p> <p>„<...> bendraujam su <...> studentais savanoriais. Valstybinėmis, <...> nevyriausybinėmis ir religinėmis organizacijomis, bendruomenėmis. <...> su valstybinėmis <...>. <...> draugijos veikla domisi <...> ir dvasininkija, ir užsieniečiai, su kuriais mielai bendraujame ir bendradarbiaujame, <...>.“ [B4]</p>	<p>„...ateina studentai, atvažiuoja amerikiečiai, giedame, šventes švenčiame...“ [K4]</p> <p>„Šeštus metus vaikštau į nakvynės namus ir ten padedu žmonėms kuriems reikia.“ [K2]</p> <p>„...lankomės nakvynės namuose, o kas jiems padės? <...> reikia nešti Dievo žodį...“ [K5]</p> <p>„...mokėmės anglų kalbos, ir giedoti angliškai, <...> man nelabai išėjo, o ypač šypsotis, kaip šypsosi amerikiečiai, sako, Dievo meile reikia džiaugtis, man dar reikia mokytis...“ [K6]</p>
Bendruomenės strategijos	<u>Komandinis darbas</u>	<p>„<...> komandą <...> turime <...>. Dalį komandos sudaro reabilitaciją pabaigę asmenys, kurie nori toliau čia būti, išlaikyti blaivybę. Jie tampa mūsų bendruomenės savanoriais <...>.“ [B1]</p> <p>„Mūsų komanda yra asmenys, kurie jau pasveiko, resocializavosi mūsų bendruomenėje ir padeda kitiems tą padaryti.“ [B3]</p> <p>„<...> labai svarbus keistis, dalintis informacija, kad kiekvienas komandos narys žinoti reikiamą informaciją apie klientą ir reikiamais momentais galėtų jam padėti.“ [B2]</p>	<p>„Čia mumis pasitiki, bet ir griežtai laiko. <...> niekada nesame bandę tuo pasinaudoti...“ [K5]</p>
	<u>Socialinių paslaugų teikimas</u>	<p>„<...> veikla <...> vykdoma keliomis kryptimis, <...> tikslas yra nakvynės suteikimas, klientų užimtumas, socialinių paslaugų teikimas. <...> įvairiais būdais bandome jiems padėti, bandome motyvuoti asmenį, jei šis turi priklausomybės problemų, nieško darbo.“ „<...> mes iš karto jų nepriimame: pirmiausiai jie turi praeiti detoksikaciją.“ [B2]</p> <p>„<...> įvairios ir skirtingos socialiai pažeistų asmenų grupės, gyvenančios ir paslaugas gaunančios toje pačioje institucijoje. <...> kurie gaudami tas pačias institucines paslaugas, tampa vienos bendruomenės nariais, siekia savipagalbos ir geba bei gali padėti vieni kitiems.“ [B2]</p> <p>„<...> nereikia asmeniui, ką tik išėjusiam į laisvę vaikščioti po skirtingas institucijas.“ [B4]</p> <p>„Mes stiprūs tuo, jog galime suteikti visas reikalingas paslaugas vienoje institucijoje.“ [B4]</p>	

		<p>„<...> pirmiausia klausiamo: kuo jis vardu, kur gyvena, kokie jo planai, ką jis galvoja, kur dirba, ar dokumentus turi, kokį darbą dirbti sugeba <...>.“[B4]</p> <p>„<...>dažniausiai būna pirmoji institucija pasiruošusi teikti reikalingas paslaugas.“[B2]</p>	
	<u>Tinklaveika ir pagalba</u>	<p>„<...>priimame žmonės i bendruomenę, kada joje yra susikūręs branduolys, kai joje yra nusistovėjusios tradicijos, tvarka.<...>. dar vienas mūsų tikslas – sukurti branduolį.“[B1]</p> <p>„Dalį komandos sudaro reabilitaciją pabaigę asmenys, kurie nori toliau čia būti, išlaikyti blaivybę. Jie tampa mūsų bendruomenės savanoriais <...>.“[B3]</p> <p>„Draugijos darbuotojai ir savanoriai daug laiko atiduoda bendravimui su klientu ir tai teigiamai veikia draugijoje besilankančius asmenis.“[B4]</p> <p>„Pas mus bendruomenėje yra toks šūkis – „pats atsikelei – padėk kitam.“[B1]</p>	<p>„Kalbant apie bendruomenę, aš visus juos myliu, nors jie ir išeina, pareina ar supyksta.“[K2]</p> <p>„Per tiek metų daug žmonių mačiau, todėl galiu pasakyti, kad ši bendruomenė būtina tokiems žmonėms.“[K2]</p> <p>„Man tie žmonės yra brangūs<...>“[K3]</p>
	<u>Mokymasis</u>	<p>„Pasveikę žmonės drauge su naujais bendruomenės nariais studijuoja šventąjį raštą, meldžiasi, gieda giesmes, liudija, o bendruomenės nariai, sveikdami turi į ką lygiuotis.“[B1]</p> <p>„<...>, turime 12 žingsnių programą <...>. <...> mes aktyviai naudojame Šventąjį raštą. <...>pas mus svarbi yra savianalizė.“[B1]</p> <p>„<...> centras turi<...> įvairių užsiėmimų motyvaciją dirbti skatinančių priemonių. <...> centras orientuotas <...> socialinės kompetencijas ir jų ugdymą – čia nėra nė vieno darbuotojo, kuris ką nors darytų už kalinį, <...> mokosi daryti patys: tvarkosi, gamina valgi ir valgo, prižiūri aplinką. Nėra jokių „patarnautojų“. Norime, kad žmonės jaustųsi čia kaip namuose – o namie juk ir norisi tvarkytis pačiam. Tai tarsi savotiška gyvenimo startinė linija, kur žmogus viską turi bandyti daryti pats.“[B4]</p>	<p>„Anksčiau bibliją buvau skaičiusi, o dabar ją suprantu.“[K3]</p> <p>„Buvo čia keista, niekas nešaukia, o aš vis šaukiu – tai ko aš šaukiu, jeigu niekas nešaukia?“[K1]</p> <p>„<...>mokėmės anglų kalbos, ir giedoti angliškai, <...> man nelabai išėjo, o ypač šypsotis, sako, Dievo meile reikia džiaugtis, man dar reikia mokytis<...>“[K5]</p>
Įgalinančios bendruomenės ypatumai	<u>Bendruomenės stiprybės</u>	<p>„Pas mus daugiau dominuoja žmogaus valia ir savanoriško apsisprendimo pagrįstas dalykas.“ „<...> nėra labai spaudžiama ant religinio kampo, nes čia jau turi būti pačio žmogaus pasirinkimas.“[B3]</p> <p>„Mums svarbu, kad žmogus jaustųsi reikalingas, atsakingas.“[B1]</p> <p>„<...> mūsų bendruomenė <...> remiasi Šventuoju Raštu, bei mums svarbiausiu dalyku, tai Tikėjimu. <...> ne kiek pačia religija, bet kiek pačiu Gyvenimu ir Tikėjimu. <...>. Pas mus Dievas yra Jėzus Kristus.“[B1]</p> <p>„<...> dvidešimties metų darbo patirtį dirbant su <...> , o taip pat ir asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų, <...> bei kitais.“[B2]</p> <p>„Istaigoje dirbančio kvalifikuoto personalo dėka <...>.“[B2]</p>	<p>„Kalbant apie bendruomenę, aš visus juos myliu, nors jie ir išeina, pareina ar supyksta.“[K2]</p> <p>„Per tiek metų daug žmonių mačiau, todėl galiu pasakyti, kad ši bendruomenė būtina tokiems žmonėms.“[K2]</p> <p>„Man tie žmonės yra brangūs. Šioje bendruomenėje yra Dievo dvasia.“[K2]</p> <p>„Sūnui liko 5</p>

		<p>„<...> mes turime pakankamai gerą, susiformavusią komandą <...>.“[B4]</p> <p>„Atvirumas <...> bei skirtumas nuo kitų bendruomenių. <...> nes į mus yra nebijoma kreiptis ar <...> bendradarbiauti. <...> nedarome spaudimo dėl religijos.“[B3]</p> <p>„<...> čia gyvena vien tik vyrai, dėl ko neatsiranda jokių nereikalingų pagundų ir blaškymosi kas trukdytų sveikimui.“[B3]</p> <p>„<...> turime savanorių darbuotojų <...>.“[B3]</p> <p>„visuomeninės organizacijos darbuotojai ir savanoriai gali daugiau skirti laiko, <...> daugiau žmogiško santykio <...>.“[B4]</p> <p>„<...> visi esame susidirbę vieni su kitais, kiekvienas žino ką daro ir už ką yra atsakingas. <...> vieni kitiems dirbdami padedame, patariame.“[B4]</p> <p>„<...> esame panašūs į kitas bendruomenes.[B3]</p> <p>„Mes stiprūs tuo, jog galime suteikti visas reikalingas paslaugas vienoje institucijoje.“[B4]</p>	<p>mėnesiai atlikinėti bausmę ir mes jam padėsime, jis žino, kad yra čia laukiamas.“[K3]</p> <p>„Svarbu patikėti Dievu, nors ir gyvenime viskas atrodytų atvirkščiai nei kaip sako Dievas.“[K4]</p>
<p><u>Trukdžiai bendruomenėje</u></p>		<p>„<...> jeigu žmogus neišsilaiko mūsų bendruomenėje, o tai atsitinka dažnai, tai jis anksčiau išeina iš mūsų.“[B1]</p> <p>„<...> pas mus mažiau finansinių, materialinių galimybių kurti kažkokias mokymų grupes, pavyzdžiui kompiuteriu mokymus, samdytis psichologus. Šiems dalykams mes neturime galimybių, nes nėra finansavimo.“[B1]</p> <p>„Savivaldybė gali mus remti, tačiau jie nenori to daryti, nes nemato tuose dalykuose prasmės. <...> negalime gauti finansavimo iš kitų fondų, kaip ir parduoti savo paslaugų.“[B1]</p> <p>„<...> mes nespėjam įsisukti į darbą, <...> o jau reikia vėl rašyti prašymą, kad tęstų sutartį <...>. Net dirbti tokiomis nuotaikomis sunku.“[B1]</p> <p>„Tas materializmas mūsų bendruomenei kenkia.“[B1]</p> <p>„Kartais bendruomenės nariai neišlaiko ir pradeda kaltinti darbuotojus arba patį centrą, jo tvarką, <...> šneka daugiau tie, kurie nesugeba praeita visos programos.“[B1]</p> <p>„<...> daliai <...> asmenų reikalingas žymiai ilgesnis laikotarpis tinkamai adaptuotis ir integruotis visuomenėje, todėl dalis asmenų nepajėgia vėl grįžti į socialų gyvenimą.“[B2]</p> <p>„<...> finansiniai dalykai, <...> lėšų negauname. <...> suteikiame laikino apnakvindinami paslaugą praktiškai už dyką. <...> sukti galvą, iš kur gauti finansų, kad susimokėti elementarius mokesčius. <...> iškyla visokių biurokratinio netobulumo fragmentų <...>.“[B3]</p> <p>„Sunkumai, <...> kartais būna nepakeliami.“[B4]</p> <p>„Yra žmonių grupė, kuriems labai sunku padėti – įvairių priklausomybių turintys žmonės, nenorintys nuo jų gydytis, sergantys sunkiomis ligomis, beveik neturintys socialinių, profesinių įgūdžių.“[B4]</p> <p>„Būna, jog klientas yra visiškai nemotyvuotas arba sergantis <...>, dėl ko pagalbos procesas susikomplicuoja, <...>. <...> ne visada pavyksta susišnekėti su mūsų</p>	<p>„Negalime užmiršti ir to, kad dievas tinginių taip pat nemėgsta.“[K5]</p> <p>„Buvau susipykusi, tačiau po metų mane vėl priėmė <...>.“[K3]</p> <p>„Visi mes klystame. Reikia elgtis atitinkamai, o mums sunku, trūksta pareigos jausmo.“[K1]</p> <p>„Dirbau, nors mane ir buvo atleidę iš darbo už pravaikštą per tuos keturis metus padariau nuodėmių, tačiau visi mes jas darome“[K4]</p>

		vyriausybę <...>. “[B3]	
<u>Bendruomenės vadovo įtaka bendruomenėje, kompetencijos svarba</u>	<p>„Patirtis reikalinga daugiau nei išsilavinimas, nes praktiškai, jeigu tu rūpinies žmonėmis - reikalinga patirtis.“[B1]</p> <p>„žmonės sukūrė rehabilitacijos centrą, <...> su jais sunku bendrauti, nes jie neturi patirties.<...> nes jie „viską žino“ pasirodo“[B1]</p> <p>„<...> svarbu nesinešti į namus bėdas iš darbo vietos, nes galų gale pačiam gali būti reikalinga rehabilitacija. <...> svarbu, žinoti ką darai <...>.“[B1]</p> <p>„<...>yra labai svarbu turėti žinių ir gebėjimų. Svarbūs yra įgūdžiai, mokėjimai, kvalifikacija. <...> turi būti glaudžiai susiję su turima darbine patirtimi ir praktika bei stipria motyvacija. <...> žinias, gebėjimus, patirtį turi atsverti ir jo asmeniniai bruožai bei savybės - svarbiausia nebūti abejingu, apatišku, neturėti smerkiančio ar diskriminuojančio požiūrio, neturėti išankstinių nuostatų“[B2].</p> <p>„Žmogiškosios kompetencijos, žmogiškojo bendravimo, supratimo. <...> svarbu išsilavinimas kartu su praktika. <...> turiu <...> išsilavinimą, o priklausomo žmogaus patirties neturiu, bet per laiką aš tokius žmones supratau, todėl <...> leidžia dirbi gana rezultatyviai. Patirtis <...> yra svarbiausia vadovaujant bendruomenėje.“[B3]</p> <p>„Išsilavinimas, tolerancija, kantrybė, mokėjimas būti nešališku, reikia nemažai psichologijos žinių ir gebėjimų jomis pasinaudoti. Patirtis <...> vienas svarbiausių dalykų vadovui <...>. <...>mokėti bendrauti su klientais, <...>.“[B4]</p>	<p>„Mano širdis apsivertė, kai pamačiau mūsų vadovą parklupusį ir besimeldžiantį už mus, ar aš to nusipelniau?“[K1]</p> <p>„Mūsų vadovas mus daug ko išmokė.“[K2]</p> <p>„<...>mokėmės anglų kalbos, ir giedoti angliškai, <...> man nelabai išėjo, o ypač šypsotis, sako, Dievo meile reikia džiaugtis, man dar reikia mokytis<...>“[K6]</p> <p>„<...> aukščiausia galia man – bendruomenė, mylinti Dievą.“[K2]</p> <p>„Žmogui galima padėti, bet geriau padėsi jei nukreipsi jį į Dievą.“[K4]</p> <p>„Šeštus metus vaikštau į nakvynės namus ir ten padedu žmonėms kuriems reikia. Esu dabar laisvas žmogus ir džiaugiuosi gyvenimu.“[K2]</p>	